

Мо дар сиёсати иҷтимоии давлату Ҳукумат рушди бонизоми соҳаи маориф, мақому манзалати омӯзгор ва фароҳам овардани шароити мусоиду бехтарро барои наврасону ҷавонон яке аз самтҳои афзалиятнок дониста, барои рушди ин соҳаи муҳими низоми иҷтимоӣ ҳамаи чораҳои заруриро роҳандозӣ карда истодаем.

Эмомалӣ РАҲМОН

МАҶАЛЛАИ ИЛМӢ, МАЪРИФАТӢ ВА ТАЪЛИМИЮ МЕТОДИИ ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

ҲАЙАТИ МУШОВАРА:

Раҳим САИДЗОДА - вазири маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон

Абдулло РАҲМОНЗОДА - ёрдамчии Президенти ҶТ оид ба масъалаҳои рушди иҷтимоӣ ва робита бо ҷомеа

Ҷамшед ҶҮРАЗОДА - муовини якуми вазири маориф ва илм

Муҳаммадтоир САИДЗОДА - директори Агентии назорат дар соҳаи маориф ва илми назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Лутфия АБДУЛҲОЛИҚЗОДА - муовини вазири маориф ва илм

Фарҳод РАҲИМӢ - раиси Кумита оид ба таҳсилоти ибтидоӣ ва миёнаи касбии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон

Қобилҷон ХУШВАХТЗОДА - президенти АМИТ

Зулҳия НОЗАКЗОДА - раиси Иттифоқи

касабаи маориф ва илм

Баҳром ИСМОИЛЗОДА - сардори Сарраёсати маорифи шаҳри Душанбе

Мадина НАБИЗОДА - сардори раёсати маорифи вилояти Суғд

Зиёдулло АБДУЛЗОДА - сардори раёсати маорифи вилояти Хатлон

Аминҷон МИРЗОҚАНДОВ - сардори раёсати маорифи ВМКБ

Шавкат КАРИМЗОДА - директори Маркази ҷумҳуриявии таълимию методии назди ВМИ ҶТ

Аҳлиддин ИБОДУЛЛОЗОДА - ректори

Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни

САРМУҲАРРИР

НАБИЗОДА САИДА ФАЗЛ

ҶОНИШИНИ САРМУҲАРРИР

Дилором ЗАБИРОВА

ҲАЙАТИ ТАҲРИРИЯ:

Муҳаммад ЛУТФУЛЛОЗОДА - узви пайвастаи АТТ, доктори илмҳои педагогӣ

Шамсуллоҳ ИСЛОМОВ - номзади илмҳои педагогӣ

Абдурауф МУРОДӢ - муҳаррири бахши филологӣ

Шодӣ РАҶАБЗОД - муҳаррири бахши мактабшиносӣ

Номвар ҚУРБОН - номзади илми техникӣ, муҳаррири бахши фанҳои табиӣ-риёзӣ

Санҷар АМРИЕВ - муҳаррир

МУҲАРРИРОНИ ТЕХНИКӢ:

Шаҳнозаи МИРЗО

Нурулло ҒАФУРИЁН

Маорифи Тоҷикистон

Нишонӣ: 734024, ш.Душанбе, Айни-126

Телефон: +992-37-225-82-23

E-mail: majallai-maorif@maorif.tj

Индекс: 77500

Маҷаллаи аз 22. 11. 2021 таҳти №221/
МҶ-97 дар Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии
Тоҷикистон аз нав номнавис шудааст.

Маҷалла аз соли 1991 нашр мешавад.

Дар ҶДММ «Табъу нашр» ба табъ расид.
Андозаи 60x84 1/8. Адади нашр 6415
нусах.

СУРАТҲИСОБИ МАҶАЛЛА
ДХ БДА «АМОНАТБОНК»

С/Ҳ: 20202972900816101000
Ҳ/К: 20402972316264
БИК: 350101626
РМА: 010009508

№12

№12 (236), 2024

М У Н Д А Р И Ч А

ИСТИҚБОЛ	
30 соли Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистон.....	3
МИНБАРИ АНДЕША	
А.РАҲНАМО. Чаро Паём муҳим аст?.....	6
СУХАНИ САРМУҲАРИР	
Анҷоми сол – оғози нақшаҳои нав.....	12
СОЛИ МАЪРИФАТИ ҲУҚУҚӢ	
С.НАБИЗОДА. Маориф ва имкони рушди маърифати ҳуқуқӣ.....	15
ОМУЗГОР ВА ЗАМОН	
Ш.САЪДУЛЛОЗОДА. Мутахассис: таъминот, мушкilot ва роҳи ҳал.....	20
ИСЛОҲОТ	
Н.МИРЗОЗОДА. Имкони нави рушди такмили ихтисос.....	22
МИНБАРИ АНДЕША	
Ҳ.РАҲМОН. Ҷавҳари “Фурӯғ” муҳаббат ба зиндагист.....	25
МАОРИФ ВА ЗАМОН	
С.ФАЗЛ. Таҳсилот мазмуни нав мегирад.....	30
ТАҶРИБА	
П.ҒУЛОМАСАЙНОВ. Иштирок ба дарс ва таҳлили он.....	33
ЗАБОНОМУӢ	
А.НАСРУДИНЗОДА. Воситаҳои асосӣ ва ёрирасон дар машғулиятҳои забони англисӣ.....	36
ЗАБОН ВА ТАЪЛИМ	
Р.ХУДОЁРЗОДА. Кор бо ибораҳои рехта.....	38
ТАҲСИЛОТИ ИБТИДОӢ	
А.МУҲАММАДИЕВ. Шарҳи зебо рағбат афзояд.....	41
БИСТСОЛАИ ОМУӢШИШ	
З.ТОШБОЕВА. Фарҳанги техникаро баланд бардорем.....	44
ТЕХНОЛОГИЯ ВА ЗАМОН	
А.ОРИФОВ. Истифодаи технологияҳои инноватсионӣ дар дарс.....	47
РИСОЛАТ	
М.ҶАВҲАРИ. Нақши муассири модар дар тарбияи фарзанд.....	49
ҲАМБАСТАӢ	
Ш.МАДАЛИЕВА. Нақши се ниҳоди муҳим дар тарбияи насли наврас.....	51
ТАЪКИД	
Надониستاني қонун ҷавобгариро истисно намекунад!.....	53
САНАД	
Методикаи истифодаи технологияи таълими фосилавӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олий, миёна ва таҳсилоти иловагии касбӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.....	55
Талаботи иҷозатномадиҳӣ ҳангоми ташкили раванди таълим бо истифодаи технологияи фосилавӣ дар асоси барномаҳои таълимии таҳсилоти мактабҳои олии Ҷумҳурии Тоҷикистон.....	58

30 СОЛИ ҲИЗБИ ХАЛҚИИ ДЕМОКРАТИИ ТОҶИКИСТОН

Нимаи аввали соли 1993 аз ҷониби Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон идеяи ташкил кардани Ҳизби Халқии Тоҷикистон пешниҳод шуд (баъдан - Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистон).

12 июни соли 1993 кумитаи тадрукоти Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистон ташкил гардид.

10 декабри соли 1994 Анҷумани муассисони ҳизб дар бораи ташкилҳои Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистон қарор қабул намуда, Оиннома ва Барномаи онро тасдиқ кард.

15 декабри соли 1994 Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистонро таҳти №199 номнавис намуд.

30 марти соли 1996 Анҷумани II Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистон доир гардид.

7 сентябри соли 1996 шумораи аввалини нашрияи ҳизб – рӯзномаи «Минбари халқ» аз чоп баромад.

25 июни соли 1997 Анҷумани III номи Ҳизби Халқии Тоҷикистонро ба Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистон табдил дод.

18 апрели соли 1998 Анҷумани IV ҲХДТ Президенти мамлакат Эмомалӣ Раҳмонро Раиси Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистон интихоб кард.

23 сентябри соли 1999 Анҷумани V ҲХДТ Раиси Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмонро номзад ба мансаби Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбарӣ намуд.

25 декабри соли 1999 Анҷумани VI ҲХДТ номзадҳои Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистонро ба вакили Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбарӣ кард.

22 сентябри соли 2001 Анҷумани VII стратегия ва тактикаи Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистонро дар марҳилаи нави тараққиёти ҷомеа - давраи бунёдкорӣ ва созандагӣ муайян намуд.

18 декабри соли 2004 Анҷумани VIII ҲХДТ асосгузори Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмонро аз нав яқдилона Раиси Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистон интихоб намуд. Анҷуман Барномаи пешазинтихо-ботии ҲХДТ-ро тасдиқ карда, ба Оинномаи ҲХДТ тағйиру иловаҳо ворид сохт.

23 сентябри соли 2006 Анҷумани IX Ҳизби Халқии Демократии Тоҷи-

кистон баргузор гардид. Дар Анҷуман як масъала-пешбарии номзад ба мансаби Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистон мавриди баррасӣ қарор гирифт. Анҷуман дар бораи ба мансаби Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбарӣ

намудани номзадии Раиси Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон яқдилона қарор қабул кард.

28 декабри соли 2009 ба муносибати 15-умин солгарди ташкилёбии ҲХДТ Анҷумани Х Ҳизб доир шуд. Дар ин Анҷумани таърихӣ 1900 нафар вакил аз ташкилотҳои Ҳизбӣ, роҳбарон ва намояндагони Ҳизбҳои сиёсии кишварҳои дӯст, аз ҷумла, «Единая Россия», «Оқ жол»-и Қирғизистон, «Нуротан»-и Қазоқистон, «Ени Озарбойҷон» ва Ҳизби Коммунисти Чин ширкат варзиданд. Дар анҷуман ба вазифаи пуршарафи Раиси ҲХДТ аз нав Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон интихоб гардид. Анҷуман, инчунин аъзои нави Кумитаи Иҷроияи Марказии ҲХДТ иборат аз 67 нафарро ба тариқи овоздиҳии ошкоро интихоб кард. Дар ҳамин анҷуман Барномаи пешазинтихоботии ҲХДТ баррасӣ ва қабул шуд.

Бо қарори Анҷумани Х ҲХДТ номзадҳо ба вакили Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳавзаи ягонаи умумиҷумҳуриявӣ пешниҳод гардиданд.

4 октябри соли 2013 Анҷумани XI ҲХДТ баргузор гардид. Вакилони Анҷумани XI Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистон Раиси Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистон, Сарвари давлат, номзади ягона ва арзандаи ҲХДТ Эмомалӣ Раҳмонро ба мансаби Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбарӣ намуданд.

13 декабри соли 2014 дар шаҳри Душанбе Анҷумани XII Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистон, таҳти раёсати Раиси ҲХДТ Эмомалӣ Раҳмон баргузор гардид. Дар кори Анҷуман раиси Комиссияи марказии интихобот ва раъйпурсии Ҷумҳурии Тоҷикистон, вазири адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, 1193 вакил, фаъолон, аъзои ташкилоти "Созандагони Ватан" ва намояндагони воситаҳои ахбори омма ширкат варзиданд. Анҷуман аъзои нави Кумитаи Иҷроияи Марказии ҲХДТ иборат аз 79 нафар, аъзои Раёсати Кумитаи Иҷроияи Марказӣ иборат аз 15 нафар ва ҳайати Комиссияи марказии тафтишотии Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистонро иборат аз 7 нафар тасдиқ кард. Вакилони Анҷуман яқдилона Эмомалӣ Раҳмонро аз нав Раиси ҲХДТ интихоб карданд. Дар Анҷуман Барномаи пешазинтихоботии ҲХДТ баррасӣ ва қабул шуд. Бо қарори Анҷумани XII ҲХДТ 28 нафар номзад, аз ҷумла 11 нафар зан ба вакили Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳавзаи ягонаи умумиҷумҳуриявӣ пешниҳод гардиданд.

13 декабр соли 2019 таҳти раёсати Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Раиси Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон Анҷумани XIII Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистон бо иштироки 1917 вакил аз тамоми шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурий баргузор гардид. Дар анҷумани навбатии Ҳизб як қатор масъалаҳо вобаста ба фаъолияти он дар панҷ соли охир ва барномаю нақшаҳои корӣ дар давраи омодагӣ ба интихоботи оянда ба Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва маҷлисҳои маҳаллии намояндагони халқ баррасӣ шуданд.

3 сентябри соли 2020 дар шаҳри Душанбе Анҷумани XIV Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистон баргузор гардид, ки дар кори он вакилон, аъзои Раёсат, Кумитаи Иҷроияи Марказӣ, Фраксияи Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистон дар Парлумон, намояндагони ташкилоти ҷамъиятӣ, Комиссияи марказии интихобот ва раъйпурсии Ҷумҳурии Тоҷикистон, роҳбарони як зумра сохтору идораҳои дахлдор, кормандони масъули дастгоҳи Кумитаи Иҷроияи Марказӣ, кумитаҳои иҷроияи Ҳизб дар вилоят ва шаҳру ноҳияҳо, намояндагони воситаҳои ахбори оммаи Ҳизбӣ, аъзои фаъоли Ҳизб ва Ташкилоти ҷамъиятии ҷавонон «Созандагони Ватан» ширкат варзиданд. Дар Анҷуман се масъала мавриди баррасӣ қарор гирифт: Якум – пешбарии номзад ба мансаби Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистон. Дуюм – оид ба Барномаи пешазинтихоботии номзад ба мансаби Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистон. Сеюм – масъалаҳои ташкилӣ. Аз тарафи вакили Анҷуман Зубайда Шарипова – директори мактаб-интернати №3 барои кӯдакони имконияташон маҳдуди шаҳри Душанбе номзадии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Раиси муаззами Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба мансаби Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбарӣ гардид, ки он аз ҷониби ҳамаи вакилони Анҷумани XIV яқдилона ҷонибдорӣ ёфт. Вобаста ба масъалаҳои дуюм ва сеюми рӯзнома қарорҳои

дахлдор қабул гардида, аъзои нави Кумитаи Иҷроияи Марказии Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистон тасдиқ карда шуданд.

18 декабр дар Кохи Борбад таҳти раёсати Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, Раиси Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистон, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон Анҷумани 15-уми Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистон бо иштироки 1473 вакил аз тамоми шаҳру ноҳияҳои кишвар баргузор гардид. Бо ҷонибдории вакилони анҷуман мухтарам Эмомалӣ Раҳмон Раиси Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистон интиҳоб шуданд. Маликшо Неъматзода – муовини якум, Абдуллозода Умеда Бекмурод ва Каримзода Мирзоқосим муовинони раиси Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистон интиҳоб карда шуданд.

Масъалаи дигари рӯзномаи анҷуман пешбарии номзадҳо ба вакилӣ ба Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҳавзаи ягонаи умумиҷумҳуриявӣ аз ҳисоби аъзои фаъоли Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистон буд. Мувофиқи моддаи 31 банди 9 Қонуни конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи интиҳоботи Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон» вакилони анҷуман номзодии 28 нафарро дастгирӣ ва чиҳати ширкат дар интиҳоботи дарпешистода пешбарӣ намуданд. Номзадҳои пешниҳодгардида мутахассисони варзидаи соҳаҳои гуногун, аз ҷумла ҷавонони болаёқату дорои маҳорату нигоҳи нав ба равандҳои ҷомеа ва ҳам қисмати зиёде аз бонувони соҳибтаҳассус мебошанд.

Дар анҷуман, ҳамчунин, ҳаёти нави Кумитаи иҷроияи марказии ҳизб, раёсати Кумитаи иҷроияи марказии ҳизб ва дигар мақомоти сохторҳои ҳизбӣ тасдиқ гардиданд. Дар чараёни анҷуман Барномаи пешазинтиҳоботии Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистон, ки фарогири муҳимтарин самтҳои рушди иқтисодиву иҷтимоии кишвар дар солҳои 2025-2030 мебошад, тасдиқ ва Ситоди марказии интиҳоботии ҳизб таъсис дода шуд.

АМИТ «Ховар»

ТОҶИК КИСТ?

Агар кас гузаштаи аҷдоди худро надонад, инсонӣ комил нест! Ин хитобаи сода, вале дар айни замон, ҷиддии бузургони илму адаби мо аз қарри асрҳо ба гуш мерасад ва ҳушдор медиҳад, ки аз таърихи миллату сарзамин, расму русум ва дину оини худ мудом воқиф бошем. Воқеан, таърихро хотираи инсоният меноманд. Пас, ҳар фард бе омӯзиши таърихи кишвари худ аслу насаб ва маърифати бумиву зотиашро пойдору бегазанд нигоҳ дошта наметавонад, аз решаи хеш дур ё канда шуда, ба вартаи гумноӣ ё фано қадам мениҳад ва ба таъбири имрӯзиён, «манкурт» мешавад. Яъне агар инсон таърихи гузаштаи худро фаро нагирад, табиист, ки аз зоти худ, роҳи тайкарда, дастовардҳои сиёсӣ фарҳангӣ ва бурду боҳти мардумаш ноогоҳ монда, чун махлуқе одамсурат, вале бепарво, бемасъулият, бенишон умр ба сар мебарад. Ин бадбахтии бузург аст. Охир, оӣ аз хотираи гузашта, фориғ аз ғами фардо чӣ хел худро инсон мешуморӣ? Агар ин фоҷиа давлат, миллат ва қавмеро фаро гирад, чӣ мешавад? Таърих гувоҳ аст, ки аз рӯи чунин беэҳтиётӣ ва воқиф набудан аз гузаштаи хеш қисме аз давлату миллатҳои абарқудрат пора-пора шуда, аз забон ва расму оини маҳрум гардидаанд. Дар аҳди бостон чунин мисолҳо фаровонанд.

Нахустин асари илмии Бобочон Ғафуров «Таърихи мухтасари халқи тоҷик» панҷоҳ сол муқаддам - соли 1947 аз чоп баромад.

Хонандаи тоҷик тавассути ин асар аз мақоми худшиносӣ ба омӯхтани таърихи гузаштаи худ рӯ овард. Ва ба саволҳои зиёди «Аҷдоди мо киҳо буданд? Аз кучо ба зиндагӣ шурӯъ карданд? Чӣ тавр давлат сохтанду давлатдорӣ карданд? Бо чӣ роҳу дастуре ба илму адабиёти оламшумул пой гузоштанд? Дар таърихи башарият чӣ мақому поя доранд?» – посухи дақиқ ва муфассал ёфтанд.

Эмомалӣ Раҳмон

ЧАРО ПАЁМ МУҲИМ АСТ?

*Ёддошти сиёсатшиносӣ бар 6 аҳаммияти
Паёми солонаи Роҳбари давлат*

Паём чист? Чаро он рамзи истиқлоли давлатист? Чаро Паём дар вазъияти тантанавӣ ироа мешавад? Оё Путин Паёми Президенти моро меҳонад? Сохтори Паём чӣ гуна шакл мегирад? Мантиқи он чӣ тавр чида шудааст? Чаро Паёмо «ҳуҷҷати роҳнамо» мегӯянд? Умуман, қудрат ва сирри Паём дар чист?

Ёддошти зер баъзе мулоҳизаҳои назариявӣ, таҳлилӣ ва методологиро барои дарки дурусти таъйинот ва моҳияту аҳаммияти Паёмҳои солонаи роҳбари давлат ва ҳамчунин, мантиқи сохториву мазмуни он дар бар мегирад, ки барои коршиносони ҷавон, намояндагони мавзӯии расонаҳо ва аъзои гурӯҳҳои ташвиқотӣ аз аҳаммият ҳолӣ нахоҳад буд.

Абдуллоҳи
РАҲНАМО –
сиёсатшинос

Паём чун сухани Роҳбари давлат ба ҷомеа

Вожаи “паём” ба маънои суханест, ки касе барои касе мегӯяд ё расонад ва бештар ба маънои хабар, пайғом, мужда, нома, даъват ва огоҳӣ истифода мешавад. Ҳатто дар вожаи “паёмбар” калимаи “паём” маҳз ба ҳамин маънои сухан ва хабари фиристодашуда аз касе барои касе истифода ёфтааст. Яъне, Паёмбар ба маънои шахси оварандаву расонандаи паём ё сухани Худованд барои башарият мебошад. **Аммо** дар назарияи сиёсӣ ва амалияи давлатдорӣ муосир Паёми роҳбари давлат ба маънои истилоҳӣ истифода шуда, **суханронии марҳилавӣ ва барномавии роҳбари як давлат дар муаррифии самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии кишвар, вазъият ва рушду дастоварду фаъолияти давлат ё амалкарди неруи роҳбарикунандаи давлат дар марҳилаи муайян ва ҳадафу вазифаҳои нави он барои марҳилаи баъдиро ифода мекунад.** Дар он маъмулан маҷмуаи дидгоҳҳои ҷорӣ ва дурбурдии роҳбари давлат дар масъалаҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ фарҳангӣ, амниятӣ, байналмилалӣ ва ғайра ифода меёбанд. Он ҳамчун муҳимтарин суханронии иттилоотӣ ҷамъбасти ва дар айни замон, усулию самтмуайянкунандаи роҳбари давлат маъмулан бо тартибу ташрифоти махсус дар назди мардум ё намояндагони мардумӣ ироа шуда, талабот ё рӯйдоди муҳимии давлатию сиёсӣ ба ҳисоб меравад. Албатта, маънои истилоҳии давлатию корғозории “паём” дар асл аз

ҳамон маънои аслию луғавии он чандон дур нест, зеро ба ибораи содда, Паёми ҳар роҳбари давлат дар амал ҳамон сухан, ҳарф, гуфтани ва барномаест, ки ӯ меҳонад барои мардуми худ ё барои ҷомеаи дохиливу хориҷӣ расонад. Аммо бинобар мақоми сиёсии роҳбари давлат ва моҳияти расмӣ ва муайянкунандагии ин сухану муроҷиати ӯ, паёми роҳбари давлат аҳаммияти махсуси ҳуқуқӣ, сиёсӣ, иттилоотӣ, концептуалӣ ва байналмилалӣ

касб карда, дар мақоми фаротар аз як сухану суханронии маъмулӣ қарор мегирад. Аз ин ҷиҳат, Паём ҳуҷҷати расмӣ давлатист, ки мақоми расмӣ ҳуқуқӣ ва барои ниҳодҳои давлатӣ моҳияти роҳнамоӣ дорад.

Чойгоҳи Паём дар низоми давлатдорӣ: назарияи умумӣ ва қиёси хусусӣ

Барои дарки аҳаммият ва моҳияти Паёми Роҳбари давлат дар низоми сиёсӣ ва идории давлатдорӣ муосир ва хусусиятҳои Паёмҳои солонаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон метавон ба нуктаҳои зерин тавачҷуҳ намуд:

ЯКУМ, Паёми роҳбари ҳар давлат, пеш аз ҳама, моҳияти маълумотию ҳисоботӣ дорад. Ба воситаи Паём роҳбари давлат дар бораи вазъияти ҷорӣ кишвар ва фаъолияти худ ва ҳамкоронаш (командааш) дар марҳилаи муайян маълумоту ҳисобот дода, бурду бохти давлат ва худро назди ҷомеа ба миён мегузорад. Давраи ҳисоботии Паём метавонад сол ё марҳилаи муайяни рушд ё таърихро дар бар гирад ва чунин бахши ҳисоботӣ дар шакли ҷудогона ва ё зимни таҳлилу баррасии саҳаҳои алоҳидаи ҳаёти кишвар дар ҳамаи Паёмҳои солонаи роҳбари давлат дида мешаванд. Моддаи 70-уми Конститутсияи кишвар низ маҳз “дар бораи вазъи кишвар” ба маҷлиси яқояи Маҷлиси миллӣ ва Маҷлиси намояндагон маълумот додани Президентро пешбинӣ мекунад. Дар ин бахш маъмулан бо як занҷири таҳлилию мантиқӣ нишон дода мешавад, ки вазъияти аввалия (1) ва вазифаи гузошташуда (2) чӣ буд, кори анҷомшуда (3) ва натиҷаи ҳосилшуда (4) чист, мушкилу масъалаи боқимонда (5) кадом аст, вазифаи ҳадафии баъдӣ (6) ва супориши нав (7) дар ин самт чист. Ба таври мисол, дар бахши оғозии Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар поёни соли 2016 дастоврадҳои кишвар дар 25 соли истиқлол таҳлилу баррасӣ гаштаанд, зеро он дар соли 25-солагии Истиқлоли давлатӣ ироа шуда буд. Ё дар оғози Паём барои соли 2020 бурду бохти 7 соли охири фаъолияти ҳукумат таҳлил шудааст, зеро он навъе ҷамъбасти муҳлати навбатии 7-солаи фаъолияти Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва гузориш аз сатҳи иҷроии барномаҳои интиҳоботии соли 2013-ро баён мекард. Шояд бахше аз Паёми соли оянда ба таҳлили дастоврадҳои кишвар дар 30 соли истиқлол ихтисос ёбад. Дар навбати худ, хусусияти ҳисоботии Паёмҳои роҳбарони давлат моҳиятан ду нуктаи муҳимро ифода мекунад:

1. Ҳисоботдиҳанда будани роҳбарияти давлат дар назди мардум.

Масалан, дар низоми давлатдорӣ Тоҷикистон нишастаи яқояи палатаҳои Маҷлиси Олии кишвар, ки дар он намояндагони бевоситаи мардумӣ (вакилони Маҷлиси намояндагони МО ҶТ) ва намояндагони расмӣ минтақаҳои кишвар (аъзои Маҷлиси миллии МО ҶТ) иштирок мекунанд, маҳз намояндагӣ ва ҳузури мардуми кишварро ифода мекунад. Ба ин восита, ҳисобот дар бораи фаъолияти роҳбарияти кишвар дар марҳилаи муайян маҳз дар назди мардум ироа шуда, маҳз аз тарафи мардум қабул мешавад. Ҳамчун ба “мардум” муроҷиат шудан ба вакилон ва аъзои Маҷлиси Олии ҶТ танҳо маънои рамзӣ надорад, балки аз назари ҳуқуқӣ ва конститутсионӣ низ дар баробари Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон маҳз Парламенти кишвар ниҳоди босалоҳияти намоянда аз халқи кишвар ба ҳисоб меравад. Дар канори вакилон ва аъзои Маҷлиси Олӣ иштироки фаъолони ҷомеа, намояндагони қишрҳои гуногуни аҳоли, намояндагони ташкилотҳои эҷодӣ, аҳли фарҳангу зиё ва ғайра дар шунидани Паём аҳаммият ва ҳатмияти ҳуқуқӣ надорад, зеро Паёми Президент расман маҳз ба Маҷлиси Олии кишвар ироа мешавад ва номи расмӣ ин ҳуҷҷат низ “Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон” мебошад. Аммо чунин иштироки васеи меҳмонон аз қишрҳои гуногуни ҷомеа аз назари сиёсӣ муҳим буда, ҳам ба худ ин ҳуҷҷати давлатӣ ва ҳам ба маросиму ташрифоти ироаи он шукӯҳу машруияту мардумияти иловагӣ мебахшад.

2. Моҳияти демократӣ доштани низоми идорӣ

Ҳисоботдиҳандагии солонаи Роҳбари кишвар дар назди мардум (ба воситаи Паём дар ҳузури намояндагони мардум) яке аз нишонаҳои муҳимтарини низоми мардумсолорист, ки ба ин восита роҳбарияти ҳар кишвар фаъолияти худро ба довари мурдум мегузорад. Бинобар ин, барои ироаи чунин паёми ҳисоботӣ роҳбари давлат ва командаи ҳамкоронаш моҳҳо омодагӣ мебинанд, то аз ин ҳисобот бо муваффақият бароянд. Дар ин раванди мураккабу тўлонӣ ҳар ҳулосаву тезис, ҳар рақаму натиҷа, ҳар вазифаю пешниҳод ва ҳатто ҳар калимаю ибора ба таври ҷиддӣ санҷидаву суфта мешаванд. Ин раванд барои роҳбарияти кишварҳо ба ҳадде муҳим ва мураккаб аст, ки масалан, дар Федератсияи Россия пас аз ироаи бомуваффақияти Паёми солонаи Президент, ба аъзои гурӯҳи таҳлиливу корӣ ба таври расмӣ унвону мукофотҳои баланди давлатии “За активное участие в подготовке Послания Президента Российской Федерации Федеральному Собранию” дода мешавад, ки

дар тарчимаи ҳолу ифтихороти онҳо дидан мумкин аст. **Аммо ин ҳолат, ки дар амалияи сиёсии ин ё он кишвар, вакилони мардумӣ дар баррасию қабули Паёми Президент фаъол ё ғайрифаволанд, ба замон ё макони муайян вобастагӣ дошта, ҳаргиз аҳаммияти моҳиятии ин механизми ҳисоботдиҳандагии демократиро дар низоми давлатдорӣ коҳиш намедиҳад.** Зеро ин ҷо сухан дар бораи тарзи кори амалии ҳуди ин механизм меравад.

ДУҶОМ, Паёми солонаи роҳбарони давлатҳо аҳаммияти бисёр муҳимми сиёсӣ ва рамзӣ дошта, ҳуди ҳастии давлатии миллат ва истиқлолияти сиёсии давлатро ифода мекунад. Новобаста аз ҷиғунагии мазмуни сиёсату барномаҳои Паём, **ҳуди аз тарафи роҳбарияти як кишвар мустақилона муайян ва озодона эълон шудани самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷӣ, моделу шеваи давлатдорӣ, низоми арзишҳои интиҳобшуда ва тарзу марҳилаҳои рушди иқтисодию иҷтимоии кишвар маҳз маънои худмуайянкунии давлатӣ ё истиқлолияти сиёсии кишварро дорад.** Яъне, ҳуди Паём додани роҳбари давлат хоси давлатҳои мустақилест, ки моҳият ва самтҳои сиёсатгузории худро худашон мустақилона муайян мекунад. Аз ин рӯ, дар кишвари мо низ ҳуди ҳамасола ироа шудани Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон яке аз аломатҳо ва атрибутҳои асосии истиқлоли сиёсии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб меравад. Агар сарнавишти таърихии миллати тоҷикро пеши назар орем, ҳуди ҳодисаи имрӯз мустақилона Паём додан, яъне мустақилона муайян кардани сарнавишти худ, дар ҳақиқат, тантанаи давлатдории миллӣ ва амалӣ шудани ормонҳои таърихии гузаштагони мо дар бораи соҳибдавлатӣ ва истиқлолият аст. Ин ҷанбаи Паём ҳамчун ақидаи давлатӣ ва набзи давлатдорӣ бисёр муҳим мебошад. Аз ин назар низ ташрифоти махсуси давлатӣ доштани марсимии ироаи Паём, ҷалби намояндагони фаъоли ҷомеа дар маросими шунидани он ва як навъ ҳолати идонаву тантанавӣ гирифтани ҳуди ин рӯйдод маҳз аз назари ба маънои рамз ё тантанаи истиқлоли давлатӣ фаҳмида шудани он муҳим мебошад. Ба ин маъно, ҳар Паёми солонаи Роҳбари давлат як таъкид ба худсолории миллӣ ва як ҷашни истиқлол аст. Ин ҷо низ, новобаста аз мазмуни Паём, ки метавонад ҳолат ё сиёсати хоссоро дар замони муайян ифода кунад, аҳаммияти сиёсӣ ва рамзии он ҳамчун аломати истиқлолияти давлатӣ боқӣ мемонад.

СЕҶОМ, Паёми солона ё марҳилавии Роҳбари давлат аҳаммияти бисёр муҳимми байналхалқӣ дорад. Он дар асл сиёсати дохилӣ ва хориҷӣ, роҳи интиҳобкардаи кишвар, тавозун ё гароиши геополитикӣ, марҳилаҳои тайнамудаи он, низоми арзишҳои ормонҳо ва мушкилоту қомеъҳои кишварро барои ҷаҳониён муаррифӣ мекунад. Илова бар ин, дар бахши махсуси Паём нигоҳи кишвар ба равандаҳои асосии байналмилалӣ, мавқеи давлат нисбат ба онҳо ва умуман, моҳияти сиёсати хориҷии кишвар ва муносибати он бо созмони кишварҳои муайян нишон дода мешавад. Ин ҳолат Паёмро ба як санади дорои аҳаммияти дипломатӣ ва фаромиллӣ табдил мекунад. Таҳлили матнҳо нишон медиҳанд, ки Паёмҳои солонаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон низ пайвасти ин бахшу унсурҳои муҳимро дар бар мегиранд. Роҳбари давлат маъмулан дар Паёми худ равандаҳои минтақавӣ ва ҷаҳониро ба таври муфассал арзёбӣ намуда, мавқеи Тоҷикистонро дар ин мавридҳо нишон медиҳад. Гарчи аз назари сохторӣ бахши “хориҷӣ” маъмулан дар қисмати поёнии Паём ироа мешавад, аммо вобаста ба вазъияти минтақа ва ҷаҳон он метавонад дар Паём ҳолати барҷаста ва таъкидшуда низ гирад. Масалан, Паём барои соли 2018 (аз 22 декабри соли 2017) маҳз аз таҳлилу баррасии васеи вазъияти ҳассоси минтақавӣ ва байналмилалӣ, шиддати марҳилаи нави “ҷанги сард”, шарҳи мавқеи Тоҷикистон нисбат ба равандаҳои ҷаҳонӣ ва эълони авлавиятҳои сиёсати хориҷии кишвар дар шароити пешомада оғоз шуд.

Ин аст, ки ҷомеаи ҷаҳонӣ ба Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон низ тавачҷуҳи махсус дода, матни онро бо диққат меомӯзад. Касоне, ки бо низоми кори давлатӣ ва муносибатҳои хориҷӣ ошноянд, ин тавачҷуҳи берунӣ ба Паёмро хуб медонанд, аммо барои касони берун аз ин мавзӯ ҷунин таъкид гоҳо муқобили менамояд. Масалан, соле пеш шоири шинохтаи тоҷик Ато Мирҳоча дар аҳаммияти Паём шеър суруда буд, ки ба тавачҷуҳи махсуси кишварҳо ва роҳбарони хориҷӣ ба он низ ишора дошт:

**Паёмашро кунад таҳлил Путин,
Трамп аз он баҳо бидҳад ба тоҷик,
Ба тафсираш нишинад Син Тзинпин,
Қазоқу қирғизу афғону ўзбек...**

Баъзе дӯстон дар шабакаю расонаҳо ин расми маъмултарини муносибатҳои байнидавлатиро ситоишу мадҳия пиндошта, онро ҳатто ба мазох кашиданд, ки “наход роҳбарону марказҳои муҳимми минтақавию ҷаҳонӣ ба Паёми Роҳбари кишвари мо чунин таваҷҷуҳ дошта бошанд?!” Албатта, шеър, пеш аз ҳама, асари бадеист, аммо ҳамчун яке аз собиқадорони баҳши таҳлилу ташаккули сиёсати хориҷӣ метавонам бигӯям, ки ин шеър маҳз воқеияти ҳамин масъаларо ифода кардааст. Зеро тибқи маъмул, давлатҳо паёмҳои солонаи роҳбарони давлатҳои шарик ё рақибҳои худро бо диққат пайгирӣ ва таҳлил мекунад. Масалан, ҳамаи сафоратҳои хориҷӣ дар Тоҷикистон ба таври табиӣ вазифадоранд, ки мазмуни Паёми солонаи Роҳбари кишвари мизбонро таҳлил карда, ба роҳбарияти давлати худ фиристанд. Дар ин кор, илова бар ташҳиси самту интиҳобу авлавиятҳои кишвари мизбон, онҳо, хусусан, ба ин нуктаҳо таваҷҷуҳ мекунанд, ки Роҳбари давлати мизбон дар бораи давлати онҳо ё дар ин ё он масъалаи минтақавию байналмилалӣ мавриди назари онҳо чӣ мавқеъ гирифтааст, ба кадом самти ҳамгарой ё геополитикӣ тамоюли ошкор ё ниҳон нишон додааст ва ғ. Аз таҷриба, **қудратҳои минтақавӣ ва ҷаҳонӣ ҳатто ба чунин ҳолат, ки дар паём номи кадоме аз онҳо аввал ё дуввум меояд ва чанд сатри Паём ба онҳо бахшида мешавад, ҳассосият нишон медиҳанд.** Тӯли кор дар баҳси сиёсати хориҷии Маркази тадқиқоти стратегӣ ҳамасола дар мулоқотҳои зиёди роҳбарияти Марказ бо ҳайату сафирони хориҷӣ ширкат доштем, ки аксари онҳо онҳо дар бораи маъно ва ишораи ин ё он нуктаи Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон савол мегузаштанд. Шояд соли 2014 буд, ки дар чунин мулоқоте сафири кишвари Эрон аз директори Марказ мустақиман пурсид, ки аз худи “марказ” савол омадааст, ки чаро имсоли дар Паём номи кишвари мо зикр нашуд... Яъне, кишварҳои минтақа ва қудратҳои байналмилалӣ Паёмҳои Роҳбари давлати Тоҷикистонро ба таври ҷиддӣ омӯхтанд хулосабарорӣ мекунанд. Дар айни замон, маъмул аст, ки сафоратҳои Тоҷикистон дар кишварҳои хориҷа низ Паёмҳои солонаи роҳбарони кишвари мизбонро худро омӯхта, ба таври расмӣ дар бораи моҳияти асосии он ба Душанбе гузориш медиҳанд, зеро барои мо низ донишмандони мавқеъ ва ҳатти ҳаракати кишварҳои хориҷӣ муҳим аст. Илова бар ин, марказҳои таҳлилию стратегии ҳар кишвар, аз ҷумла Тоҷикистон, Паёмҳои солонаву марҳилавии роҳбарони давлатҳои мавриди таваҷҷуҳи худро ба таври ҷиддӣ омӯхта, ба роҳбарияти олии маводи таҳлилий ва хулосаву пешниҳодҳо ироа мекунанд.

Ҳамин тавр, Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон низ аҳаммияти махсуси байналхалқӣ дошта, ҷойгоҳи Тоҷикистон дар низомии ҷаҳонӣ ва мавқеъ ва муносибати мо ба раёндҳои байналмилалиро ифода мекунад. **Бинобар ин, ҳар нуктае, ки дар Паём ироа мешавад, на танҳо аз назари таъсиру корбурди дохилӣ, балки аз назари тарзи фаҳмишу қабули берунӣ низ бисёр санҷидаву озмуда мебошад, то ки ба манфиатҳои миллӣ ва тавозунҳои минтақавию байналмилалӣ ҳалал эҷод нашавад.** Дар он ҳеҷ ибора ё мавқеъ бе тааммулу ҳадафи муайян гуфта ё нагуфта намешавад. Аз ин назар, **ҳар Паёми солонаи Роҳбари давлат як ҳуҷҷати бисёр суфтаву баркашидаи сиёсӣ ва дипломатӣ низ мебошад.**

ҶОРОМ, Паёми солонаи Роҳбари ҳар давлат, ҳамчунин, аз аҳаммияти хосси концептуалӣ ва дурнамоӣ бархӯрдор аст. Зеро маҳз дар он ҳатти ояндаи ҳаракати кишвар, ҳадафҳои стратегӣ он, арзишҳои аслий ва барномаҳои асосии рушди сиёсӣ иқтисодӣ иҷтимоӣ он ба таври возеҳу дастрас баён ва муаррифӣ мешаванд. Ин ҷанбаи Паём, пеш аз ҳама, ду нуктаро равшан мекунад:

1. Барои шунаванда, шахрванд, хизматчиҳои давлатӣ, пажӯҳишгар, фаъоли сиёсӣ ё намоёнҳои хориҷӣ маълум мегардад, ки давлат ва сиёсати давлатӣ чӣ тавр ва ба кадом самт ҳаракат хоҳад кард.

2. Дар айни замон, ин ҷанбаи Паём худи чорҷӯҳо ва уфӯқҳои ҳаркати мушаххас карда, нишон медиҳад, ки фаъолияти роҳбарияти давлат ё ҳукумат як фаъолияти самтдор, ҳадафманд, даврабандишуда ва мантиқӣ мебошад. Аз ин назар, матни Паёмҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон низ барои мутолиа ва дарки ҳатти ҳаракат ва самти рушди сиёсӣ иқтисодӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дурнамои он аҳаммияти махсус дорад. Дар он ҳамасола авлавиятҳо ва самтҳои асосии ҳаракат ва низ, ҳадафҳои асосии давлат на танҳо барои соли оянда, балки барои марҳилаҳои томи баъдӣ ифода мегарданд ва ҳатти стратегӣ ҳаракати давлат эълон мешавад. Масалан, дар Паёми соли 2019 эълон гашт, ки саноатикунонии босуръат ҳамчун ҳадафи чоруми стратегӣ кишвар пазируфта мешавад.

Дар Паём, ҳамчунин, барномаи аз модели рушди кишоварзӣю саноатӣ ба модели саноатӣю кишварӣ тағйир намудани модели рушди кишвар эълон шуд. Се ҳадафи дигари стратегии Тоҷикисон низ дар паёмҳои солҳои пешин муайян ва эълон гашта буданд ва ҳамасола дар Паём сатҳи пешрафт дар масири дастрасӣ ба онҳо шарҳ дода мешаванд. Барномаҳои калоне, чун “Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030”, “Барномаи миёнамуҳлати рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2016-2020” ва ғайра низ маҳз дар Паёмҳои эълон ё шарҳ шудаанд. Ин хусусияти чорчӯбӣ ва сарчашмавии Паём на танҳо барои дарки умумии самти ҳаракат аз тарафи ҷомеа, балки барои пажӯҳишгарону коршиносон низ бисёр муҳим аст. Зеро чунин сарчашмаҳое, ки самтҳо, авлавиятҳо ва марҳилаҳои рушди як давлатро ба таври мушаххас баён кунанд, на ҳамеша дастрасанд. **Ва ҳеҷ ҳуҷҷати дигаре ҳатти умумии ҳаракати концептуалӣ ва стратегии давлатро ба таври зинда, муфассал ва марҳила ба марҳила дар сатҳи паёмҳои солони роҳбари давлат ифода намекунад.**

ПАНҶУМ, дар низоми идоракунии давлатӣ аҳамияти барномавӣ ва кории Паёми солони роҳбари давлат низ хеле муҳим аст. Зеро дар он ҳамасола идеяҳои асосии сиёсӣю иҷтимоӣ, ҳадафу вазифаҳои соҳавӣ ва нақшаву чорабиниҳои муҳимми сатҳи милли муайян гашта, қадамҳои мушаххас барои табиқи он пешбинӣ мешаванд. Бо ин хусусияти худ, Паём моҳиятан барои вазорату идораҳои давлатӣ, ташкилотҳои ҷамъиятию эҷодӣ ва ғайра барномаи амалии фаъолият дар марҳилаи муайяно мушаххас мекунад. Онҳо дар тӯли сол барномаҳои амалии худро бо муҳтаво ва нишондодҳои Паём мутобиқ карда, барои татбиқи он барномарезӣ ва талош менамоянд. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Паёми солони Президенти кишвар илова бар роҳнамоиҳои умумӣ, барои самту соҳаҳо ва вазорату идораҳои мушаххаси кишвар меёру вазифаҳои бисёр мушаххас низ гузошта мешаванд. Ҳамчунин, **гоҳо бевосита дар тӯли ироаи Паём раванди бевоситаи сиёсатэҷодкунӣ ва идоракунии зиндаи низоми идории кишвар мушоҳида мегардад.** Яъне, гоҳо аз тарафи Роҳбари давлат бевосита дар ҳуди рафти ироаи Паём ба вазорату идораҳо ё ба мақомоту масъулони мушаххаси давлатӣ супоришҳои мушаххасу қатъӣ барои ҳалли масъалаҳои мавҷуда дода мешаванд. Агар баъзе аз ин масъалаҳо дар матни Паём қаблан ҷой шуда бошанд, зимни ироаи оммавии он Роҳбари давлат худ роҳҳои ҳалли амалии ин масъаларо шарҳ дода, дар бораи иҷрои он супоришҳои шифоҳӣ медиҳад. Аз ин рӯ, илова бар матни расмӣ навишташуда, бахши таъкиду супоришҳои шифоҳии суҳанронии ӯ дар маросими ироаи Паём низ хеле муҳим мебошад. Бо таваҷҷуҳ ба ин, дар амалияи идории Тоҷикистон, барои пурра амалӣ шудани ҳадафҳо, барномаҳо ва меъёрҳои дар Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муайяншуда ва супоришҳои иловагии зимни ироаи он гузошташуда, ҳамасола пас аз қироати расмӣ Паём Нақшаи чорабиниҳо барои татбиқи он таҳия шуда, он ҳамчун санади расмӣ давлатӣ бо имзои дахлдор ба идораву муассисаҳо дастрас мегардад. Дар Нақша тамоми чорабиниҳои мушаххас дар партави Паём, вазорату идораву ташкилотҳои масъули татбиқи он, замони дақиқи татбиқ ва дар сурати лозим, сарчашмаи татбиқи он нишон дода мешаванд. Ин ҳуҷҷати расмӣ давлатӣ ҳатмияти иҷроии бандҳои Паёмро таъмин менамояд. Ба ин восита, Паёми Президент авлавиятҳои корӣ, самтҳои асосӣ ва чорчӯбии фаъолияти ниҳодҳои давлатиро дар тӯли сол ба тартиби муайян дароварда, дар фаъолияти онҳо ҳадафмандӣ ва ҳамоҳангии дақиқро ба вуҷуд меорад. Ин равиши суфташуда на танҳо коргузори, балки натиҷагирӣ фаъолиятҳоро низ ба назми муайяне меоварад ва корҳои анҷомшударо қобили арзёбӣ мекунад. Равиши таҳияи Нақшаи чорабиниҳои мушаххас барои татбиқи бандҳои Паём ва иҷрову назорату ҳисобот дар доираи он аз назари коргузори низ бисёр муассир аст. Зеро барномаҳои калони давлатӣ гоҳо муҳлату чорчӯбҳои васеи миёнамуддат ва дарозмуддатро пеш мегузоранд, ки дар фосилаи байни онҳо ниҳодҳои давлатӣ метавонанд ба форғболӣ рӯбарӯ шаванд, ки ҳоло то замони ҳисобот панҷ ё даҳ соли дигар боқист. Аммо нақшаи фарогири татбиқ ва андозагирӣ фаъолият бо равиши “аз Паём то Паём” имконият медиҳад, ки фаъолият натиҷаҳо марҳила ба марҳила ба таври зиндаву пайваста арзёбӣ шаванд. Бинобар ин, агар дар роҳе ё хиёбоне шиору навиштаҷоте чун “Паёми Президент – роҳнамои фаъолияти мо!” овезон бошад, он танҳо ҷанбаи таблиғотӣ надорад, зеро аз назари амалӣ низ, дар ҳақиқат, Паём навъе роҳнамо ва дастури усулии корӣ барои бахшҳои гуногуни ҷомеа ва хусусан, ниҳодҳои давлатӣ мебошад.

ШАШУМ, Паёми солонаи Роҳбари давлат метавонад аҳаммият ва таъсири махсуси идеологӣ низ дошта бошад. Ин ҳолат ҳам дар мақому мазмуни ҳуди Паём ва ҳам дар истифодаи он дар фаъолияти арзишию идеологии ниҳодҳои давлатӣ дар атрофи Паём ифода меёбад. **Бо пешниҳоди идеяҳо, арзишҳо ва барномаҳои асосӣ Паём шохисҳо ва рӯҳияи фазои сиёсӣ, ҷамъиятӣ ва иттилоотии солро амалан таъйин мекунад ва дар тӯли сол масъулони бахши идеологӣ, фаъолони ҷамъиятӣ, ташкилотҳои сиёсӣ ва расонаҳои иттилоотӣ фазои умумии ҷомеаро дар атрофи идеяву арзишҳои ироашуда дар паём шакл медиҳанд.** Аз ин назар, Паём навъе хусусияти меъёрсозӣ ё муайян кардани самтгирӣ ё “установка”-и арзишию идеологиро низ дорад.

Яъне, дар раванди сиёсатгузорию дохилӣ Паём ва чорабинию маърақаҳои шарҳи он фурсати бисёр муносибери барои дастгоҳи сиёсӣю идеологии давлатӣ фароҳам меоварад, то арзишҳо ва дастовардҳои асосии низоми сиёсиро миёни қишрҳои гуногуни аҳоли таблиғ ва устувор гардонад. Зеро Паём навъе натиҷагирӣ марҳилаи гузашта ва вазифагузорӣ барои марҳилаи ояндаро ироа карда, дар он идеяҳои асосии сол пешниҳод мешаванд. Ҳамчунин, дар он барои қишрҳои гуногуни ҷомеа иқдому имтиёзҳои гуногун пешбинӣ мегарданд, ки қуллияти Паёмро ба ҷузъияти ҳаёти шахсии шаҳрванд мепайвандад. Агар дастгоҳи таблиғиву идеологии давлат қавӣ бошад, метавонад дар партави Паём таваҷҷуҳ ва муттаҳидии мардумро дар атрофи сиёсати давлатӣ боз ҳам устувор гардонад. Иҷрои ин кор ва сатҳи истифодаи судманд аз ин фурсати кори идеологӣ фаҳмондадихӣ ба тавоноии блоки сиёсӣю идеологии ҳукуматҳо вобастагӣ дорад. Чунин хусусияти фазосозии Паёмро метавон дар мисоли Паёмҳои солонаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон низ мушоҳида намуд. Аз ҷумла, солҳои охир дар ин Паёмҳо эълон шудани тарҳҳои чун соли оила, соли ҷавонон, соли рушди саёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ, соли рушди деҳот, сол ва сипас бистсолаи рушди фанҳои дақиқ, озмунҳои маърифатӣю ватандӯстона ва ғайра таваҷҷуҳи махсуси ҷомеа ва фазои иттилоотиро ба ин масъалаҳо ҷалб намуда, боиси дар ин самтҳо амалӣ шудани иқдому фаъолиятҳои васеъ гашт. Чунин таваҷҷуҳи фарогир ҳуди маърифати ҷомеа дар мавриди ин масъалаҳоро хеле тағйир дод. Аз назари амалӣ низ чунин таъкид, масъалагузорӣ ва авлавиятбахшӣ дар Паём боиси тақони махсус ва рушди чунин соҳаҳои муайяни осебпазири ҷомеа мегардад.

Хулоса, нуктаҳои зикршуда нишон медиҳанд, ки дар назарияи сиёсӣ ва амалияи давлатдорӣ Паёми солонаи роҳбарони давлатҳо ҳам аз назари маънӯву ҷойгоҳ ва ҳам аз назари мазмуну таъйинот ҳодисаи муҳимми сиёсӣ ва ҳуҷҷати муҳимми муайянкунандаи давлатӣ ҳисоб шуда, аҳаммияти махсуси сиёсӣю давлатӣ, дипломатӣю байналмилалӣ ва идориву коргузорӣ дорад. Дар сурати татбиқи дурусти ташаббусу супоришу бандҳои он, ҳар Паёми солонаи Роҳбари давлат метавонад қадам ва тақони наво дар масири рушди бахшҳои гуногуни ҷомеа ва давлат бошад.

Ин аст, ки дар раванди сиёсӣ ва амалияи давлатдорӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон низ аз миёни суҳанронӣҳои гуногуни Роҳбари давлат дар тӯли сол, Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи самтҳои асосии рушди кишвар ҷойгоҳи махсус дошта, ба шарҳу ташвиқу татбиқи он аҳаммияти махсус дода мешавад.

*Моле, ки зи ту кас наситонад, илм аст,
Чизе, ки туро ба Ҳақ расонад, илм аст.
Ҷуз илм талаб макун андаролам,
Чизе, ки туро зи ғам раҳонад, илм аст.*

АНҶОМИ СОЛ – ОҶОЗИ НАҚШАҶОИ НАВ

Маҷаллаи «Маорифи Тоҷикистон», ки ҳамсоли Истиқлоли кишвар аст, боз як соли дигарро пушти сар кард. Дар соли 2024 маҷалла то ҳадди имкон рисолати худро ба анҷом расонд: мақолаҳои дархӯри соҳа ва асноди меъёриву ҳуқуқиро нашр карда, ба муштариён расонда тавонист.

Муҳимтарин самтҳои фаъолияти маҷалла ба ҳамин нукта нигаронида шудаанд: татбиқи сиёсати давлат дар соҳаи маориф, дастгирии омӯзгорон, баланд бардоштани сатҳи маърифат ва касбияти онҳо. Дар таҳияи мақолаҳо идораи маҷалла ба чанд нукта таваҷҷуҳи хоса зоҳир мекунад.

Якум, дар сармақолаи шумораҳои маҷалла асосан Паёму суҳанронии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, инчунин, навиштаҳои вазири маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон, муовинони вазир, донишмандони соҳа, ки ҷанбаи роҳнамоӣ дошта, аз сиёсати маорифпарваронаи Сарвари давлат пуштибонӣ мекунанд, ҷо дода шудаанд.

Чунинчи, дар шумораи 1-и маҷалла мақолаи вазири маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон Саидзода Раҳим Ҳамро бо номи «Маориф – манбаи сармояи инсонӣ» бо чунин суҳанҳо ба таъъ расид: «Таҷрибаи ҷаҳонӣ кайҳо собит кардааст, ки омили асосии пешрафти иқтисодӣ ба инсон тааллуқ дорад. Яъне, сармояи инсонӣ заминагузори рушди тамоми соҳаҳо мебошад. Маҳз инсон қодир аст, барои пешрафт шароит омода созад, биофарад ва аз офаридаҳои худ мақсаднок истифода барад. Тавре Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми навбатии худ (28.12.2023) таъкид карданд: «Рушди илму маориф калиди пешрафти ҳамаи соҳаҳо ва омили муҳимтарини таъмин намудани ояндаи босуботи давлат ва фардои босаодати ҷомеа ба ҳисоб меравад.»

Дар мақолаи муовини аввали вазири маориф ва илм Ҷамшед Ҷӯразода «Омили муҳимми таҳкими қонуният ва тартибот дар ҷомеа» (№2) роҷеъ ба дастгирии пешниҳоди Президенти мамлакат дар масъалаи эълони Соли маърифати ҳуқуқӣ фикру андешаҳои ҷолиб баён ёфта, аз ҷумла, чунин таъкид шудааст: «Дар барномаи таълим ва тарбияи ҳуқуқии шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати маориф ва илм, ки таълим ва тарбияи ҳуқуқӣ, таҳими маърифати ҳуқуқии шаҳрвандон нақши меҳвариро ишғол менамояд, бояд барои амалӣ намудани корҳои омӯзишӣ, тарғиботӣ-ташвиқотии ҳуқуқӣ бо дарназардошти тақвияти шуури насли наврас, ҷавонон ва тамоми мардум, дар афкор, андеша ва ниҳоди онҳо парваридан ва талқин намудани ҳуқуқ, вазифа, уҳдадорӣ, ростқавлӣ, некбинӣ, риояи меъёрҳои ахлоқӣ, арзишҳои миллӣ, ватандӯстӣ, худшиносӣ, ҳудогоҳӣ, масъулиятшиносӣ, муваззаф гардидааст.»

Масъалаҳои ҳуқуқӣ, талабот ва иҷрои қонунҳо, таҳлили масоили педагогӣ, психологӣ, мактабшиносӣ, таълиму тарбияи насли имрӯз аз ҷониби Н.Мирзозода,

А.Одинаев (ДҚТИБКСМ), А.Орифов (ПРМ), Ш.Каримзода (МҚТМ), Ф.Гурезов (н.Рӯдакӣ), А.Раҳнамо, М.Хидирзода, Н.Қурбонов, А.Кӯчарзода (олимон донишмандон), Ф.Қаюмов (Кушониён), Н.Азизов (ДЭТ), Н. Ҳақназарзода, Ш.Наврӯзова (ДДК), инчунин, зимни мусоҳиба

бо С.Чаъфарзода (ММТ), А.Холиқзода (ВМИ), Х.Қурбонзода (н.и.п.) ва чанде дигар дар маҷалла хуб инъикос ёфта, ба хонандагон матолиби дархӯри соҳа пешниҳод шудааст.

Дуюм, идораи маҷалла дар асоси дастури супоришҳои роҳбарияти вазорат ҳар шумора чопи санадҳои меъёриву ҳуқуқиро ба дурустӣ ба назар гирифт, ки фикр мекунем, ин амал аз аҳаммият холӣ нест.

Сеюм, маҷалла то ҳадди имкон кӯшиш кард, минбари андешаи донишмандон, рушди таҷрибаи омӯзгорон ва мустаҳкам гардондани ҳамбастагии се ниҳоди муҳим – оила-мактаб-ҷомеа гардад. Масалан, дар робита ба интиҳоби бошуурокаи касб Манучеҳр Ҳабибзода – сардори раёсати кадрҳо ва котиботи Донишқадаи Ҷумҳуриявии тақмили ихтисос ва бозомӯзии кормандони соҳаи маориф дар мақолааш «Зинати шахс зи илму ҳунар аст» (№3) бисе бамаврид масъалагузорӣ намудааст. Муаллиф баъди таҳлили назари мутахассисон ва нигарониҳои Сарвари давлат дар ин самт тарғиби интиҳоби касбро тавассути телевизиону радио, матбуоти даврӣ ва шабакаҳои иҷтимоӣ амри зарурӣ меҳисобад. «Дар ин самт чеҳраҳои бояд муаррифӣ шаванд, ки новобаста аз ихтисос, соҳиби мактаби худ гаштаанд, чеҳраҳои, ки ифтихори ҷомеа, миллат ва давлати худ ва арзандаи беҳтарину болотарин мукофотхоянд», - менависад ӯ.

Дар масъалаи ислоҳоти соҳа низ мақолаҳои гуногуни мутахассисони соҳа ба таъъ расидаанд. Аз ҷумла, доир ба татбиқи низоми баҳогузори 10-ҳола ва меъёрҳои арзёбӣ навиштаҳои Азим Байзоев - ходими илмии АТТ, А.Наҷмиддиниён - директори Пажӯҳишгоҳи рушди маориф ба номи Абдурахмони Ҷомии Академияи таҳсилоти Тоҷикистон, номзади илмҳои математика ва физика, дотсент ва Д.Имомназаров - муовини сардори Раёсати ташхис ва тақризи адабиёти таълимии Пажӯҳишгоҳи рушди маориф ба номи Абдурахмони Ҷомии Академияи таҳсилоти Тоҷикистон бо тамоми паҳлӯҳояш дар №3 чоп шуданд, ки бовар дорем, ба омӯзгорон ҳамчун сарчашмаи муҳимми ёрирасон хидмат карда метавонанд.

Дар №4 оид ба таҳсилоти рақамӣ, ки мавзӯи рӯз маҳсуб меёбад, мақолаҳои Н.Салимов (Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон), А.Палавонов (Душанбе), Комрон Муҳаммадраҷабзода – директори Маркази ҷумҳуриявии технологияи информатсионӣ ва коммуникатсияи Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон рӯйи чоп омаданд. Яке аз масъалаҳои, ки ба рушди соҳа мусоидат мекунад, ба иҷрои барномаҳои давлатӣ рабт дорад. Дар ин хусус зерӣ рубрикаи «Ҳукумат ва талабот» мақолаи Шарофиддин Асомиддинзода - сардори таҳсилоти миёнаи умумии Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон роҷеъ ба иҷрои «Барномаи давлатии тақмили таълим ва омӯзиши забонҳои русӣ ва англисӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030» нашр шуд (№5).

Дар самти таҳсилоти томактабӣ навиштаҳои мутахассисони соҳа Тӯтихон Девоншоева, Маҳина Бобоева, Н.Мирхонова дар шумораҳои гуногун дархӯри қори мураббӣро кормандони соҳаи томактабӣ шуда тавонистанд. Чунин навиштаҳо дар самти таҳсилоти миёнаи умумӣ аз ҷониби Зулфия Тошбоева (Душанбе), Абдуғанӣ Муҳаммадиев (Деваштич), Манучеҳра Ҷумъахонова, Б.Неъматова (ДҶТИБКСМ), Маърифат Ашӯрова (Суғд), Р.Шарифова, Б.Шодиев (Душанбе), Азмиддин Убайдов (Мастҷох), А.Зарифӣ (Зафаробод) ҳам хуб ба таъъ расонда шуданд.

Аз омилҳои дигари муҳимми муваффақиятҳои маҷалла рӯ овардан ба технологияи инноватсионӣ ва истифода аз он аст. Имрӯз гурӯҳи маҷаллаи «Маорифи Тоҷикистон» дар шабакаи иҷтимоии Фейсбук тақрибан 40 000 қорбар дорад. Гурӯҳ чун минбари муаррифии чеҳраҳо, паҳн кардани таҷрибаи пешқадам, тарғиби сиёсати маорифпарваронаи давлат, ҷалби ҷомеа ба мактабу маориф ва шинохту эътирофи омӯзгорон фаъолият дорад.

Маъмулан маҷалла аз ҳисоби маблағҳои обуна фаъолият мекунад, ки ин гапӣ нағ нест. Он омиле, ки солҳо боиси нигаронии мо қарор дорад, сари вақт ба суратҳисоби маҷалла интиқол нагардидани маблағи обуна аз ҷониби почтаҳост.

Ба ҳар сурат маъракаи обуна то андозае ифодагари муносибати муштариён ба маҷалла, риояи ҳамкорӣ миёни ду тараф – идораи маҷалла ва омӯзгорону кормандони соҳа ба ҳисоб меравад. Идораи маҷалла аз ҳамкориву эҳтироми роҳбарони баъзе муассисаҳои таълимӣ ва шуъбаву раёсатҳои маориф қаноатманд мебошад.

Ёдовар мешавем, ки ҷиҳати иттилоърасонии бештар ва таъмини омӯзгорон бо маводи методӣ Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон нақшаи обуна ба нашриёти соҳавиро ҳамасола тасдиқ ва ба сохторҳои марбута ирсол мекунад. Дар ин баробар, нашрия пайваста бо таблиғи ташвиқи обуна ва нашри маводи дархӯри ниёзи омӯзгорон талош

мекунад, ки нақшаи мазкур дар сатҳи зарурӣ иҷро гардад. Вазъи обуна ба маҷалла дар охири соли 2024 чунин аст:

№	Минтақаҳо	Нақша	Иҷро Август	Иҷро бо %
1.	Душанбе	820	657	80%
2.	Сугд	3710	1814	49%
3.	Хатлон	3610	2411	66%
4.	ВМКБ	600	266	45%
5.	ШНТМ	2460	1202	49%
Ҷамъ		11175	6350	57%

Ёдовар мешавем, ки ҳамасола обуна ба маҷаллаҳо баъди иҷрои нақшаи ҳамаи нашрияҳои ҷумҳуриявӣ сурат мегирад ва аз ин рӯ, мушкилоти сунъӣ дар ҷараёни чопу тақсимот ба миён меояд. Азбаски иҷрои нақша баъди 2 - 3 моҳ муайян мегардад, идораи маҷаллаҳо наметавонанд сари вақт теъдоди обунаро дақиқ ба чопхонаҳо пешниҳод намоянд. Айни ҳол иҷрои нақшаи обуна барои соли 2025 чунин аст:

№	Минтақаҳо	Нақша	Иҷро	Иҷро бо %
1.	Душанбе	820	546	67%
2.	Сугд	3680	2372	64%
3.	Хатлон	3360	2469	71%
4.	ВМКБ	595	309	52%
5.	ШНТМ	2720	978	46%
Ҷамъ		11175	6763	61%

Ҳамкориҳои маҷалла ва фаъолияти шуъбаҳои маориф дар қисме аз шаҳру ноҳияҳо дар ин самт ниҳоят хуб арзёбӣ мешавад. Чунончи, дар шаҳру навоҳии Бохтар, Исмоили Сомонӣ, Хуҷанд, Бӯстон, Гулистон, Кӯлоб, Данғара, Фархор, Темурмалик, Чалолитдини Балхӣ, Шаҳристон, Шоҳмансур, Ванҷ, Тоҷикобод, Вахш, Шамсиддин Шоҳин, Душанбе, Фирдавсӣ, Восеъ, Панҷ, Хуросон, Ховалинг, Ёвон, Роғун дар ин масъала муносибат ҷиддӣ ба назар мерасад. Мутаассифона, аз ҷониби як қатор шаҳру ноҳияҳо ба раванди обуна безътиной зоҳир гардида, ҷараёни обунашавӣ ба маҷалла дар сатҳи хеле паст қарор дорад ва ё нақша тамоман иҷро нагардидааст. Аз ҷумла, дар ноҳияҳои Балҷувон, Шаҳритуз нақшаи обуна тамоман иҷро нашуда, рафти обунашавӣ дар шаҳру ноҳияҳои Мурғоб, Истиклол – 5% (1-донай), Ҷайхун – 6% (8 дона), Нуробод, Мир Сайид Али Ҳамадонӣ, Рашт, Панҷакент, Нуробод, Айнӣ, Қубодиён, Мастчоҳ, Сангвор, Муъминобод аз 12% то 29%, Зафаробод, Носири Хусрав, Леваканд, Варзоб, Норак аз 30 то 37% -ро ташкил медиҳад.

Чун ҳамасола, таҳлилҳо оид ба ҷараёни обунашавӣ ба маҷалла нишон медиҳанд, ки бархе аз шаҳру ноҳияҳо барои ҳисобот 1-моҳа, 3-моҳа ва 6-моҳа обуна мешаванд ва пас аз нимсолаи аввал шумораи обуна ба таври назаррас коҳиш меёбад. Ба назар мерасад, ки ин муносибат ба ҳукми анъана табдил меёбад. Дуруст аст, ки дар нух моҳи соли ҷорӣ баъди муроҷиати чандинқарата вазъият кадрӣ беҳтар гардид, аммо безътиной дар ҳар сурат монепешрафти қор ва руҳияи қормандон мегардад.

Дар ҳамаин ҳол маблағ ба суратҳисоб сари вақт гузаронда намешавад. Ягона роҳ ҳамаин аст, ки шуъбаву раёсат ва муассисаҳои таълимӣ (томақтабӣ, миёнаи умумӣ, литсею коллеҷҳо, донишқадаву донишгоҳҳо) маблағи обунаро бевосита ба суратҳисоб гузаронанд. Ёдовар мешавем, ки дар масъалаи тақсимои нашрияи мушкил эҷод намешавад, чунки дар ин самт миёни тарафҳо шартномаи алоҳида баста мешавад.

Фаъолияти маҷалла дар соли 2024 аз ҷониби Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистон дар ноҳияи Шоҳмансур бо Ифтихорнома, инчунин, аз ҷониби ДҶТИБКСМ, Маркази ҷумҳуриявӣ технологияи иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ бо Сипоснома қадрдонӣ карда шуд.

МАОРИФ ВА ИМКОНИ РУШДИ МАЪРИФАТИ ҲУҚУҚӢ

Маориф ҷамъи донишхост. Маҳз ба ҳамин хотир дар миёни тамоми соҳаҳо ба он бештар бартарӣ дода мешавад. Дар эҷодиёти адибон ҳам ин маънӣ хуб зикр ёфтааст. Шеъри Шоири халқии Тоҷикистон Алимуҳаммад Муродӣ барои аҳли маориф чун шиор аст. Бубинед, шоир чӣ хуб ва фасеҳ гуфта:

Аз маориф мешавад равшан чароғи зиндагӣ,
Аз маориф мешавад гулбоғ боғи зиндагӣ.
Аз маориф мешавад миллат дар олам сарфароз,
Аз раҳи илму маориф кун суроғи зиндагӣ.

Набизода Саида
ФАЗЛ – Аълочии
маориф ва илми
Тоҷикистон

Азбаски маориф низоми таҳсилотро муайян кардаву ба манфиати шахс, ҷамъият ва давлат хидмат мекунад, дар ҷаҳони мутамаддин ба ин самт таваҷҷуҳи бештар равона мегардад. Рушди маърифати ҳуқуқӣ ҳам аз низоми маориф вобастагӣ дорад. Хушбахтона, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ин соҳа дар давраи Истиқлол маҳз таҳти роҳнамоии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон мавқеи хоса дарёфтааст. Тавре дар Паёми Президенти ҷумҳурӣ ба Маҷлиси Олӣ (28.12.2023) таъкид шуд, «Тоҷикистон тибқи таҳлилҳои ЮНЕСКО ва Бонки Ҷаҳонӣ, ба гурӯҳи кишварҳое дохил шудааст, ки ҳаҷми маблағгузори онҳо ба соҳаи маориф аз ҳисоби буҷети давлат зиёд мебошад. Дар ин раддабандӣ мамлакати мо аз 183 кишвари таҳти омӯзиш қарордошта ҷойи 21-умро ишғол менамояд.»

Ин эътироф, воқеан, боиси сарбаландӣ ва шоистаи шукргузориест. Ҳар он ки афзалиятнок будани соҳаро таъйин мекунад, дар Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, қонунҳои амалкунанда ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ инъикос ёфтааст. Дар тамоми суҳанрониҳои Сарвари давлат, вақте суҳан аз масоили иҷтимоӣ равад, ҳатман як баҳо ва таъкиди Пешвои миллат ба ҳукми шиор дар забонҳо садо медиҳад. Бубинед: «Маориф – соҳаи афзалиятнок, омили амнияти миллӣ, мактаб – боргоҳи муқаддас, омӯзгор – машъа-афрӯзи ҷомеа...» чӣ ифодаҳои дилкашанд.

Дар даврони Истиқлол садҳо қонуну қарор, стратегияву концепсия ва барномаҳои давлатӣ, ки ҳар кадом дар пайи худ даҳҳо санади дигарро ба миён оварданд, ба тасвиб расида, дар маҷмӯъ, заминаҳои баланд бардоштани маърифати ҳуқуқии аҳли илму маорифро фаро мегиранд. Ҳамчунин, бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 29 сентябри соли 2020, №526 Стратегияи миллии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 тасдиқ шуда, дар заминаи он садҳо барномаву қарору қонуни нав омода ва пешниҳод мегардад. Дар робита вазифа танҳо дарк кардану амал кардан менамояд. Дар Конститутсияи ҶТ моддаи 41 кафо-

лати озод будану ҳатмӣ будани таҳсилро ба шахс дода, дар сурати риоя накардани он қонун ҷавобгариро муайян кардааст. Танҳо Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф» бори сеюм аст, ки бо тағйироту иловаҳо аз нав таҳия мешавад. Қонуни ҶТ «Дар бораи масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак», ки бо таҷдиди назар табилии ном кард, падидаи

ҳамин замон буда, ба рушди кӯдак ва равнақи ҷомеаи оянда нигаронида шудааст. Бунёди дахҳо муассисаи таълимӣ дар зинаҳои гуногун, марказҳои омӯзишӣ ва касбомӯзӣ, корхонаҳои саноатӣ ҳам маҳз ба ҳамин хотир ва дар заминаи рушди маорифи миллии сурат мегирад. Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон ниҳодест, ки таҳти роҳнамоии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон низоми таҳсилотро муайян ва вобаста ба он корбарӣ менамояд. Чун масъалаи нахустини пешрафти соҳа ба омода кардани мутахассисони сазовор пайвандӣ дорад, дар ин самт Вазорати маориф ва илм, бахусус, дар дах-понздаҳ соли охир ба дастовардҳои назаррас ноил гашт. Маблағгузорӣ ҳам аз ҷониби давлат, ҳам аз ҷониби сармояҳои дохилӣ ва хориҷӣ бамаротиб афзуд, теъдоди муассисаҳои таълимии муҷахҳаз ва муосир бештар гашт, интиҳоби докталабон ба ихтисосҳои дилхоҳ осон ва тарбияи мутахассисон хубтар шуд. Таҳти роҳбарии вазири маориф ва илм Раҳим Саидзода баҳри такмили донишу касбияти омӯзгорон дастурҳои махсуси забонамӯзӣ ба таъби расида, дарсҳои сиёсӣ, маҳфилҳои забонамӯзӣ, озмунҳои гуногун ташкилу баргузор мешаванд.

Вохӯрии Президенти кишвар бо аҳли зиё ва донишмандон дар соли ҷорӣ далели он аст, ки маориф, воқеан, соҳаи муҳимму аҳамиятнок аст: «Мо мақому манзалати илм, олимону донишмандон, аҳли маориф ва зиёиёни эҷодкорро дар ҷомеа аз нигоҳи иҷтимоӣ, маънавӣ ва молиявӣ давра ба давра баланд бардоштем. Зеро дар ҷаҳони муосир танҳо кишварҳои метавонанд ҳастии худро ҳифз карда, рушд ёбанд, ки шаҳрвандонашон дорои сатҳи баланди саводноқӣ ва маърифату фарҳанг, илмдӯсту донишманд ва соҳибхӯнаро бошанд», - таъкид мекунанд Пешвои миллат.

Боиси шукргузори дигар ин аст, ки ба наздикӣ Қонун «Дар бораи мақоми омӯзгор» ҳам ба тасвиб мерасад. Ин имконият ва даъват барои риояи эҳтироми омӯзгор ва эътирофи нақши ӯ дар бунёди ҷомеаи солим аз тамоми қишрҳои ҷомеа ҳам маҳз ба хотири ҳифзи мақоми омӯзгорон нигаронида шудааст. Дар Тоҷикистон Рӯзи омӯзгор ҳамасола дар сатҳи баланд таҷлил мегардад, ки ин барои шинохти бештари омӯзгор мусоидат мекунад. Муҷиббахон Ҷавҳарӣ - вакили Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар як суҳбат бо изтироб гуфт, ки он чи ҷомеаи имрӯзаро нигарон мекунад, ҷойгоҳи вижаи муаллим миёни ҷомеа ва сатҳи маърифати ҳуқуқии омӯзгорону волидон аст.

– Ҳуқуқи омӯзгор дар шаҳр нисбатан риоя мешавад, – гуфт ӯ. – Аммо дар музофот мақоми муаллимиро нодида гирифтани хурдтарин мансабдор зиёд ба чашм мерасад. Ёро дар иҷрои корҳои истифода мебаранд, ки ба таълиму тарбия дахле надоранд. Эҳтироми омӯзгорро хурду калон ва ҳар мансабдор бояд риоя кунад. Ёро хору залил кардан комилан ноҳаққист!

Ба таъкиди ин бонуи равшанзамир, ҳама дар ин маврид бояд ба таъкидҳои Пешвои муаззами миллат таъя кунем, зеро дар ҳақиқат, «эҳтиром ба омӯзгор – эҳтиром ба ояндаи миллат аст.»

Аҷиб аст. Чаро омӯзгорону волидон бештар ба масъалаи ҳуқуқ таваҷҷуҳ мекунанд, роҳбарони муассисаҳои таълимӣ ба уҳдадорихо?

Бубинем, ки дар Қонуни ҚТ «Дар бораи маориф» чӣ тавзеҳоте ҷой дорад. Дар моддаи 18 ҳуқуқҳои муассисаи таълимӣ дар 8 банд ва дар моддаи 19 уҳдадорихои муассисаи таълимӣ дар таълиму тарбияи кӯдак дар 15 банд оварда шудаанд. Вале гумон намеравад, ки дар ҳамаи муассисаҳои таълимӣ (манзур, мактабҳои ғайридавлатӣ, литсею гимназияҳо) бо падару модар ҷиҳати таълиму тарбияи кӯдак тибқи қонунгузорӣ шартнома баста шавад. Далели равшани ин маънӣ даъвои як падар бо роҳбарияти яке аз литсейҳои шаҳри Душанбе аст, ки ҷонибҳои дар вақташ шартнома набаста, боиси ҷанҷол ва ҳамдигарнофаҳмӣ шуданд. Муассисаҳои таълимиро мебаранд падару модаронро ба иҷрои қонун водор намоянд ва ҷиддияти риояи қонунгузори фаҳмонанд. Тарзи корбарӣ аз ҷониби роҳбарияти муассисаи таълимӣ бояд оқилона ва дурбинона интиҳоб карда шавад. Дар ин сурат маърифати ҳуқуқии тарафайн такмил меёбад. Мутаассифона, ё корбарӣ аз ҷониби муассисаҳои таълимӣ кофӣ нест ва ё бемаъсулияти аз ҷониби волидон зиёд аст.

Ё дар масъалаи пӯшидани либоси мактабӣ, ки ҳамарӯза дар шабакаҳои иҷтимоӣ эътирозҳо ба чашм мерасанд. Вазорати маориф ва илм Дастурамали тавсиявии либосҳои мактабиро пешниҳод кардааст, ки ин беҳтарин кор аст. Аммо падару модароне ёфт мешаванд, ки тарзи озоди либоспӯшии фарзандонашонро ҷонибдорӣ мекунанд. Албатта, баҳонаву сабабҳо гуногунанд, масалан, аз як ҷониб, рушди соҳибкориҳои ватанӣ зарур аст, аз ҷониби дигар, сифати либосҳо қонеъкунанда нест. Роҳи ҳалли ин мушкилиро бояд дар ҳамбастагӣ муайян кард: мактаб-оила-ҷомеа. Чӣ бояд кард, то мушкил осон гардад? Албатта, ба ҳам омадани ҷонибҳои омили муҳимми роҳи ҳал шуда метавонад. Ба таъкиди

Пешвои миллат, «Ғамхорӣ кардан ба илму маориф, яъне ҳалли масъалаҳои дар ин самт ҷойдошта – сармоягузорӣ ба хотири рушди неруи инсонӣ мебошад.»

Моддаи 51 уҳдадориву масъулияти омӯзгорон ва дигар кормандони соҳаи маорифро муқаррар кардааст. Дар ин банд се зербанд ҷой дорад, ки зербанди аввал 36 уҳдадорӣ, зербанди 2 бошад, 8 масъулиятро бар иловаи уҳдадорӣ ва масъулиятҳои дигареро, ки қонунгузорӣ муайян кардааст, ба омӯзгор вобаста медонад. Аммо дарку риояву татбиқи ин талабот то қучост, номаълум. Масалан, оё ҳамаи омӯзгорон огаҳ ҳастанд, ки ғайр аз Оиннома, санади дигаре бо номи «Қоидаҳои тартиботи дохилии муассисаи таълимӣ» ҳам ҳаст? Оё бо ин санад бевосита ошно шудаанд, онро ба даст гирифтаву азбар кардаанд? Гумон намекунам. Ин қоидаҳоро кӣ бояд тартиб диҳад ва чӣ гуна? Дар муассисаҳои таҳсилоти томактабӣ ва миёнаи умумӣ аксаран шуроҳои методиву педагогӣ, маҷлисҳои падару модарон ва синфӣ рӯякӣ мегузаранд, чаро? Магар дастури баргузориҳои ин ҷорабиниҳо вучуд надорад? Ё дораду дастрас нест?

Чаро ҳамкории оила бо мактаб ҷиддӣ ва самарабахш нест? Дар ҳоле ки мо барои тарбияи кӯдак қонуни алоҳида дорем ва нақшаи ҳамкорои метавонем дар таълим ба ҷунин аснод тартиб диҳем. Кор бо падару модарон як паҳлуи муҳимми фаъолияти истеҳсолӣ дар муассисаи таълимӣ буда, шаклу мазмуни хоса дорад. Фаразан, тавассути семинарҳои шавқовар, суҳбатҳои инфиродӣ, дарсҳои кушод, иштирок дар озмунҳо, ҷорабиниҳои тарбиявӣ, анкета, корҳои якҷояи эҷодӣ ҳам донишҳои педагогӣ-равоншиносии падару модаронро метавон боло бурд ва ҳам ҳамкорои дар ин самт вусъат бахшид. Дар синфҳои ибтидоӣ то андозае ин ҳамкорӣ ҷой дорад, ин ҳам аз маҳорату қарорҳои омӯзгор вобаста аст. Метавонам, аз таҷрибаи омӯзгори набераҳои худ ин ҷо мисол орам. Набераҳоям дар мактаби №21 – и пойтахт меҳонанд, шогирдони Роҳат Наимовна, омӯзгори собиқадор, муаллифи китобҳои дарсии «Забони русӣ» барои синфҳои ибтидоӣ. Муаллима дар аввалин маҷлиси падару модарон тавре баромад кард, ки ҷойи савол додан намонд. Аз ҷумла, гуфт: «Медонам, ки ҳар кас меҳонад фарзандаш дар партаи пеш шинад, аммо барои ман муҳим хоҳиши ҳамаи бачаҳоро ба назар гирифтани аст, танҳо аз ду-се нафарро не. Ҳама бонавбат ҷо иваз мекунам ва ҳавас мешикананд...» Ягон кас эътироз накард, чун сухани омӯзгор устувор буда нишонрас! Вале бисёр синфҳои меҳонам, ки барои партаи пеш падару модарон ба омӯзгор фишор меоранд. Ин омӯзгори асил тавре маҷлиси падару модаронро ташкил мекунад, ки касе баҳона пеш оварда наметавонад, баръакс, қисман ҳам падар ва ҳам модар ба маҷлис меоянд. Ин бозгӯи маърифати баланди касби ҳуқуқи омӯзгор аст. Ҷунин таҷрибаҳои омӯхтанианд. Бояд Пажӯҳишгоҳи рушди маориф ва марказҳои тақмили ихтисос дар заминаи таҷрибаи ҷунин омӯзгорон барои ҷавономӯзгорон дастуре омода созанд.

Бояд тамоми ҷомеа дарк кунад, ки фаъолияти босамари мактаб то чӣ андоза аз муносибати онҳо вобастагӣ дорад. Дар зимн шеърҳои устод Айни Бояд хурду қалонро ҳамеша дар ёд бошад:

**Мактаб ба ту ёд медиҳад илму адаб,
Мактаб зи ту мебарад ғаму ранҷу тааб.
Як нуктаи муҳтасар зи мактаб гӯям:
Одам нашавад касе, магар аз мактаб!**

Аз ҷониби дигар, омӯзгорон ҳам бояд донанд, ки қори онҳо ҳам бе камбудӣ нест. Фаразан, ба хонаи хонандагон рафтани омӯзгорон ҳам муҳим аст, бахусус, ба хонаи хонандагоне, ки мушкил доранд. Зеро ба қавли Ҳусейн Мазорӣ, «ӯ (омӯзгор) қодир аст, ки ҳатто, одами бадқирдорро неку гардонад.» Аммо на ҳамеша ин талабот ҳам риоя мегардад. Бешак, ин беэтиборӣ аз сушт будани маърифати ҳуқуқисту тамом. Мактабшиносии маъруф Ҳабиб Искандаров (руҳаш шод бод!), ки қоршиносии беҳтарини соҳа маҳсуб меёфт, мегуфт: «Ба назари ман, барои ҷалби падару модарон ба мактаб роҳбарони муассисаи таълимӣ бояд мавқеи худро нишон дода тавонанд. Падару модаронро ҳам ҳавасманд кардан мумкин аст. Чаро не? Масалан, бо як Сипоснома, ситоиш ё ягон китоб... Роҳашро вақт ва муҳит муайян мекунад.»

Пешниҳоди хуб аст. Инро ҳам бояд таҷриба кард. Албатта, дар баъзе муассисаҳои таълимӣ ҷунин амал иҷро мешавад, аммо дар маҷмӯъ не.

Дар моддаи 52-и Қонун ҳифзи шаъну шарафи омӯзгор дар 8 банд оварда шудааст. Муҳимтарин бандаш ҳамин аст, ки «Шаъну шарафи омӯзгор таҳти муҳофизати давлат қарор дорад.» Аммо дар ҷомеа зиёд ба ҷашм мерасад, ки ин банд аз ҷониби баъзе роҳбарони муассисаҳои таълимӣ, мақомоти маҳал, ҳамкасбон ва ё ашхоси алоҳида риоя намегардад.

Омӯзгор аз ҷониби хонанда, ҳатто таҳқир мебинад, чаро? Чунки як сабабаш паст будани маърифати ҳуқуқии тарафайн бошад, сабаби дигараш боз ҳам нокифоя будани ҳамкориҳои ҷиддӣ ва доимӣ миёни мактабу оила аст. Падару модарон узви ҷомеаанд, агар ҳар кадоми онҳо аз мактаб таассуроти хуб гиранд ва аз моҳияти ҳуқуқу уҳдадориҳояшон бохабар шаванд, ба дигарон таъсиргуздор мегарданд. Сабаби дигараш ба ҳуди омӯзгорон рабт дорад, онҳо бояд илмҳои педагогика ва психологияро хеле хуб донанд. Рушди касбияти онҳо, аз як тараф, дар ҳамин замина хуб сурат гирад, аз тарафи дигар, ба тарзи корбарии роҳбарияти мактаб, ташкили барномаи дурнамо, фаъол гардондани назорати дохилимактабӣ ва ташкили машғулиятҳои омӯзишӣ дар ҳар шакл вобастагӣ дорад. Дар муассисаҳои таълимӣ нақши иттифоқи касаба ҳам бояд барҷаста бошад, зеро ин ниҳод ҳомии омӯзгорон буда, дар баланд бардоштани маърифати ҳуқуқии онҳо нақши муҳим дорад. Маҳз ҳамин ниҳод аст, ки ҳушдор медиҳад: риояи интизоми меҳнат, ахлоқи педагогӣ ва эҳтироми байниҳамдигарӣ ва падару модарону хонандагон ҳатмист! Албатта, ба шарте ки шахсони сазовор роҳбари иттифоқи касаба интихоб гарданд. Ин табдирҳо ҳам симои омӯзгоронро миёни падару модарон ва аҳли ҷомеа барҷаста нишон медиҳанд, ҳам аз даҳолати ноҷои баъзе мақомот ва ашхоси мансабдор ё пулдор ҷилавгирӣ мекунанд.

Дар ҳамин ҳол, ҳам роҳбарият ва ҳам омӯзгорон бояд фаромӯш накунад, ки риояи этикаи касбӣ шартӣ муҳим аст. Педагог бояд боандеша ҳарф занад, худнамоӣ, дағалӣ ва тамаъҷӯӣ накунад, зеро ҳар қадар таҳаммулпазир, бофаросат ва хушбин бошад, самари кораш хубтар мегардад. Пас, дар ин маврид таъкиди Сарвари давлатро дар ёд дошта бошем, беҳтар аст: «Омӯзгор ҳуқуқи хато карданро надорад.»

Ногуфта намонад, ки қонун як қатор имтиёзҳоро низ барои омӯзгорон муқаррар кардааст (Моддаи 53. Имтиёзҳои омӯзгорон ва дигар кормандони соҳаи маориф.) Аммо ин имтиёзҳо дар шароити имрӯза, агарчи қонеъкунанда нестанд, аксаран риоя намегарданд. Масалан, на ҳамеша омӯзгорон ҳангоми беморӣ бо тартиби муқаррарнамудаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон бо доруворӣ ва табobati ройгон таъмин мегарданд. Аз хизматрасонии коммуналӣ ройгон ё имтиёзнok истифода баранд ҳам, барои дастовардҳои дар фаъолияти омӯзгорӣ ва тарбияи насли наврас бо мукофотҳои соҳавӣ, давлатӣ ва унвонҳои фахрӣ сарфароз гардондани омӯзгори собиқадор то ҷое нигаронкунанда боқӣ мондааст. Ҳол он ки роҳбарияти Вазорати маориф ва илм ҳамеша таъкид мекунад, ки меҳнати собиқадорон қадр карда шавад. Аз ҳама зарур иҷрои банди 7 аст: «Омӯзгороне, ки бори аввал аз фонди давлатӣ бо манзили истиқоматӣ таъмин карда мешаванд ё ба беҳтар намудани шароити манзилиашон эҳтиёҷ доранд, бо тартиби муқаррарнамудаи Кодекси манзили Ҷумҳурии Тоҷикистон дар навбати аввал бо хонаи истиқоматӣ ё қитъаи замин барои сохтмони манзили истиқоматӣ таъмин карда мешаванд.» Магар чунин ҳолат дар мо ҷой дорад? Умуман, омӯзгорон аз ин имтиёз то кучо баҳра бурдаанду мебаранд? Номалум. Ё зербанди 8: «Барои омӯзгороне, ки дар хонаҳои истиқоматии фонди манзили давлатию ҷамъиятӣ зиндагӣ мекунанд, дар сурати доштани собиқаи кори омӯзгории на камтар аз 15 сол манзили истиқоматиашон ройгон хусусӣ карда мешавад.» Оё чунин фонд вучуд дорад? Агар ҳа, натиҷа аз фаъолияти он назаррас нест. Бояд чунин фонд дар ҳар шахру навоҳӣ ташкил карда шавад ва ин талабот риоя гардад.

Дар моддаи 54 таъминоти моддии омӯзгорон ва дигар кормандони соҳаи маориф дар 8 банд зикр ёфтааст. Дар бандҳои ин модда роҷеъ ба пардохти музди меҳнати омӯзгорону кормандони соҳа ва баъзе имкониятҳои дигар таъкид карда шудааст. Аз ҷумла, дар доираи маблағгузори сарикасӣ ба муассисаҳои таълимӣ имконият дода мешавад, ки «мустақилона шаклу низомии пардохти музди меҳнат, меъёри (ставкаи) иловагии музди меҳнат ва маоши вазифавии омӯзгорон ва дигар кормандони соҳаро тибқи Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар намуда, шаклҳои тафриқии (дифференсиатсияи) ҷои пардохти иловапулӣ ва мукофотпулӣ истифода баранд. Маблағи сарфагардидаро барои ҳавасмандгардонии омӯзгорон ва дигар кормандони соҳаи маориф вобаста ба натиҷаи фаъолияти меҳнати онҳо, инчунин, барои мустаҳкам намудани заминаи моддию техникаи муассисаи таълимӣ истифода бурдан мумкин аст, ки тартиби истифодаи онро мақоми ваколатдори давлатӣ дар соҳаи маориф дар мувофиқа бо мақомоти дахлдори давлатӣ муайян менамояд.» Аммо то ҳанӯз роҳбарони мақабҳо дар таҳияи смета баъзе хароҷотҳои дохилро ҷо карда наменавонанд ё мақомоти дахлдор - раёсатҳои молия имконият намендиҳанд, ки сарфае аз маблағ боқӣ монад, чӣ расад ба ҳавасмандгардонӣ?

Дар банди 8 муқаррар шудааст, ки давлат барои тақмили ихтисос ва бозомӯзии омӯзгорон ва дигар кормандони соҳа шароит муҳайё мекунад ва кафолат ҳам медиҳад.

Аммо то ҳанӯз пардохти маблағи сафархарҷии омӯзгорон аз ҷониби баъзе мақомоти маҳал ба назар гирифта намешавад. Ҳол он ки Сарвари давлат аз ибтидои фаъолияташон ба ин масъала таваҷҷуҳ зоҳир мекарданд ва гуфта буданд: «То замоне ки мо барои аҳли илму маориф, зиёиён, онҳое, ки офаранда, парваришдиҳанда ва муҳофизи маънавиёт, ахлоқ ва маърифати ҷомеа ҳастанд, зиндагии сазовору шоистае муҳайё накунем, мақому мартабаи онҳоро ба дараҷае, ки мебояд, баланд набардорем, ба пешрафт умед бастанамон душвор аст.»

Аз мушоҳида ва таҳлилҳо бармеояд, ки бо вучуди мавҷуд будани асноди зиёд, зарурати баланд бардоштани маърифати ҳуқуқии омӯзгорон ҷой дорад. Барои баланд бардоштани маърифати ҳуқуқии ҷомеа лозим меояд, ки мавзӯҳои таълимӣ аввал роҷеъ ба ин самт дар барномаҳои таълимии муассисаҳои таҳсилоти касбӣ ворид карда шаванд. Вақте мутахассис бо чунин донишҳо ба мактаб меояд, дучори мушкили зиёд намегардад. Сониян, чунин мавзӯҳо дар барномаҳои таълимии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ҳам ворид шаванд. Дар доираи чунин мавзӯҳо ташкилу баргузори чорабиниҳои гуногуни маърифатӣ, викторинаҳо ва озмунҳои зехнӣ ҳам бо хонандагон ва ҳам бо падару модарон бар манфиати кор аст. Ҳамзамон, хуб мешавад, ки пешниҳоди Иззатулло Саидзода, директори Маркази миллии қонунгузори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мавриди қабули Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маърифати ҳуқуқии субъектҳои муносибатҳои ҷамъиятӣ» пазируфта шавад.

Маориф майдонест, ки дар он имкониятҳо барои рушди шуури ҳуқуқӣ, тафаккури ҳуқуқӣ, фарҳанги ҳуқуқӣ ва маърифати ҳуқуқӣ зиёд фароҳам оварда мешаванд. Аз ин майдон бояд мақсаднок ва ҳадафмандона истифода бурд. Зеро ба таъкиди Президенти маҳбуби кишвар, маориф омили асосии пешрафти ҷомеа буда, омӯзгор рисолати инсонсозиро бар дӯш дорад.

Ба истиқболи 30-юмин солгарди қабули Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон эълон шудани «Соли маърифати ҳуқуқӣ» ҳам маҳз ба ҳамин хотир аст: омӯзгор бояд соҳибмаърифат бошад, то ҷомеа аз ӯ ранг гирад. Дар пайравии Пешвои маорифпарвари миллат ҷомеа бояд маорифпарвар бошад, то монеаҳоро дар роҳи расидан ба ояндаи дурахшони давлату миллат ба осонӣ бартараф карда тавонем. Ҳаққо, ки Ҳофизи бузург асрҳо пеш бамавқеъ хушдор дода буд:

***Бе маърифат одамӣ чӣ кор ояд? Ҳеч.
Мақсуд зи одамӣ ҳамин маърифат аст.***

***Бознашр аз «Минбари халқ»,
№42, 9 октябри соли 2024***

ЧАНД ПАНД

То мард сухан нагуфта бошад,
Айбу ҳунараш нуҳуфта бошад.

Саррофи сухан бош сухан беш мағӯ,
Чизе ки напурсанд ту аз пеш мағӯ.

Андоза нигаҳ дор, ки андоза некӯст,
Ҳам лоиқи душман ҳаст, ҳам лоиқи дӯст.

Чу дидӣ тифл сар афганда беш,
Назан бўса бар рӯи фарзанди хеш.

Тоъат он нест, ки бар хок ниҳӣ пешонӣ,
Сидқ пеш ор, ки ихлос ба пешонӣ нест.

Эй дӯст бар ҷанозаи душман чу бигзарӣ,
Шодӣ макун, ки бо ту ҳамин мочаро равад.

Саъдии Шерозӣ

МУТАХАССИС: ТАЪМИНОТ, МУШКИЛОТ ВА РОҲИ ҲАЛ

Муҳимтарин масъалае, ки ба рушди соҳаи маориф ва илм мусоидат мекунад, таъмини муассисаҳои таълимӣ бо мутахассисон ба шумор меравад. Он чи ки метавонад ба ҳалли мушкилоти мазкур мусоидат намояд, ба ҳозиршавии мутахассисони ҷавон ба ҷойи кор рабт дорад. Ин ҳолатро метавонем мутаносибан зимни муқоиса дар вилоятҳо ва шаҳру ноҳияҳои тобеи ҷумҳурӣ баррасӣ намуд.

Муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон соли ҷорӣ ба 422 нафар омӯзгор ниёз доштанд. Аз 240 нафар, ки баъди хатми мактаби олии ба кор фиристода шуда буданд, 167 нафар ба ҷойи кор ҳозир шуданд, ки ин 69,5 фоизро ташкил медиҳад. Ин дар ҳолест, ки дар ВМКБ ҳамасола эҳтиёҷот ба кадр дида намешуд. Дар вилояти Хатлон агарчи ба 1085 нафар мутахассис эҳтиёҷ доштанд, ба раёсату шуъбаҳои маориф 1176 нафар фиристода шуд. Вале аз онҳо 705 нафар (60 фоиз) ба кор фаро гирифта шуданд. Вилояти Суғд ба 995 омӯзгор эҳтиёҷ дошт, ки ба вилояти мазкур 915 нафар хатмкардаи макотиби олии ва коллеҷҳои фиристода шуданд, ки аз ин шумора 655 нафар (71,5 фоиз) ба ҷойи кор ҳозир шуданд. Муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии шаҳри Душанбе ба 264 нафар омӯзгор ниёз доштанд, ки 208 нафар ба ҷойи кор фиристодаву аз онҳо 88 нафар (41,1 фоиз) ба кор фаро гирифта шуданд. Шаҳру ноҳияҳои тобеи ҷумҳурӣ ба 1535 нафар кадрҳои омӯзгорӣ эҳтиёҷ доштанд, ки ба ихтиёри онҳо 629 нафар фиристода ва аз ин теъдод 416 нафар (66,2 фоиз) ба ҷойи кор ҳозир шуданд.

Муқоисаи ин рақамҳо ҳулосаеро пеш меорад, ки ё таъминот аз ҷониби раёсату шуъбаҳои маориф низомӣ дуруст надорад ва ё ҳозиршавии мутахассисон мушкиле дар пай дорад.

Дар ин замина, масъалаи дигаре, ки назорати ҷиддиро талаб менамояд, бо ҷойи кор таъмин кардани мутахассисонест, ки тибқи квотаи Президентӣ таҳсил намудаанд. Соли равон аз шумораи 2512 нафар 629 нафар мувофиқи квотаи Президентӣ таҳсил намудаву донишгоҳро хатм карданд. Аз онҳо 374 нафар ба ҷойи кор ҳозир шудаанд. Ҳулоса, соли равон ба муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии ҷумҳурӣ 2031 нафар хатмкардаи макотиби олии ва коллеҷҳои омӯзгорӣ ҳозир шудаанд, ки ин 64,1 фоизро ташкил медиҳад.

Хушбахтона, таъмини муассисаҳои таҳсилоти умумии ҷумҳурӣ бо кадрҳои баландхатисоси омӯзгорӣ ҳамеша дар меҳвари сиёсати Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон қарор дорад. Аз ҷумла, дар робита ба ин масъала дар Паёми хеш ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (28.12.2023) чунин таъкид намуданд: «Ҷиҳати таъмин намудани муассисаҳои таълимӣ бо омӯзгорони баландхатисос чораҷӯӣ карда, доир ба ҳалли масъалаҳои норасоии омӯзгорон, махсусан, аз фанҳои дақиқ ва забонҳои хориҷӣ, инчунин, бо кадрҳои дорони таҳсилоти олии касбӣ таъмин намудани муассисаҳои таълимӣ тадбирҳои

Шамсиддин
САЪДУЛЛОЗОДА –
сардори раёсати кадр
ва корҳои махсуси
Вазорати маориф ва
илми Ҷумҳурии
Тоҷикистон

зарурӣ андешида, масъалаи норасоии кадрҳои омӯзгорӣ дар мамлакат бояд пурра бартараф карда шавад.»

Мутобиқи талаботи моддаҳои 24, 32, 53, 54-и Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф», хатмкардагони шуъбаҳои рӯзонаи муассисаҳои таҳсилоти касбӣ бояд ба ҷойҳои кор ва бо имтиёзоти муқарраргардидаи Ҳукумат таъмин карда шаванд. Дар асоси талаботи мазкур як қатор санадҳои меъёрий – ҳуқуқӣ ба тасвиб расидаанд, ки дар асоси онҳо низоми тақсимои мутахассисон ва ба ҷойи кор ҳозиршавӣ, муқаррар намудани имтиёзҳо ба омӯзгорони ҷавон, тартиби пардохти иловапулӣ ба маоши онҳо ва баргاردонидани маблағҳое, ки аз ҳисоби буҷети давлатӣ барои тайёр кардани мутахассисон харҷ шудаанд, ба танзим дароварда мешаванд.

Дар ин замина, қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муқаррар намудани имтиёзҳо ба омӯзгорони ҷавон» (аз 3 майи соли 2006, №197), «Дар бораи андоза ва тартиби пардохти иловапулӣ ба маоши омӯзгорони ҷавон, ки дар деҳот фаъолият менамоянд» (аз 2 июли соли 2015, №433), «Дар бораи тартиби тақсимои ва бо ҷойи кор таъмин намудани мутахассисони ҷавон» (аз 27 майи соли 2017, №262) «Дар бораи тартиби баргاردонии маблағҳое, ки аз ҳисоби буҷети давлатӣ барои тайёр намудани мутахассисони ҷавон харҷ шудаанд» (аз 29 ноябри соли 2022, №563) қабул шудаанд.

Соли ҷорӣ вобаста ба иҷрои қарорҳои зикршуда, бо фармоиши вазири маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон (аз 4 январи соли 2024, №28) «Дар бораи тақсимои мутахассисони ҷавон дар соли 2024» дар 13 муассисаи таҳсилоти олии касбии ҷумҳурӣ тақсимои мутахассисони ҷавон (равияи омӯзгорӣ) бо иштироки хадамоти кадрӣ ва намояндагони сарраёсат, раёсатҳо, шуъбаву бахшҳои маорифи шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ гузаронда шуд. Дар робита хатмкунандагон аз рӯи ихтисос дар заминаи роҳхати Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Кумита оид ба таҳсилоти ибтидоӣ ва миёнаи касбии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон бо теъдоди 3168 нафар, аз ин шумора, 2512 нафар (629 нафар тибқи квота) хатмкардаи муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ ва 656 нафар хатмкардаи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи касбӣ ба ҷойи кор фиристода шуданд.

Албатта, сабабҳо дар масъалаи ба ҷойи кор ҳозир нашудани шуморе аз хатмкардагони донишгоҳҳо гуногунанд. Вале муҳимтарин омил, фикр мекунам, ба таъминоти имтиёзҳо иртибот дорад. Агар дар шаҳру навоҳӣ мутахассисони ҷавон аз имтиёзҳои мавҷуда баҳравар гарданд, ин ҳолат рӯ ба беҳбудӣ меорад. Масъалаи сари вақт таъмин нагардидани мутахассисони ҷавон бо имтиёзҳои пешбинишудаи онҳо дар асоси моддаҳои 53, 54-и Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф» ва зербанди 1,2,3-и банди 1-и қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муқаррар намудани имтиёзҳо ба омӯзгорони ҷавон» (аз 3 майи соли 2006, №197) дарҷ гардидааст. Мутахассисони ҷавон дар ин масъала дар суҳбату вохӯриҳо иброз намуданд, ки новобаста аз шароити иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва муроҷиати чандинкарата ба мақомоти дахлдор, онҳо бо имтиёзҳои пешбинишудаи Ҳукумати Тоҷикистон вобаста ба ҷудо намудани қитъаи замин барои бунёди манзили зист таъмин карда намешаванд. Табиист, ки мавҷуд набудани шароити созгор барои фаъолият намудан дар муассисаҳои таълимӣ мутахассисони ҷавонро руҳафта ва дилсард мегардонад.

Таҳлилҳо собит намуданд, ки аз шумораи 3168 нафар хатмкардаи муассисаҳои таҳсилоти миёна ва олии касбӣ, ки тибқи роҳхат ба ҷойи кор сафарбар гардида буданд, дар асоси маълумоти пешниҳоднамудаи муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ 1392 нафар (53%) ва тибқи маълумоти Кумита оид ба таҳсилоти ибтидоӣ ва миёнаи касбӣ 398 нафар (60,6%) дар маҷмӯъ, 1727 нафар (54,5%), 374 нафар дар асоси квота – 59,4% ба ҷойи кор ҳозир шуда, 1063 нафар (33,5%), 181 нафар дар заминаи квота – 28,7% бо сабабҳои узрнок (таҳсил дар зинаҳои бакалавр ва магистратура, хидмат дар сафи Қувваҳои Мусаллаҳ, рухсатии ҳомиладорӣ ва нигоҳубини кӯдак, бо сабаби беморӣ, хориҷ гардидан ва супоридани маблағи буҷетӣ) ба ҷойи кор ҳозир нашуданд. Дар зимн, нисбат ба 378 нафар (12%), 74 нафар тибқи квота (11,7%), мутахассисони ҷавон, ки бесабаб ба ҷойи кор ҳозир нашуданд, дар асоси бандҳои 9 ва 11-и қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон (аз 29 ноябри соли 2022, №563) «Дар бораи тартиби баргاردонидани маблағҳое, ки аз ҳисоби буҷети давлатӣ барои тайёр намудани мутахассисон харҷ шудаанд», аз ҷониби муассисаҳои таълимӣ тadbирҳои амалӣ роҳандозӣ шудааст. Соли 2024 аз ҷониби мутахассисони ҷавон (равияҳои омӯзгорӣ) 61 нафар хатмкардаи муассисаи таҳсилоти миёна ва олии касбӣ бо хоҳиши худ маблағи таҳсилро ба буҷети давлат баргардонданд.

Аммо бояд ёдовар шавем, ки дар баъзе шаҳру навоҳӣ таваҷҷуҳ ба омӯзгорон бештар дида мешавад. Масалан, мо метавонем аз дастгирии мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии шаҳрҳои Душанбе, Бохтар, Хучанд, ноҳияҳои Дӯстӣ, Кушониён, Ёвон... ёдовар шавем, ки омӯзгорони фаъолро ба ҳар васила, аз ҷумла, замин ва манзили истиқоматӣ ҳавасманд ва қадрдонӣ гардонданд.

ИМКОНИ НАВИ РУШДИ ТАКМИЛИ ИХТИСОС

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон зимни суҳанронӣ ба ифтихори Рӯзи дониш 1 сентябри соли 2023 дастур доданд, ки дар шароити кунунии пешрафти илму техника омӯзгорон ва дигар кормандони соҳаи маориф бояд ҳар се сол як маротиба аз тақмили ихтисос гузаронида шаванд. Бо ин мақсад «Стратегияи рушди Донишкадаи ҷумҳуриявии тақмили ихтисос ва бозомӯзии кормандони соҳаи маориф барои давраи то соли 2030» коркард ва тасдиқ карда шуд. Ин мавзӯро ректори Донишкадаи ҷумҳуриявии тақмили ихтисос ва бозомӯзии кормандони соҳаи маориф Наврӯз Мирзозода дар мақолааш ба унвони АМИТ «Ховар» шарҳ додааст, ки онро манзури шумо, хонандагони азиз, мегардонем.

Наврӯз МИРЗОЗОДА –
ректору Донишкадаи
ҷумҳуриявии тақмили
ихтисос ва бозомӯзии
кормандони соҳаи
маориф

Мақсад аз таҳияи стратегия, таъмин ва дастрасии тақмили ихтисос ва бозомӯзии муттасилу муосир ва ба ин васила, баланд бардоштани сифати таҳсил бо мақсади рақобатпазирии фаъолияти педагогии кормандони соҳаи маориф мебошад. Стратегия самтҳои рушди донишкдаро муайян ва бо дарназардошти талаботи «Стратегияи миллии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030» таҳия гардида, дар самти рушди маҳорати касбӣ ва бозомӯзии кормандони соҳаи маориф барномаҳои омӯзишии босифат ва инноватсионии даврҳои тақмили ихтисосро таъмин мекунад.

Дурнамо-стратегияи рушди минбаъдаи донишкдаро бо дарназардошти бартараф намудани мушкilotи низомии тақмили ихтисос ва рушди минбаъдаи он барои давраи то соли 2030 таҳия гардида, он ду марҳилаи алоҳидаро барои солҳои 2025-2027 ва 2028-2030 дар бар мегирад.

Самтҳои афзалиятнок дар стратегия инҳо мебошанд:

— Таъмини дастрасӣ ба рушди муттасили кормандони соҳаи маориф; Таъмини сифат ва самаранокӣ тақмили ихтисос ва бозомӯзии кормандони соҳаи маориф; Рақамикунонии низомии тақмили ихтисос ва бозомӯзии кормандони соҳаи маориф; Тақвияти низомии идоракунӣ ва маблағгузории тақмили ихтисос ва бозомӯзии кормандони соҳаи маориф.

Стратегия аз 6 қисмати алоҳида ва 84 банд иборат буда, ҳар қисмат ҳадафҳо ва натиҷаҳои мушаххасро дар бар гирифтааст. Дар он шаклҳои мухталифи тақмили ихтисос, аз ҷумла, тақмили ихтисоси шакли классикӣ; тақмили ихтисоси шакли омехта; тақмили ихтисоси шакли дуалӣ; тақмили ихтисоси шакли фосилавӣ; тақмили ихтисос дар шакли худомӯзӣ дар назар гирифта шудаанд. Яке аз ҳадафҳои стратегия, таҷдиди назар ва таҳияи барномаҳои таълимии нави тақмили ихтисос

мебошад. Агар дар низомии пештара омӯзгорон аз рӯйи 64 барнома аз даври омӯзишӣ мегузаштанд, имрӯз он зарурати омӯзгоронро ба 9 гурӯҳ (собиқаи то 3-сола, собиқаи аз 3 то 10-сола, собиқаи аз 10-сола зиёд, ихтисосманд, ғайриихтисос, ғайри равияи омӯзгорӣ, маълумоти олий, олии нопурра ва миёнаи махсус) тақсим намудааст, ки дар ин маврид бо

дарназардошти шаклҳои тақмили ихтисос коркарди зиёда аз 711 барномаи таълимӣ ба миён омадааст. Агар солҳои пеш омӯзгори дорои се соли собиқаи корӣ бо омӯзгори дорои 45-сола собиқаи корӣ аз рӯи як барномаи таълимӣ аз омӯзиш гузаранд, имрӯз он тақозо мекунад, ки аз рӯи собиқаи корӣ, ихтисос, категория ва дигар нишондиҳандаҳо бояд омӯзгорон ҷудогона аз даври омӯзишӣ гузаранд. Дар ин маврид танҳо дар шакли классикӣ (анъанавӣ) зарурати таҳияи 450 барномаи таълимӣ ба миён омадааст. Тибқи стратегия таваҷҷуҳи бештар ба сифати рушди маҳорати касбии омӯзгорон, сифат ва самаранокии машғулияти тақмили ихтисос, инчунин, малакаҳои касбӣ ва салоҳияте зоҳир мегардад, ки кормандони соҳаи маориф дар раванди фарогирӣ ба даврҳои тақмили ихтисос ба даст меоранд. Дар замони муосир дастовардҳои касбии ҳар омӯзгор ба қобилияти мутобиқшавии ӯ ба дигаргунӣ ва омӯзиши доимӣ давоми ҳаёт вобаста аст. Дар навбати худ донишқада бояд фазое муҳайё созад, ки барои рушди ин салоҳият мувофиқ бошад. Зеро дар шароити имрӯзаи рушди босуръати технологияҳои иттилоотӣ таълимӣ, рақамикунонии соҳаи маориф ва ба кор андохтани маорифи рақамӣ, таълимӣ-электронӣ, таҳсилоти фосилавӣ, омехта ва дуалӣ истифодаи технологияҳои зеҳни сунъӣ дар раванди таълим зарурати таҷдиди назар намудани санадҳои меъёрии ҳуқуқии маориф ба миён омад. Албатта, муҳлати аз даврҳои тақмили ихтисос гузаштани омӯзгор (5-сола) фосилаи тӯлонӣ буда, ба онҳо имкони сари вақт бархурдор шудан аз навгониҳои соҳа ва таҷрибаи пешқадам, бахусус, дар шароити мутобиқгардонии таҳсил ба стандартҳои байналмилалӣ намедиҳад. Бинобар ин, бо фароҳам овардани заминаи ҳуқуқӣ, ба моддаи 51, сарҳати 12-и Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф» (аз 20.06.2024) тағйирот ворид гардида, рақами «5» ба рақами «3» иваз карда шуд.

Яке аз омилҳои асосии баланд гардидани сифати таҳсил, аз тақмили ихтисос ва бозомӯзии касбии кормандони соҳаи маориф вобастагии калон дорад. Бе гузаштан аз даврҳои омӯзишию семинарҳои тақмили ихтисос ва сайқал додани маҳорати касбӣ ба муваффақият ноил гардидани омӯзгор ғайриимкон аст. Дар даврони соҳибистиклолӣ зиёда аз 571 ҳазору 854 нафар корманди соҳаи маориф аз даврҳои тақмили ихтисос гузаронида шудаанд. Танҳо дар соли 2023 40 ҳазору 224 нафар омӯзгору корманди соҳаи маориф маҳорати касбии худро ба тариқи даврҳои омӯзишию семинарҳои Донишқадаи ҷумҳуриявӣ тақмили ихтисос ва бозомӯзии кормандони соҳаи маориф ва филиалҳои он тақмил доданд. Тибқи маълумоти омӯрӣ, дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ теъдод аз омӯзгорон ғайриихтисос фаъолият дошта, ба сифати таҳсил таъсири манфӣ мерасонад. Аз ин рӯ, аз даврҳои бозомӯзии касбӣ гузаронидани ин омӯзгорон ва додани ихтисоси мувофиқ ба онҳо ба беҳтар гардидани вазъии соҳаи маориф ва ҳам иқтисодии онҳо мусоидат менамояд. Таҳлилу мушоҳидаҳо собит месозанд, ки дар соли таҳсили 2022-2023 низ ин теъдод коҳиш наёфта, балки афзоиш меёбад. Дар ҷумҳурӣ беш аз 128 000 омӯзгор дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ фаъолият мекунанд, ки як қисми онҳо дараҷаи таҳассусӣ надоранд. Яке аз сабабҳои асосии бетахассусии ин омӯзгорон ғайриихтисос будани онҳо мебошад. Ташкили бозомӯзии касбӣ ва ихтисосманд намудани омӯзгорон метавонад ба дараҷаи таҳассусӣ (категория) ва музди меҳнати онҳо таъсири мусбат расонад ва яке аз талаботи моддаи 49-и Тартиби пардохти музди меҳнати кормандони соҳаи маориф низ чунин аст: «Меъёри музди меҳнати муаллимони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ, ки таҳсилоти касбӣ надоранд (пас аз хатми муассисаи таҳсилоти умумӣ (синфи 11) фаъолият дорад), ба андозаи 70 фоизи меъёри музди меҳнати муаллимони таҳсилоти миёнаи касбидоштаи бе дараҷа муқаррар мешавад. Агар омӯзгор таҳсили олӣ ё миёнаи касбии ғайрипедагогӣ дорад ё аз фанни ғайриихтисос дарс медиҳад, музди меҳнати ӯ аз рӯи таҳсилоти олӣ ё миёнаи касбӣ бе дараҷа пардохт карда мешавад.»

Ҳамзамон, тибқи банди 6-и моддаи 21-и Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф» низ «Тақмили ихтисос ва бозомӯзии омӯзгорон, мутахассисон ва кормандони муассисаи таълимии таҳсилоти иловагӣ дар муассисаҳои дахлдори таълимӣ бо мақсади амиқтар намудани дониш ва малакаи касбӣ, азхудкунии касб ва ихтисоси нав амалӣ карда мешаванд.» Аз ин модда бармеояд, ки муассисаҳои тақмили ихтисос ва бозомӯзӣ ҳуқуқи додани ихтисоси навро доранд. Бо мақсади ба роҳ мондани талаботи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, роҳбарияти донишқада кӯшиш менамояд, ки дар ҳамоҳангӣ бо вазорату идораҳои дахлдор барои ташкили даврҳои бозомӯзӣ, ки амри зарурӣ мебошанд, ба мувофиқа расида, мушкилоти омӯзгоронро ҳал намояд.

Бо мақсади иҷрои дастури Сарвари давлат ва дарёфти роҳҳои алтернативии даврҳои тақмили ихтисос раёсати донишқада ба натиҷаҳои назаррас ноил гардид, аз ҷумла, соли

2023 бори аввал 10 даври тақмили ихтисоси кадрҳои роҳбарикунанда ба шакли «Омӯзиши омехта» бо фарогирии 221 нафар шунаванда ва 7 давр бо фарогирии 176 нафар омӯзгори фаннӣ ташкил карда шуд, ки дар онҳо дар маҷмӯъ, 397 нафар иштирок намуданд. Ин иқдом, агар аз як ҷониб, ба сарфаи маблағу вақт мусоидат намояд, аз ҷониби дигар, барои аз истеҳсолот дур нагардидани омӯзгор ва истифодаи самараноки технологияи иттилоотӣ мусоид мебошад. Ҳамзамон, кормандону омӯзгорони донишқада мунтазам барои табодули таҷриба ва баланд бардоштани маҳорати касбӣ дар асоси созишнома, шартнома ва ёддошти тафохум ба муассисаҳои тақмили ихтисоси кишварҳои хориҷӣ рафта, аз таҷрибаи ҳамкасбонашон баҳраманда мегарданд. Танҳо солҳои охир аз ҷониби роҳбарияту кормандони донишқада ва филиалҳои он 38 нафар ба ҷумҳуриҳои Қирғизистон, Қазоқистон, Ўзбекистон, Беларус, Озарбойҷон, Гурҷистон, Олмон ва Русия сафари корӣ анҷом доданд. Ҳадаф аз ин сафарҳо, ба имзо расондани шартномаҳои ҳамкорӣ, табодули таҷриба ва иштирок дар конференсу семинарҳои мухталиф буд.

Рушди ҳамаҷонибаи донишқада аз он гувоҳӣ медиҳад, ки ҳаёти шахсӣ ва шакли дурусти корбарии роҳбарият асоси пешрафт доништа мешавад. Аз ин хотир, дар ҳамкорӣ бо шарикони рушд платформаи «Системаи иттилоотии рушди касбии омӯзгор» коркард гардид, ки ҳоло дар ин платформа зиёда аз 25 000 нафар омӯзгор сабти ном шудаанд.

Танҳо дар даҳ соли охир 132 китоб, 2446 мақолаи илмӣ-методӣ, 280 конференсия ва 432 суҳбат ва чорабиниҳои сатҳи гуногун гузаронида шуданд. Инчунин, аз ҷониби кормандону омӯзгорон ба маводи таълимӣ ва китобҳои дарсӣ зиёда аз 500 тақриз навишта шуд. Бо 10 муассисаи илмӣ мамлакат лоиҳаҳои шартномаҳои ҳамкорӣ омода шуда, то ин муддат як қисми ин шартномаҳо ба имзо расидааст.

PISA 2025

Моҳи апрели соли 2025 190 муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии шаҳри Душанбе дар Озмоиши низоми арзёбии байналмилалӣ PISA иштирок менамояд. Бо ин мақсад имрӯз дар шаҳри Душанбе ҳамоиши «Дурнамои таҳқиқоти асосии Барномаи байналмилалӣ арзёбии хонандагон (PISA 2025)» баргузор шуд. Зимни ҳамоиш ибраз гардид, ки иштироки Тоҷикистон дар барномаҳои PISA маротибаи аввал буда, ба қонеъ гардидани ниёзҳои афзояндаи давлатҳо барои ҷустуҷӯ ва истифодаи намунаҳои муваффақтарин ва муассиртарини сиёсат ва стратегияҳо дар соҳаи маориф равона шудааст. Давлатҳои гуногун бо иштирок дар пажӯҳишҳои ин барнома ба ҷузъи ҷомеаи ҷаҳонии низоми таҳсил табдил меёбанд, ки дорои имконияти муқоисаи натиҷаҳо ва омӯзиши таҷрибаҳои ҳамдигар мебошанд. Барнома аз ҷониби Созмони ҳамкории иқтисодӣ ва рушд (СҲИР) амалӣ шуда, ҳадафи он баҳодиҳӣ ба низоми таҳсил мебошад.

Директори Маркази миллии тестии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Сабзали Ҷаъфарзода ибраз дошт, ки иштироки Ҷумҳурии Тоҷикистон дар PISA 2025 барои арзёбии сифати таҳсил дар асоси муносибати босалоҳият, ислоҳоти соҳаи маориф, ҷорӣ намудани низоми самараноки таълим, ки дар «Стратегияи миллии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030» баён шудааст, иқдоми хубу саривақтӣ ва натиҷаовар мебошад. Таъкид шуд, ки мақсад аз иштирок дар ин барнома на танҳо арзёбии дониши азхудкарда, инчунин арзёбии салоҳият (малакаю маҳорату қобилият)-и истифодаи дониш дар шароити наву гуногун ва дар ҳолатҳои воқеӣ мавриди андозагирию арзёбӣ қарор гирифтани он мебошад.

Иттилоъ дода шуд, ки барномаи PISA таҳқиқоти мониторингӣ буда, имкон медиҳад мо дар муқоиса бо низоми таҳсили давлатҳои гуногун самаранокии қарорҳои стратегияи дар соҳаи маориф қабулшударо арзёбӣ кунем. Инчунин барои минбаъд қабул намудани қарорҳои асоснок ва баланд бардоштани сифати таҳсил дар мамлакат тадбирҳои саривақтӣ андешем.

Зарангези Латиф
АМИТ «ХОВАР»

ҚАВҲАРИ «ФУРҶ» МУҲАББАТ БА ЗИНДАГИСТ

(Аз ин рӯ, кучактарин доғ дар ин озмун доғе дар
хилъати ҳамин муҳаббат хоҳад буд...)

Ҳафиз РАҲМОН –
номзади илмҳои
филологӣ, устоди
Донишгоҳи миллии
Тоҷикистон, узви
Иттифоқи
нависандагони
Тоҷикистон, довари
номинаи «Адабиёти
ҷаҳон» дар озмуни
«Фурӯғи субҳи
доноӣ»

Бузургони андеша таҷрибаро дар радифи илму дониш меёри муҳимтарини дарёфти ҳақиқат ва маърифати он эътироф кардаанд. Устод Рӯдакӣ таҷрибаи рӯзгорро василаи «дафъи ҳаводис» гуфтааст («Бирав, зи таҷрибаи рӯзгор баҳра бигир, Ки баҳри дафъи ҳаводис туро ба кор ояд...»), донишманди бузурги даврони Интибоҳ Леонардо да Винчи хирадро «фарзанди таҷриба» хондааст... (Леонардо да Винчи. Избр. соч. в 2 т. Т.2. – М.: Ладомир, 1995. – С. 11)

Файласуфи маъруфи аҳди Маърифат Ҷон Локк дар ин маврид мефармояд: «Фарз кардем, ақл коғози сафед аст, бидуни ҳеч аломат ва идеяҳо. Инсон чӣ гуна онро ба даст меорад? Аз кучо ин қадар мавод барои баррасиву дониш мегирад? Ман ба як сухан посух медиҳам: аз таҷриба. Ҳама фаҳму дониши мо бояд дар таҷриба дорад ва худ дониш аз он сарчашма мегирад...». (Локк Ч. Соч. в 3 т. Т. 2. – М.: Мысль, 1985. – С. 154.). Аммо дар ин маврид сухани аз ҳама муассир ва барои ҳамагон қобили идрокро Иммануил Кант дар пешгуфтор ба рисолаи машҳураш – «Нақди хиради холис» гуфтааст: «Бидуни шак, ҳама гуна маърифати мо аз таҷриба оғоз мешавад...» (Кант, И. Сочинения в 6 т. - Т.3. – М., 1964. – С. 105.).

Тӯли таърихи дурудароз барои тағйир кардани табиати одамӣ ва мувофиқ кардани он табиат барои зиндагӣ дар ҷомеаҳо ва давлатҳо чӣ таҷрибаҳои ба кор бурда нашуданд: даҳҳо ва садҳо навъи илму дониш дар низомии таълим ҷорӣ шуд, шаклҳои гуногуни ҷалби инсон ба фаро гирифтани хирад татбиқ гардид. Аммо мушкили тағйир додани табиати одамӣ ҳамоно мушкили рақами як дар ҳама системаҳои омӯзишу парвариш боқӣ мондааст.

Бузургтарин корро ҳамоноҳое мекунам, ки ба паҷуҳиши рафтору кирдори инсонҳо машғул ҳастанд, зеро аъмоли инсонӣ гоҳе ончунон ба ҳам муҳолиф меоянд, ки аз як сарчашма буданашон касро ба ҳайрат меоранд.

Ҳадафи ин муқаддимаи андаке дароз ба моҳияти озмуни «Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст» гиреҳ меҳӯрад (банда мухтасар онро «Фурӯғ» меномам ва ба ин андеша ҳастам, ки унвони он бояд мухтасар бошад: ё озмуни миллии «Фурӯғ», ё «Фурӯғи субҳи доноӣ», ки дар зеҳни одамӣ ҳамоно китобро ба ёд меорад...).

Фикр мекунам, ки асоситарин ҳадафи ин озмун, ки шаш сол боз ҷараён дорад, ҳамин аст: тавассути таҷрибаи зиндагии одамон, ки дар осори бадеъ дарҷ шудааст, тағйир додани табиати инсонӣ, мувофиқу мутобиқ сохтани андеша ва рафтори мардум (аз синни хурд то бузург) ба ҳаёти яқо бо дигарон, дар қаламрави як давлат ва як ҷомеа...

То замоне, ки инсон бо ҳадафи ҳамзистӣ бо одамони дигар дар ҳудуди як ҷомеаву давлат

зиндагӣ ихтиёр дорад, табиист, ки ба таҳаввулот ниёз дорад: ӯ бояд шуруъ аз тафаккур хештанро ба зиндагии умумӣ омода кунад ва ин андеша мудом дар ҳоли рушд бошад, зеро оғозҳои рушди инсон дар ҳамин андеша аст ва ҳамин андеша аст, ки барои тамоми фаъолиятҳои инсон (чӣ дар зиндагии шахсӣ ва чӣ дар ҳаёти ҷамъиятӣ) чун муҳаррик ва тақонбахши ҳама анвои аъмоли одам нақши муҳим иҷро мекунад...

Сухан дар боло аз табиати одамӣ буд ва аз замони Арастуи ҳаким маълум аст, ки инсон аз оғози оғозҳо барои зиндагии сарҷамъона бо ҳамнавьони худ, яъне зиндагии иҷтимоӣ офарида шудааст. Ва шакли асосии ин ҳамзистӣ давлат аст. То кунун ягон навъи дигари ҳамзистӣ ба ҷуз давлат кашф нашудааст. Ва фазилати ахлоқии инсон танҳо ва танҳо дар чунин шакли зиндагӣ метавонад зухур кунад. Чаро давлат? Чунки давлат шакли комиле ҳаст, ки аз тақозо ё эҳтиёҷи манфиат ба вучуд омадааст ва ягона воситаи ҳосил шудани ҳама хубиву хушиҳои ҳаёти инсонҳост...

Гумонам, дар сарҳалқаи аҳдофи баргузории озмуни «Фурӯғ» ҳамин идеяи Арастуи ҳаким қарор дошт ва мафкурапардозони давлати Тоҷикистон ҳамин шакли афзун кардани фазои ахлоқии инсонҳоро дар қаламрави давлат, мураббаъ сохтани низоми ҳамзистии мардумро тавассути адабиёти бадеӣ, ки ҳама навъи таҷрибаи рӯзгори башарро дар беҳтарин шакл, яъне инъикоси образҳои олами ҳастӣ таҷассум мекунад, интиҳоб карданд ва ба андешаи банда, беҳтарин интиҳоб ҳам ҳаст. Ин озмун фақат намоиши дониши аз китобҳо андӯхташуда нест, балки намоиши дониш танҳо зоҳири қор аст, мақсад фаротар аз ин аст: дар умум, беҳ кардани сифати андеша ва тафаккур, фарох кардани равшанӣ ва нигоҳ ба олами вақоеъ ва натиҷаи ниҳой – мутобиқ сохтани зиндагии мардум ба ҳаёти рушди давлат ва миллат: расидан ба сатҳи зиндагии шоиста, ки тибқи Қонуни асосии кишвар аввалҳадафи Тоҷикистон ҳамчун давлати мардумсолор таъйин шудааст.

Ҳама иқдом фалсафаи худро дорад ва мо ҳамин ҳикмати баргузории озмуни «Фурӯғ»-ро мухтасар баён мекунем. Моҳияти дигари фалсафаи ин озмун дар арзиши иҷтимоии адабиёти бадеӣ ва дар хидмати миллат будани ин арзиш аст. Ягон илм ва ё ҳунари дигар ба ин сатҳе, ки қалом бадеӣ дорад, арзиши иҷтимоӣ надорад. Аз ҳама бештар ҳамин адабиёти бадеист, ки бо ҳаёти маънавии мардум алоқадор аст ва ягона вазифааш таъмин додани ҳуно хислати одамон дар наҷорист. Зеро дарунмояш муҳокот аст: инсонҳо ҳамеша ба тақлиди муҳокот ниёз доранд ва ҷаҳорҷӯби маърифати одамӣ тавассути ҳамин муҳокоту тақлид карданҳо фарохтар мешавад. Ва боз: ягон навъи ҳунар ин қадар зарфияти тарбиятӣ надорад, ки адабиёти бадеӣ дорад...

Инак шаш сол аст, ки озмуни «Фурӯғ» идома дорад ва ҳамаҷола перомунӣ тартиб ва таъкили он баҳсу баррасиҳо ҳаёти мегирад. Аллакай ин озмунро метавон ҳамчун падидаи муҳими иҷтимоӣ ном гирифт, зеро ҳосияти ҳар падида ҳамин аст, ки мунтазам рушд мекунад, аз як ҳолати сифатӣ ба дигараш мегузарад. Соли гузашта Сарвари давлат эълон доштанд, ки имсол (соли 2024) дар ҳар номинаи шоҳҷоиза таъйин шавад: тӯли панҷ сол шоҳҷоиза танҳо як адаб буд, пирузшудагони ҳар номина барои як шоҳҷоиза талош мекарданд ва яке ғолиб эътироф мешуд. Чунин амал, албатта, сабақро ривож мебуд, аммо аз нигоҳи сифати донишу фаҳму дарки ширкаткунандаҳои озмун заъфе дошт: фаро гирифтани ҳафтад фоизи талаботи номинаҳои дигар (ғайр аз он номинае, ки довталаб дар он пируз шудааст) барои як хонандаи мактаб (ҳарчанд нубуғе дар вучудаш бошад), ё донишҷӯю муаллим, ё корманди соҳаи илму фарҳанг басо мушкул буд ва табиист, ки ҳар касе, ки тӯли панҷ сол дар ин шартӣ озмун ширкат кардаву пируз шудааст, шартан пируз шудааст. Гумонам, бо назардошти ҳамин ҷиҳати нозуки масъала Сарвари давлат соли гузашта эълон карданд, ки дар ҳар номинаи шоҳҷоиза таъйин шавад, яъне, дар маҷмӯъ, 6 шоҳҷоиза.

Имсол, дар Рӯзи дониш ташаббуси нави Сарвари давлат эълон шуд: як баробар зиёд кардани ҳаққулзаҳмаи довталабон дар ҳама номинаҳо: панҷнафарӣ аз ҳар номина (ҷойҳои 1,2,3) ва барилова – шоҳҷоизаҳо. Чунин ғамхориву дастгириҳо ба хоҳири бештар қалб кардани мардум ба китобхонист, ки дар олам таҷрибаи беназир аст: банда бо вучуди ҷустуҷӯи зиёд кишвареро пайдо накардам, ки барои мутолиаи адаби бадеӣ ба шаҳрвандонаш, новобаста аз қору фаъолият ва саҳмашон дар рушди давлат, маблағ ҷудо карда бошад. Яъне, давлат пул медиҳад, ки барои худат китоб бихонӣ ва манфиаташро худат бубинӣ...

Аммо дар пасманзари ин ибтикори беҳамто ҳадафи умумие ҳаст: ҳар қадар шумори китобхонҳо афзун шавад, фазои фарҳангии кишвар беғубортар хоҳад шуд, ахлоқу маънавияти мардум рӯ ба беҳбудӣ хоҳад овард, як навъ захираи кадрҳои оянда шакл хоҳад гирифт, сифати қабул ба макотиби олии беҳтар хоҳад шуд ва ғайра.

Ҳикмати дигараш – густариши худшиносии мардум аст, зеро адабиёт, қабл аз ҳама, инъикоси шуури мардум аст, мисли оинаест, ки худӣ зиндагӣ ва руҳияи мардум дар он намудор мебардад. Аммо то ҷӣ андоза ин ҳадафҳои олии дар амал татбиқ мешаванд, гапи дигар аст: то кунун банда як паҷуҳиши мукамалеро надидааму нахондаам, ки уламои ҷомеашинос ва ҳикматдону равшаннос то ҷӣ андоза пурсамар будани ин озмунро таҳқиқ карда бошанд. Тибқи тасаввури банда, дар ин панҷ сол мебоист ҳадди ақал панҷ рисолаи илмӣ аз шебу фарозҳои ин падидаи иҷтимоӣ ҳосил мешуд, аммо мутаассифона, нашудааст. Банда тӯли шаш сол дар номинаи «Адабиёти ҷаҳон» доварӣ кардаам ва худро хушбахт

медонам, ки дар такмили низомномаи он низ саҳм гирифтаам. Ҳамасола аз раванди ин озмун ва натоиҷи он (албатта, дар ҷаҳорҷӯби номинаи «Адабиёти ҷаҳон») андешаҳои худро навиштаам ва пешниҳодҳо низ. Ду сол қабл пофишориҳо карда будам, ки барои кӯдакони синфҳои яку чор низ дар номинаи мазкур шуъбае таъсис шавад ва хушбахтона, ин орзу се сол аст, ки ҷомаи амал пӯшидааст. Дар саросари ҷаҳон садҳо адибе ҳастанд, ки махсус барои атфол менависанд ва чаро кӯдакони мо аз ин неъмат бебаҳо маҳрум бошанд? Ёдам меояд, ки ҳатто бархе масъулини озмун моро ба баҳси тӯлонии афзалият доштан ё надоштани адабиёти миллӣ бар ҷаҳонӣ мекашиданд, ҳатто ба андозае, ки меғуфтанд: кӯдакон аз хазинаи адабиёти миллӣ бештар огаҳ бошанд, зарурате ё ниёзе ба адабиёти кишварҳои хориҷӣ нест. Чӣ қадар энерҷӣ барои банда лозим шуд, ки як ҳақиқати мутлақ фаҳму дарк шавад: агар беҳтарин намунаҳои адабиёти бадеӣ дар ҳар кишваре пайдо шуд, дигар моли умуми башар мешавад. Магар имкон дорад, ки хуршедро ба худиву бегона тақсим кард? Офтоб офтоб аст, барои кулли мардумони олам аст, каломи бадеъ низ ҳамин хислати офтобро дорад, агарчи зодаи тахайли адиби африқоӣ бошад, ё аврупоӣ. Гоҳе маҳбубияти қаламкашони кишварҳои дигар ончунон барои хонандаҳои тоҷик азизу муътабар мегардад, ки ононро баробар бо адибони худӣ, гоҳе бартар медонанд, ба фарзи мисол, Расул Ҳамзатов ё Габриэл Маркесро, ё Ҳемингуэйро.

Дар ин шаш сол, ба назари банда, пешрафти асосӣ дар номинаи «Адабиёти ҷаҳон» фарох шудани номгӯи муаллифон – адибони маъруфи ҷаҳон ва осори онҳо дар парвандаҳо ё дафтари довталабони озмуни «Фурӯғ» буд: банда то 200 адиби ҷаҳониرو ба мушоҳида гирифтаам, ки довталабон дар дафтарҳояшон сабт карда буданд ва ҳамчунин васеъ шудани ҷуғрофиёи мутолиаро. Соли гузашта довталабе ҳатто, аз қитъаи Африқо низ адиберо дар номгӯи дафтараи сабт карда буд (адибаи англисизабони Ҷумҳурии Африқои Ҷанубӣ Надин Гордимерро, ки хушбахтона, романҳои «Замини бегонагон» ва «Рӯзҳои дурӯғин»-ашро хонда будам...).

Зиёд шумораи довталабон, яъне, сол то сол зиёд шудани таваҷҷуҳи мардум, махсусан, хонандагони макотиби миёна, наврасону навҷавонон (андаке бештар – хурдсолон ва қишри бузургсолон)-ро ҷиҳати дигари прогресси ин озмун метавон эътироф кард. Тӯли ин шаш сол тарзи ташкил ва баргузориҳои озмун ҳам такмил ёфт: ман марҳалаҳои севуму даври финалии онро дар назар дорам. Мутаассифона, марҳалаҳои аввалу дувуми озмун (ончунон ки аз даври минтақавӣ хулоса мешавад) чандон хуб намегузаранд. Ҳама мушкилоту проблемаҳои даври якуму дувум маҳз дар даври сеюм маълум мешаванд – ноогоҳӣ аз низомнома, осемасар пур кардани дафтарҳо, бидуни омодагии ҷиддӣ ҳозир шудан ба даври сеюм ва ғайра.

Имсол ҳангоми ширкат дар даври минтақавӣ дар шаҳри Бохтар банда ҳамин навъи саҳлангориҳо ба мушоҳида гирифтаам, ҳатто ноҳияҳое дар ҷануби кишвар буданд, ки ё намоишгоҳ надоштанд, ё сатҳи тайёриашон бисёр суст буд (ноҳияҳои Қубодиён, Ҷайхуну Хуросон, Абурраҳмони Ҷомӣ, Ҷалололидин Балхӣ, Леваканду Шаҳритус, Дӯстӣ...). Дар даврҳои минтақавӣи Душанбе, Ҳисору Рашт ва Бадахшон низ ҳамин гуна нақсу иллатҳо (ончунон ки доварони ин минтақаҳо изҳори назар карданд) ба мушоҳида расиданд. Яъне, камъетибориву саҳлангорӣ дар баргузориҳои марҳалаҳои якуму дуюми озмун фақат хоси минтақаи Бохтар набуда, дар саросари ҷумҳурӣ рух додааст. Кор ба дараҷае расида, ки Сарвари давлат дар Рӯзи дониш аз шеваи баргузориҳои озмуни «Фурӯғ» (дар баробари озмунҳои дигар, аз қабилӣ «Илм – фурӯғи маърифат», «Тоҷикистон – ватани азики ман») интиқод ҳам карданд... Дар санаи 11-уми сентябр ҳафтавори «Asia-Plus» (ҳам дар ҷопи русӣ ва ҳам тоҷикиаш) матлабе бо унвони таваҷҷуҳбарангези «Аз «дурӯғу через» то «мусоидати болову поён» нашр кард, ки банда низ дар он мусоҳиба баъзе мулоҳизаҳоямро гуфтам... Бояд гуфт, ки дар муддати панҷ сол ин гуна воқунишҳои ҷиддӣ (то андозае, ки имсол шуд ва то Сарвари давлат расид) амри воқеъ нашуда буданд, ҳарчанд ки аз неку бади ин озмун бархе қаламкашон, доварон ва рӯзноманигорон ҳамасола менавиштанд. Ҳоло ба хулосае меоям, ки сарнавишти неку бад доштани ин озмуни муқаддасро ҳамасола маҳз даврҳои якуму дуюми он муайян ва мушаххас мекунанд: жарфтар нигарем, аз давраи тарғиби ин озмун миёни аҳоли, на фақат мактабҳо, на фақат донишгоҳу коллеҷу литсейҳо. Корро аз он бояд оғоз кард, ки дар пештоқи ҳар идораву муассиса, мактабу донишгоҳ, ҷамоатҳо ва ғайра дар таблои махсус низомнома ва аҳаммияти ин озмун (талабот ба ҳар номина) дарҷ шавад. Ё дар ҷойи намоёни он биноҳо. Танҳо ба шуъбаҳои маориф ё директорони мактабҳо вогузор кардани масъулияти тарғиб ва баргузориҳои ин озмун дуруст нест. Тамоми шикасту рехти ин озмун бояд ба уҳдаи раисони шаҳру ноҳияҳо ва муовинони идеологии онҳо вогузор шавад: як банд ё шартӣ дар вазифааш мувофиқ будан ё набудани муовинони идеологии ҳар шаҳру ноҳия сифати озмун дар ҳамон шаҳру ноҳия бошад (миқдори ширкаткунандагон (қиёс бо солҳои пеш), тарзи тарғибу ташвиқи мардум ба китобу китобхонӣ, вазъи воқеии китобхонаҳои маҳал – то чӣ андоза бо китобҳои лозим таъмин будани он қироатхонаҳо

(махсусан он китобхое, ки номи муаллифонашон дар низомномаи озмун ҳаст), назорати сифати омода кардани мактабиён ва муаллимону одамони бузургсол ба озмун ва ғайра). Хеле зарур аст, ки соли як маротиба дар яке аз ҷаласаҳои Ҳукумати Тоҷикистон вазъи ин озмун ва бурду бохти он баррасӣ шавад ва раисони ҳамаи ноҳияву шаҳрхое, ки дар масъалаи озмун вазъи муташанниҷ доранд, гузориш бидиҳанд. Таҷрибаи панҷ соли ширкат дар ин озмун бандаро ба ин ҳулоса овард, ки то дар сатҳи давлатӣ ин масъала мавриди таҳлили фарогир қарор нагирад, вазъи умумӣ беҳ нахоҳад шуд.

Як масъалаи дигаре ҳаст, ки нагуфтаниш имкон надорад ва он ҳосили таҷрибаи банда тӯли шаш сол дар озмун аст: чаро намоёндагони Душанбе ва вилояти Суғд бештар ва беҳтар аз дигаронанд? Омодагии наврасону ҷавонон ва муаллимону кормандони соҳаи фарҳангу китобдорӣ аз ин ду минтақа хубтар ва муносибати масъулиношон ба озмун ҷиддитар аст. Дар навбати севум ноҳияву шаҳрҳои тобеи ҷумҳур (аз инҳо беҳтар – Ваҳдати Ҳисор ва Турсунзодаву Шаҳринав) ва ниҳоятан минтақаи Кӯлобу Бохтар ва Бадахшон. Шояд бархе иддао кунанд, ки «аз ин минтақаҳо низ ҷой мегиранд-ку.» Бале, мегиранд, аммо банда вазъияти умумиро, динамикаи рушди озмун ва низ миқдору сифати довтолабон ва дониши онҳоро дар назар дорам. Дар оина кас тамоми ҷисми худро мебинад, ин озмунро низ дар оина бо ҳама хубиву нақсу иллатҳояш бояд дид. Маҳз аз натиҷаҳои озмун маълум мешавад, ки кори мактабу маориф ва вазъи китобхонаҳо дар ин ҷо он минтақа ҷӣ гуна аст. Яъне, ҳамаи озмун меёру милок ҷе индикатори асосии ҷӣ навъ будани ҳоли маорифу фарҳанг дар ҳар кунҷу канои кишвар аст... Ва хубтарин меёр ҳам ҳаст!

Проблемаи дигар, фаъл набудани ҳамаи қишри ҷомеа аст, ки боистӣ ҳадашон намунаи ибрати дигарон бошанд, банда қишри зиёиён, асосан муаллимони макотиби миёнаву оли кормандони фарҳанг ва соҳаҳои дигар, аз ҷумла бознишастаҳоро дар назар дорам. Ҳамасола аз ин қишрҳои ҷомеа хеле кам ба даври ниҳой меоянд ва сифати фаҳму даркашон аз китобҳои хондашон хуб нест... Дар умум, хуб нест, ман ҳамаро дар назар надорам. Чаро ҷунин аст?

Магар дар як ноҳияе, ки беш аз 150-200 ҳазор аҳоли дорад, ҳадди ақал 5-10 касе ёфт намешавад, ки шавқи китобхонӣ дошта бошад? Мутмаинам, ки ёфт мешавад, садҳо касоне ҳастанд, ки солҳои тӯлонӣ дар соҳаҳои илму маорифу фарҳанг кор кардаанд ва ҳеҷ боварам нест, ки ақаллан 40-50 асари бадеӣ нахонда бошанд... Гап сари ин аст, ки бо мардуми китобхон масъуле нест, ки сару кор бигирад, маҳфилҳо биёрояд, ҷаласаҳои махсус барпо кунад, яъне ҷомеаи шаҳрвандиро ба кор андозад...

Ғуӣ ҳама кор ҳаст, аммо дар коғазҳо, дар ҳисоботу гузоришҳо, вале кори «зинда» нест, суҳан дар бораи роҳу воситаҳои ҷалби мардум (на фақат хонандаҳои мактаб ҷе донишҷӯён) ба китобхонӣ меравад...

Тӯли сафарҳо ба Ҳисору Рашту Бохтару дигар шаҳру ноҳияҳо ба ин бовар шудам, ки корро аз бунёди китобхонаҳо оғоз бояд кард: китобхонаеро надидам, ки ба маънои тонам хазинаи китоб бошад... На зоҳири китобхонаҳо ба тақозои эстетикаи милли ҷавобгӯст, на ботинашон...

Ин андешаро боре дар як мақолаам навишта будам, аммо узр барои тақорр, бинои китобхона бояд аз мағозаву тарабхонаҳо аз ҷиҳати шукӯҳу салобату ҳашамат фарқ кунад: онҷунон зебову дилкаш бошад, ки ҳар бинандаро ҷониби худ бикашад, ҷойи фароғати маънавӣ бошад... Ҳама тадбири фарҳангиву ҳунари бояд дар бинои китобхонаҳо баргузор шаванд, на дар бинои ҳукуматҳо... Кори масъулин дар ҳукуматҳои ноҳияву шаҳрҳо мудирият кардан аст, мавқеи ҷашнвораву тадбирҳои марбут ба илму фарҳангу ҳунар китобхонаҳост...

Баъдан, он миқдор маблағе, ки барои хариди ҳарсолаи китобҳои тозанашр ҷудо мешавад, кофӣ нест, агар бӯчаи кишвар набардорад, пас, дар ҳар шаҳру ноҳия сарватмандону соҳибкорон ҳастанд, аз ҳиммат ва савоби кори онҳо истифода бояд кард... Барои соҳибкору тоҷироне, ки фаразан, бинои китобхона месозанд, ҷе ба миқдори калон китоб ворид мекунанд, имтиёзҳо дар соҳаи молиёт (вожаи «андоз» ғалат аст, молиёт дуруст аст) муайян шавад. Танҳо бо ҳамаи роҳу усул метавон мардумро ба ҷониби маънавият, ки сарчашмааш китоб аст, ҷалб кард ва озмунро ба сатҳи баланд бардошт. Банда аз соли аввал то соли шашум раванди шаклгирӣ ва тағйиру тақмили ин озмунро мушоҳида мекунам ва ҳулосаам ин аст, ки то кунун роҳу тарзи ба озмун омода намудани довтолабон дар маҳалҳо ва ҳатто маркази вилоёт мушкил дорад: кӯдак ҷе наврас ба ҳар ҷизе, ки муаллимаш гуфт, бовар мекунад, зеро дар фарҳанги мо муаллиму раҳнамо ҳамчун шахсияти соҳибэҳтиром мақом дорад, ҳарчанд ба он дараҷае нарасида, ки масалан, муриде ба домолло ҷе пири руҳонияш муносибат мекунад...

Ба ҳар ҳол, эътимоди кӯдакон ба муаллимон ҳаст, аммо ҷӣ метавон гуфт, ки агар муаллим ҳадаш надонад, ки ҷӣ гуна кӯдаку наврасро аз талаботи озмун таълим бидиҳад... Мушкили асосӣ ҳамаи аст! Бо назардошти ҳамаи гуна вазъу ҳолатҳо, ду ҷе се сол пеш пешниҳод карда будам, ки гуруҳҳои тарғиботӣ аз ҳисоби донишмандони марказ соли ду ва ҷе

се маротиба дар марҳалаи оғози озмун ба шахру ноҳияҳо ё маркази вилоятҳо фиристода шаванд ва ба ҷамъи хоҳишмандони озмун фаҳмонанд, ки омодагиро аз ҷӣ сар кунанд, ҷӣ гуна парвандаҳоро мураттаб созанд, моҳияти осори бадеии лозим ба мутолиаро ба мағзу зеҳни довталабон расонанд... То ки роҳи омодагиҳо дуруст боз шавад, то ки ҳангоми мутолиаи китобҳо шакку шубҳа пайдо нашавад, то ки ҳамон кӯдак ё наврас, ё муаллим, ё шахси бузургсол фаҳмад, ки оғозу анҷоми ин роҳ аз кучо то ба кучост... Баъдан, то кунун (ҳатто дар соли шашуми баргузори озмун) шикоятҳо аз роҳу равиши пурсупоси доварони озмун, гоҳе сардназарӣ ва баъзан бемасъулияти онҳо дар ҷомеа ҷарх мезанад, ки бисёр нофороам аст... Вой бар ҳоли он доваре, ки довталабро аз нигоҳи пурсишу кандуковҳо қонеъ намекунад...

Магар мумкин аст, ки довталаби озмуни минтақавиро, ки аллакай ду давраро пушти сар кардааст, дар даҳ дақиқа бипурсиву хулоса бароварӣ? Бале, мумкин аст, агар дар дафтараи 7-10 асар бошад онҳоро низ сарсарӣ хонда бошад. Агар 120-140 асар бошад – ҷӣ?

Табиист, ки камаш як соат, ё ҳадди ақал 45-50 дақиқа вақт лозим мешавад... Агар мақсад адолат бошад, албатта... Ҳамин сол дар яке аз озмунҳои минтақавӣ шикояти духтараки панҷум ё шашумхоноро шунидам, ки ба доварон ғийе эътироз кардааст: «Шумо боре дафтари маро накушодед, ман беш аз сад асари барои кӯдакон эҷодшударо хондам, ҷаро аз ҳамонҳо суол намедидед?»...

Дар ҳамин як ҷумлаи эътироз ду масъала ҳаст: яке ин ки қонуни озмун будани дафтари довталаб поймол шудааст (яъне довар бояд ҳар чизе, ки дар дафтари довталаб ҷо шудааст, ҳамонҳоро пурсад ва ҳатто як суол ҳам берун аз сабти дафтар надихад), дигар ин ки шояд довар ё доварон аз он асарҳо огоҳ набошанд... О, калид набошад, қулфи дарро ҷӣ гуна мекушӣ?

Ин масъала ҳамасола дар даври ниҳойӣ рӯ меҳезад ва роҳи ҳаллаш бисёр осон аст: доваронero бояд интиҳоб кард, ки худашон китобхонда бошанд, агар дарёфти ин навъ доварон мушкил бошад, пас, ҳадди ақал як моҳ ё ду моҳ пештар ҳама дафтарҳои ба озмун пешниҳодшударо ба ихтиёри доварон бояд гузошт, то ки пешакӣ онҳо аз муҳтавои он дафтарҳо огоҳ шаванд ва то метавонанд худашон он асарҳоро бихонанд... Банда роҳи сеюмро намебинам...

Ҷиҳати тақмили озмун ва таъсири он ба ҷомеа пешниҳоди дигаре ҳам ҳаст: мо вақте савод меғӯем, сатҳи яхелаи гуфтору навиштори ин ё он касро дар назар дорем. Яъне, ончунон ки кас зебову пурмаъно сухан меғӯяд, бояд дар ҳамон сатҳ навишта ҳам тавонад. Аз ин хотир, бояд ба шартҳои озмун шарти дигаре илова шавад: навиштани иншо ё эссе. Барои дуруст санҷидани саводи довталабон ин кор хеле аҳаммият дорад. Зарурати ин амал боз дар он зоҳир мешавад, ки дар сурати яхела шудани баҳои довталабон, яъне сатҳи яқрани дониши довталабон, саводи хаттии онҳо меъёри илмӣ ва ҳам боинсофонаи озмун эътироф мешавад. Фаразан, ду кас 50 ҳолӣ гирифтанд, бигзор ҳамоне пирӯз шавад, ки иншо ва ё эссери беҳато менависад...

Масъалаи вақти пурсиш бисёр ҷиддист ва ҳамеша норозатии бархе довталабонро ба миён меорад: барои ҳалли ин масъала барои ҳама вақти яхела бояд ҷудо кард, масалан, 45 ё 50 дақиқа, ё 1 соат. Агар довталаб ба ҷаҳор ё панҷ суоли пайиҳам додашуда посух гуфта натавонад, бигзор вақти пурсиши ӯ маҳдуд шавад. Баъди пурсиши ҳар довталаб ҳамон замон натиҷаи дониши ӯро маълум бояд кард. Барои чунин кор таблое лозим аст, ки дар он натиҷаи дониши довталаб баъди баромадаш инъикос ёбад. Дарҳол эълон кардани натиҷаи озмун барои ҳар довталаб ҳама гуна миш-мишу гапу овозаҳоро аз миён мебардорад ва ба таъсиси комиссияи апеллятсионӣ низ ҳоҷат наменонад. Дар сурати пайдо шудани норизойи кори хаттӣ гирифтани лозим аст, он гоҳ ягон баҳс ба вучуд нахоҳад омад... Мавзуи кори хаттӣ (эссе, иншо, бардошт аз мутолиаи асари бадеӣ) аз дохили дафтари довталаб тавассути қуръапартоӣ интиҳоб карда шавад. Масалан, номи даҳ ё бист роману ҳикоя дар қуттии гузошта мешавад ва довталаб якеро мегирад ва тӯли як соат бардошташро менависад.

Хуб, андешаҳо дар мавриди озмун зиёданд ва гумон аст, ки рӯзе ба поён бирасанд. Хулосаи ахири банда ҳамин аст, ки озмуни «Фурӯғ» бузургтарин тадбири даврони нав, яъне замони истиқол аст ва онро аз ҳар баду бало чун гавҳараки ҷашм эҳтиёт бояд кард.

Зеро ҷавҳари ин озмун муҳаббат ба китоб аст ва бе ин муҳаббат ҳуди зиндагӣ маъно нахоҳад дошт....

ТАҲСИЛОТ МАЗМУНИ НАВ МЕГИРАД

Хадамоти методӣ яке аз омилҳои муҳимми рушди фаъолияти омӯзгорон ва муассисаҳои таълимӣ ба шумор меравад. Маркази ҷумҳуриявии таълимиву методӣ дар ин росто чӣ иқдомҳоро рӯи даст гирифт, муносибатҳои нав ва низоми бисёрҳолаи баҳогузори чӣ мазмуноро дар бар доранд, талабот барои ворид шудан ба фазои таҳсилоти ҷаҳонӣ чӣ гуна аст, роҳи ҳалли мушкилот кадом аст, - ин ҳама мавзӯи суҳбати мо бо директори марказ Шавкат Каримзода қарор гирифт.

— Дар яке аз суҳанронихояшон Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ — Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон чунин таъкид кардаанд: «Навсозии мазмуну мундариҷаи таҳсилот яке аз омилҳои асосии беҳтар гардонидани вазъи таълиму тарбия ба шумор меравад, ки тавассути стандартҳои давлатӣ, нақшаву барномаҳои таълимӣ ва китобҳои дарсӣ роҳандозӣ карда мешавад. Яъне, ба мазмуну мундариҷаи таҳсилот — стандарт, барномаву нақшаҳои таълимӣ ва китобҳои дарсӣ бояд тағйирот ворид карда шуда, ташаккули ҳувиати миллӣ, ватандӯстӣ, арҷгузори ба дастовардҳои замони истиқлол ва арзишҳои давлатдории миллӣ ҳамчун масъалаи муҳимми таълиму тарбия дар маркази тавачҷуҳ қарор дошта бошад», ибраз намуд дар оғози суҳбат Ш.Каримзода. — Бо ба даст овардани истиқлолият, Тоҷикистон имкони ташаккул додани низоми маорифи миллии худро пайдо кард, ки бо назардошти арзишҳо ва манфиатҳои миллӣ тарҳрезӣ ва бо талаботи замони муосир ва стандартҳои байналмилалӣ мутобиқ гардонидани шуд. Дар ин давра як қатор ислоҳот ва барномаҳои муҳим дар соҳаи маориф роҳандозӣ гардиданд, ки ҳадафи онҳо баланд бардоштани сатҳи дониш ва малақаҳои хонандагон ва донишҷӯён, таҳкими заминаҳои методӣ таълимӣ ва таъмини баробарии имконоти таълимӣ барои ҳамаи қишрҳои ҷомеа мебошад. Яке аз муассисаҳои калидӣ дар татбиқи ин ислоҳот ва дастгирии раванди рушди маорифи миллӣ, Маркази ҷумҳуриявии таълимиву методӣ (МҚТМ) мебошад. Ҳамкориҳои зич бо Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар сохторҳои марбута, инчунин, шарикони рушди байналмилалӣ ба МҚТМ имкон дод, ки он ба як маркази пешрафтаи таълимиву методӣ табдил ёбад ва дар амалӣ намудани барномаҳои миллию байналмилалӣ нақши муҳим бозад. Мазмуну мундариҷаи таҳсилот дар болоравии беҳтар гардондани вазъи таълиму тарбия аз вазифаҳои муҳими Маркази ҷумҳуриявии таълимиву методӣ ба шумор меравад.

Яке аз муҳимтарин иқдомоти Маркази ҷумҳуриявии таълимиву методӣ (МҚТМ) дар даврони истиқлолият, барқарор намудани хадамоти методӣ дар низоми маорифи кишвар мебошад. Бояд қайд намуд, ки хадамоти методӣ сохтори калидӣ дар таҳким ва рушди соҳаи маориф ба ҳисоб меравад, зеро он на танҳо ба тартиб додан ва таҳия кардани дастурҳои таълимӣ машғул аст, балки ба таҳким ва баланд бардоштани сатҳи дониш ва малақаҳои омӯзгорон низ мусоидат менамояд. Ба таъкиди Ш.Каримзода, маҳз тавассути хадамоти методӣ омӯзгорон метавонанд бо наватарин усулҳои таълимӣ шинос шаванд ва ин усулҳоро дар амалияи худ татбиқ намоянд. Ҳадафи барқарор намудани хадамоти методӣ, ки пас аз солҳои тулонӣ дар давраи соҳибистиқлолӣ оғоз ёфт, беҳтар намудани раванди таълиму тарбия ва баланд бардоштани сифати таҳсилот буд. Ин иқдом боиси эҷоди як заминаи устувор барои рушди минбаъдаи маориф гардид. Ба таври мушаххас, хадамоти методӣ вазифадор гардид, ки дастурҳои методӣ, барномаҳои таълимӣ ва маводи таълимиро бо назардошти талаботи замони муосир ва стандартҳои байналмилалӣ таҳия намояд. Мисоли равшани ин фаъолиятро метавон дар таҳияи дастурҳои методӣ дар соҳаи таҳсилоти томактабӣ ба мушоҳида гирифт. Дастурҳо ба монанди "Математика", "Донишандӯзӣ" ва "Бозӣ кун ва омӯз" ба кӯдакон ва омӯзгорон кумак мекунад, ки малақаҳои аввалини заруриро барои таҳсили минбаъда дар мактабҳо пайдо намоянд. Ин дастурҳо на танҳо

раванди таълимиро осон мекунад, балки ба кӯдакон шароити беҳтаре барои ташаккули зеҳнӣ ва иҷтимоӣ фароҳам меоранд.

– Илова ба эҳёи ҳадамоти методӣ, марказ, инчунин, таваҷҷуҳи махсусро ба навоарӣ ва ба талаботи замони муосир созгор таҳия ва таълиф намудани дастурҳои таълимӣ равона кард, – гуфт дар идома ӯ. – Дастурҳои нави таълимӣ, ки барои таҳсилоти томактабӣ, ибтидоӣ ва миёна таҳия шудаанд, усулҳои инноватсионӣ ва методологияҳои муосирро дар бар мегиранд. Масалан, дар таълифи дастури "Методологияи кор бо кӯдакони боистеъдод" таъкид ба инкишофи қобилиятҳои зеҳнӣ ва эҷодии кӯдакон дар синни томактабӣ гузошта шудааст. Ин дастурҳои методӣ бо истифода аз равишҳои навоарона, ба омӯзгорон ёрӣ медиҳанд, ки кӯдакони боистеъдодро дар раванди таълим бештар дастгирӣ кунанд ва шароити мувофиқро барои рушди истеъдоди онҳо фароҳам оранд. Ба ин васила, чунин кӯдакон метавонанд дар заминаи қобилиятҳои худ муваффақ бошанд ва ба дастовардҳои назаррас ноил гарданд.

Дар самти таҳсилоти умумӣ МҚТМ кӯшиш ба харҷ дод, ки на танҳо барномаҳои таълимии мавҷударо таҳким бахшад, балки барномаҳои нави таълимиро низ таҳия намояд. Нақшаи таълимии муассисаҳои таҳсилоти умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2015-2020, ки бо қарори мушовараи Вазорати маориф ва илм қабул гардид, мисоли барҷастаи ин гуна барномаҳо мебошад. Дар ин нақша таълими равиявӣ дар синфҳои 10-11 қорӣ карда шуд, ки яке аз тағйироти муҳимми низоми таҳсилот ба шумор меравад. Тағйироти воридшуда дар барномаҳои таълимӣ боиси он гардид, ки хонандагони мактабҳои миёна имкон пайдо карданд, ки бо таъба шаву истеъдоди худ дар равияҳои мухталиф, аз ҷумла, илмҳои табиӣ, дақиқ ва гуманитарӣ таҳсил кунанд. Ин равиш имкон медиҳад, ки хонандагон дар соҳаҳои интихобкардаи худ тахассус пайдо кунанд ва дар оянда дар интихоби касб ва фаъолияти қорӣ муваффақ гарданд. Ба таъкиди ҳамсухбати мо, натиҷаи амалҳои Маркази ҷумҳуриявии таълимию методӣ дар барқарорсозӣ ва таҳкими ҳадамоти методӣ ва таҳияи дастурҳои нави таълимӣ, беҳтар шудани сифати таҳсилот дар тамоми зинаҳои таълимӣ назаррас мебошад. Омӯзгорон акнун имкони бештар доранд, ки бо усулҳои муосир шинос шаванд ва ин усулҳоро дар фаъолияти таълимии худ истифода баранд, ки ин боиси баланд шудани сатҳи донишу малақаҳои хонандагон мегардад. Илова бар ин, МҚТМ дар таҳияи концепсияҳои арзёбии сифати таҳсилот ва методологияҳои баҳогузорӣ низ саҳмгузорӣ намуд. Ин иқдомҳо кумак карданд, ки низоми таълимии кишвар ба талаботи замони муосир ҷавобгӯ ва хонандагону донишҷӯён ба зиндагӣ ва кор дар шароити муосир беҳтар омода гарданд.

Ҳамин тавр, барқарор кардани ҳадамоти методӣ ва таҳияи дастурҳои таълимӣ яке аз муҳимтарин дастовардҳои Маркази ҷумҳуриявии таълимию методӣ дар даврони истиқлолият ба ҳисоб меравад. Ин иқдомҳо на танҳо ба баланд шудани сатҳи таҳсилот, балки тақмили касбӣ ва рушди ҳамаҷонибаи омӯзгорон ва хонандагон низ мусоидат карданд. Маҳз тавассути чунин фаъолияти марказ, маорифи Тоҷикистон ба як низоми пешрафта ва муосир табдил ёфт, ки ин ҳолат дар рушди минбаъдаи кишвар нақши бузург мебозад.

Дар замони муосир, талаботи ҷомеа ва бозори меҳнат ба малақаҳо ва донишҳои ҷавонон пайваستا тағйир меёбад. Ин тағйирот зарурати навсозии низоми таълимиро ба вуҷуд оварданд. Дар ин замина, Ҷумҳурии Тоҷикистон дар доираи ислоҳоти соҳаи маориф, гузариш ба низоми босалоҳиятро ҳамчун дастоварди муҳим ва стратегӣ дар даврони истиқлолият амалӣ намуд. Ин равиш, ки ба рушди салоҳиятҳои ҳаётӣ ва касбии хонандагон равона шудааст, на танҳо дониши назариявӣ, балки малақаҳои амалиро низ дар бар мегирад. Низоми босалоҳият дар таълим ба он равона шудааст, ки хонандагон на танҳо донишҳои назариявиро бояд аз худ кунанд, балки малақаҳои амалӣ ва қобилиятҳои заруриро барои фаъолияти мустақилона ва муассир дар ҷомеа пайдо намоянд. Дар ин низом, таълим бештар ба татбиқи амалии дониш, ҳалли масъалаҳои воқеии зиндагӣ, рушди қобилиятҳои таҳлилий ва эҷодӣ ва тақмили малақаҳои ҳамқорӣ ва муошират нигаронида шудааст.

– Яке аз ҷанбаҳои муҳимтарини низоми босалоҳият ин аст, ки он салоҳиятҳоро ҳамчун маҷмуи донишу малақаҳо ва тарзи фикронии мураккаб арзёбӣ карда, ба шахс имконияти амалӣ кардани вазифаҳои ҳаётӣ дар сатҳи баланд фароҳам меорад, – гуфт дар идомаи суҳбат Ш. Каримзода. Бо роҳандозии ин низом хонандагон омодаанд, дар шароити зудтағйирёбандаи замони муосир фаъолият намоянд. Дар доираи гузариш ба низоми босалоҳият таҳияи стандартҳои фаннӣ ва барномаҳои фаннӣ бо назардошти талаботи нави таълимӣ ва ҷаҳонишавии маориф шуруъ гардид. Стандартҳои фаннӣ ҳуҷҷатҳои муҳиме мебошанд, ки мақсадҳои асосии таълим ва натиҷаҳои интизоршавандаро муайян мекунад. Онҳо ба таълими салоҳиятҳое равона шудаанд, ки ба хонандагон имкони муваффақ шудан дар соҳаҳои мухталифро медиҳанд. Масалан, дар таълифи барномаи фанни химия, мақсад на танҳо додани дониши назариявӣ дар бораи моддаҳо ва реаксияҳои онҳо, балки таъмини

он буд, то хонандагон тавонанд, ин донишхоро дар шароити воқеӣ, мисли ҳаллу фасли масъалаҳои экологӣ ё истеҳсолот истифода баранд. Инчунин, дар барномаи фаннии риёзӣ диққат ба инкишофи қобилиятҳои мантиқӣ ва таҳлилий равона карда шуд, ки барои ҳалли масъалаҳои ҳаррӯза ва касбӣ заруранд. Гузариш ба низоми босалоҳият на танҳо ба беҳтар шудани сифати таълим, балки ба тағйироти кулӣ дар тарзи омӯзишу таълим ва муносибати омӯзгорон ва хонандагон бо фанҳои таълимӣ оварда расонд. Дар ин равиш, омӯзгорон бояд на танҳо донишро ба хонандагон расонанд, балки ҳамчунин, ба хонандагон кумак кунанд, ки чӣ гуна донишҳои андӯхтаашонро дар амал татбиқ намоянд, дар чараёни омӯзиш мустақил бошанд ва малакаҳои заруриро барои зиндагии мустақилона ва фаъоли ҷомеавӣ ба даст оранд.

Илова бар ин, марказ дар таҳияи концепсияҳо ва дастурҳои методологӣ, ки ба омӯзгорон дар гузариш ба низоми босалоҳият кумак мекунад, саҳмгузори намуд. Масалан, методологияи татбиқи муносибати босалоҳият дар таълим, ки аз ҷониби марказ таҳия гардид, ба омӯзгорон ёрӣ медиҳад, ки дарсҳои худро мувофиқи талаботи нав ба роҳ монанд ва ба рушди ҳамаҷонибаи салоҳиятҳои хонандагон мусоидат намоянд. Яке аз мисолҳои равшани амалӣ шудани низоми босалоҳият дар таълим, гузариши муассисаҳои таҳсилоти миёнаи касбӣ ба низоми дуалии таълим мебошад. Ин низом боиси он гардид, ки хонандагон на танҳо дар синфҳо таҳсил кунанд, балки малакаҳои худро дар муҳити корӣ тақмил диҳанд. Дар натиҷа, хатмкунандагон на танҳо бо дониши назариявӣ, балки бо таҷрибаи амалӣ, ки барои корфармоён муҳим аст, ворида бозори меҳнат мегарданд. Гузариш ба низоми босалоҳият дар таълим яке аз дастовардҳои муҳимтарини даврони истиқлолияти Тоҷикистон ба ҳисоб меравад. Низоми мазкур ба рушди ҳамаҷонибаи салоҳиятҳои хонандагон равона шуда, ба беҳтар шудани сифати таълим ва мутобиқшавии он ба талаботи замони муосир мусоидат кард. Стандартҳои фаннӣ ва барномаҳои фанние, ки дар доираи ин низом таҳия гардиданд, заминаи устуворро барои рушди минбаъдаи маориф дар Тоҷикистон фароҳам оварданд.

Бо гузашти солҳо ва рушди низоми таълим, зарурати тақмил додани низоми баҳогузори барои мутобиқ шудан ба талаботи нави замони муосир ба миён омад. Дар ин замина, яке аз иқдомҳои муҳим, ки дар даврони истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ гардид, гузариш ба низоми баҳогузори 10-ҳола буд. Ин тағйирот бо мақсади беҳтар кардани арзёбии сатҳи дониш, малака ва маҳорати хонандагон ва мутобиқ намудани низоми баҳогузори ба стандартҳои байналмилалӣ сурат гирифт. Низоми баҳогузори 10-ҳола имкони баҳодиҳии дақиқтар ва фарогиртарро фароҳам меорад. Дар муқоиса бо низомҳои баҳогузори қаблӣ, ки асосан ба арзёбии сатҳи дониш дар асоси 5 ҳол нигаронида шуда буданд, низоми 10-ҳола ба мутахассисони соҳаи маориф ва омӯзгорон имкон медиҳад, ки дониш, малака ва маҳорати хонандагонро бо дақиқии бештар ва бо назардошти як қатор меъёрҳои васеъ арзёбӣ кунанд. Ин низом, инчунин, ба омӯзгорон ва хонандагон кумак мекунад, ки бо инъикоси пурраи қобилиятҳо ва донишҳои амалии онҳо натиҷаҳои таҳсилотро беҳтар фаҳманд ва ба роҳбарии минбаъда дар таълим равона кунанд. Бо истифода аз ин низом, омӯзгорон метавонанд ба дурустӣ муайян кунанд, ки дар кадом соҳаҳо хонандагон ба натиҷаҳои хуб ноил гардидаанд ва дар кадом соҳаҳо ба дастгирии иловагӣ ниёз доранд. Яке аз ҷанбаҳои муҳимтарини низоми баҳогузори 10-ҳола, равона кардани диққат на танҳо ба донишҳои назариявии хонандагон, балки ба малакаҳо ва маҳорати амалии онҳо мебошад. Ин низом имконият медиҳад, ки ҳар як ҷузъи таълим дар алоҳидагӣ арзёбӣ шавад. Масалан, дар фанҳои забон ва адабиёт хонандагон на танҳо барои донишҳои қоидаҳои грамматикӣ ва таърихи адабиёт, балки қобилияти истифодаи дурусти забон дар гуфтор ва навиштор, таҳлили матнҳои адабӣ ва дарки амиқи мазмун ва маъноҳои осор низ баҳогузори мешавад. Дар фанҳои дақиқ, мисли риёзӣ ва физика диққат ба қобилияти татбиқи донишҳо дар ҳалли масъалаҳои амалӣ ва иҷрои таҷрибаҳо равона мешавад.

Гузариш ба низоми баҳогузори 10-ҳола дар муассисаҳои таҳсилоти умумии Тоҷикистон ба як қатор тағйироти мусбат оварда мерасонад. Пеш аз ҳама, ин низом ба хонандагон ва омӯзгорон имкон медиҳад, ки ба таҳсилот равиши амиқтар ва дақиқтар дошта бошанд. Илова бар ин, ин низом ба баланд бардоштани ҳавасмандии хонандагон мусоидат мекунад. Ба даст овардани ҳолҳои баланд акнун як ҳадафи воқеӣ ва аниқтар барои хонандагон аст, зеро меъёрҳои арзёбӣ равшан ва фаҳмо мебошанд. Гузариш ба низоми баҳогузори 10-ҳола яке аз дастовардҳои муҳим ва инноватсионии соҳаи маорифи Тоҷикистон дар даврони истиқлолият ба ҳисоб меравад. Ин иқдом на танҳо ба беҳтар шудани сифати арзёбии сатҳи дониш, малака ва маҳорати хонандагон мусоидат намуд, балки ба рушди умумии низоми таълим ва мутобиқшавии он ба стандартҳои байналмилалӣ низ шароит фароҳам меоварад.

Мусоҳиба Саудаи ФАЗЛ

ИШТИРОК БА ДАРС ВА ТАҲЛИЛИ ОН

Парвиз
ГУЛОМАСАЙНОВ –
ҷонишини
директор оид ба
корҳои таълимии
мактаби №35,
ноҳияи Ишкошим

Иштирок ба дарс ва таҳлили он ҷузъи асосии назорати дохилимактабӣ маҳсуб ёфта, ки дар таълигоҳ аз ҷониби маъмурият, раиси Шурои методӣ, роҳбарони иттиҳодияҳои методӣ ба сомон расонда мешавад. Албатта, қабл аз иштирок ба дарс, дар назди таҳлилгар мақсади муайян гузошта мешавад. Мақсади иштирок ба дарс аз нақшаҳои корӣ (солона, моҳона ва ҳафтаина) маншаъ мегирад ва мусаллам аст, ки нақшаҳои мазкур дар ҷамъомадҳои назди директор ва маҷлисҳои истеҳсоли баррасӣ ва ба самъи омӯзгорон расонида мешавад. Биноан, таҳлилгарро зарур аст, ки пеш аз ҳама ва беш аз ҳама, ба мақсад наздик бошад. Дар зер чанд масъалаеро, ки маъмулан чун мақсади иштирок ба дарс буда метавонанд, мисол меоварем, ки бо дарназардошти вазифа, салоҳият ва масъулияти таҳлилгарон ба қисматҳо ҷудо карда шудааст.

1. Омӯзиши ҳолати таълим. Дар ин ҳолат таҳлилгар ба омодагии омӯзгор ба дарс, истифодаи самараноки вақт, сатҳи дониши ӯ ва доштан ва надоштани маҳорату қобилияти ба шогирдон расондани он донишҳо, ба вуҷуд оварда тавонистани фазои солими равонӣ эътибор дода, хулосабарорӣ мекунад.

2. Назорати сатҳи дониш, малакаю маҳорат ва салоҳиятҳои хонандагон. Ҳангоми ба ин мақсад ба дарси омӯзгор даромадан мушоҳидагар сатҳу дараҷаи дониш, маҳорату малакаи шогирдон, қобилияти иҷрои фардиву мустақилонаи супоришот, инкишофи нутқ ва эҷодкории хонандагонро ба риштаи таҳлил мекашад.

3. Омӯзиш ва паҳн кардани таҷрибаи пешқадам. Барои шахси ин мақсадро дар наздаш гузошта масъулияти салоҳияти дучанд лозим аст, зеро ўро мебояд тамоми ҷузъиёти фаъолияти омӯзгор: шуруъ аз таҳияи нақшаҳо ва ороиши синфхона то эҷодкорӣ дар дарс, истифодаи технологияҳои гуногуни таълим ва самарои меҳнати ўро мавриди омӯзиш қарор диҳад.

4. Назорати қисматҳои ҷудогонаи дарс. Мушоҳида бояд ба қисми ташкилӣ, назорати иҷрои вазифаи хонагӣ аз ҷониби хонандагон, ҷамъбасти мавзуи пешина ва робитаи он ба мавзуи нав, омода намудани аҳли синф ба баёни мавзуи нав, роҳу равиши омӯзиши мавзуи нав, истифодаи бамаврид ва босамари аёнияти маводи худсохту васоити техникаи таълим, кори мустақилонаю вазифаи хонагӣ (мувофиқ ба синну соли хонанда) ва дастурдиҳӣ оид ба иҷрои он, таъмини алоқа ба фанҳои дигар ва монанди инҳоро мавриди таҳлил қарор диҳид (дар навбати худ баъзеи инҳо мақсади алоҳида буда метавонанд).

5. Ёрии методӣ. Ин мақсад асосан аснои иштирок ба дарси омӯзгорони ҷавону навкор ба нақша гирифта мешавад. Ин намуди иштирок ба дарс ба ду қисмат ё марҳала иборат аст: аввал мушоҳида ва маслиҳат, сонӣ, талаби риояи онҳо ва он низ бояд эҳтиёткорона ба ҷо оварда шавад.

6. Мушоҳидаи таъмини ҷанбаи тарбиявии дарс. Таълими мукамал бе тарбия

имконнопазир аст, ба вижа, дар синфхона, ки хонандагони душвортарбия доранд. Аз ин лиҳоз, муассир будани ҷанбаи тарбиявии дарс яке аз омилҳои беҳтар намудани раванди таълиму тадрис буда метавонад.

7. Омӯзиши фаъолияти омӯзгор барои аз аттестатсияи навбатӣ гузаронидани ӯ. Дар ин ҳолат фаъолияти омӯзгор тибқи муқаррароти Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тасдиқ намудани қоидаҳои аз аттестатсия гузаронидани кормандони идора ва шӯъбаҳои таълимию тарбиявӣ» ва таҳсилоти иловагии ҷумҳурии Тоҷикистон»

маориф, муассисаҳои таҳсилоти умумӣ мавриди омӯзиш қарор дода мешавад.

8. Мушоҳида берун аз нақша. Ба он мақсад иҷро карда мешавад, ки агар аз ҷониби волидайн, иттифоқи касаба ва ё хонандагон нисбат ба дарси омӯзгор, муносибати ӯ бо шогирдон норозигие пайдо гардад.

9. Муайян кардани сабабҳои аз ҷониби хонандагон аз худ нагардидани барномаи таълим.

10. Назорати риояи техникаи бехатарӣ аз ҷониби омӯзгор ва хонандагон (дар дарсҳои амалӣ).

Ба кадом мақсад раванди дарс таҳлил карда мешавад? Ба ин савол ҷавоб додан он қадар саҳл нест, чунки намудҳои гуногуни таҳлили дарс мавҷуд аст ва ҳар як намуди таҳлили дарс мақсади ба худ хосро дорад. Кӯшиш мекунем, ки ин саволро баррасӣ намоем ва қаблан ба ин масъала аз нигоҳи омӯзгор ва маъмурияти муассиса назар мекунем.

Таҳлили дарс аз нигоҳи омӯзгор

Ҳар як омӯзгор барои худ шакл ва сохти таҳлили дарсро муайян мекунад, ки он барояш мувофиқ ва имконпазир аст. Аммо маҳз дар робита ба ин марҳала шубҳа ва нофаҳмиҳо ба миён меоянд: имкони интиҳоб зарурати бештар андешидану мулоҳиза карданро тақозо менамояд. Баъзеҳо вақт надоранд, дигаре хоҳиш надорад ва гурӯҳи сеवумӣ ҳам ҳаст: «кадом қолабро барои мо муқаррар кунанд, аз рӯи ҳамон дарсро месанҷем.»

Таҳлили дарс барои ҳуди ман ҳамчун омӯзгор моҳияти аввалиндараҷа дорад. Дар рафти таҳлил имконият пайдо мекунем, ки ба дарси худ бо нигоҳи дигарон нигарам ва бо ҳамин роҳ чӣ тавр сурат гирифтани фаъолияти худро дарк намоям. Ин як намуди рефлексия аст, ки тавасути он ба тарафҳои қавӣ ва заифи дарси худ баҳо диҳам ва имкониятҳои татбиқношудаи худро муқаррар кунам. Худтаҳлилкунии дарс имкон медиҳад, ки омӯзгор гиреҳҳо ва номураатбаҳои раванди дарси худро ошкор карда тавонад.

Таҳлили дарс аз нигоҳи маъмурияти мактаб

Асбаски нишондиҳандаи асосии фаъолияти омӯзгор дарс аст, пас ҳар як мушовири шӯбаи маориф ва роҳбарияти мактабро зарур аст, ки малакаҳои хуби таҳлили дарсро доро бошад. Ин имкон медиҳад, ки мушкилиҳои муайяни фаъолияти касбии омӯзгор саривақт муқаррар карда шуда, ба омӯзгор ёрии зарурии методӣ расонида, бо ҳамин роҳ ба тақмили маҳорати касбии ӯ мусоидат карда шавад. Дар баробари таҳлили берунаи дарс хеле муҳим аст, ки худтаҳлилкунии омӯзгор ва худбаҳогузори ӯ ба фаъолияти худ шунида шавад. На дар ҳамаи муассисаҳо худтаҳлилкунии дарс ҷой дорад ва албатта, ин боиси таассуф аст: худтаҳлилкунӣ нишондиҳандаи асосии рушди касбии омӯзгор аст. Ҳангоми таҳлили дарс, чун қоида ба усулҳои дарсгузаронӣ, тарзҳои фаългардонии хонандагон, самаранокии азхудкунии мавод баҳогузори карда мешаванд. На ҳамеша дарс аз нигоҳи физиологиву гигиенӣ ва педагогикаи солимӣ таҳлил карда мешавад. Чунин таҳлилро мунтазам кардан лозим аст. Мушоҳидаи дарси омӯзгорон ва таҳлили он дар феҳристи чорабиниҳои назоратӣ-таҳлилии маъмурияти муассиса доимо дар мадди аввал меистад. Албатта, иштирок ба дарс тасодуфӣ ва бе мақсад набуда дар асоси нақшаи кори мураттабгардидаи солони мактаб роҳандозӣ мешавад.

Талаботи илмӣ, педагогӣ ва психологӣ, методӣ ва тарбиявӣ таҳлили дарс

Пас аз иштирок ва мушоҳида таҳлилгар дарсро аз ҷиҳати илмӣ, педагогӣ ва психологӣ, методӣ ва тарбиявӣ таҳлил намуда, бурду боҳти онро ба самъи омӯзгор мерасонад. Барои руҳбаланд намудани омӯзгор дар ибтидо ҷанбаҳои мусбии дарсро қайд карда, сипас маслиҳатҳои методиро пешниҳод намудан мебояд, то ӯ камбудии хешро дарк карда, онро ислоҳ намуда, баҳри рангорангу шавқовар ва пурмахсул гузаронидани дарсҳо саъй намояд. Педагоги машҳури Шуравӣ В. А. Сухомилский навишта буд: «Агар омӯзгор таҳлили далелҳо ва дарки зуҳуроти педагогиро намеданад, он гоҳ амалҳои сол ба сол такроршаванда якрангу дилгир метобанд ва ӯ рағбатро ба кори худ гум мекунад. Моҳияти таҷрибаи педагог аз он иборат аст, ки барои омӯзгор ҳамасола чизи навро бозмегардад ва неруи эҷодии ӯ дар талоши дарёфтани навгонӣ равона мегардад». Биноан, дар ин маврид истифодаи ибораҳои «Хуб буд, ки...» ва «Хуб мешуд, агар...» барои ифодаи мақсади ҷумлаи боло ба мувофиқ аст. Ба таври дигар гӯем, мушоҳидаи таҳлили дарс низ технологияи ба худ хосро дорост ва риояи он ҳатмӣ буда, ба манфиати кор аст. Аз ин рӯ, мушоҳид, таҳлилгар ва ё худ нозир бояд пеш аз ҳама худ мутахассиси чашмикордон, шахси ҳалим, бозхатиёт ва поквичдон бошад, методика ва педагогикаро хуб донад. Ҳамчунин, дар мушоҳидаи дарс ба худ ҳамроҳ гирифтани роҳбари иттиҳодияи методӣ ва ё омӯзгори таҷрибадору мутахассиси фанни мавриди мушоҳида ба манфиати кор аст. Ин хислатҳо, бахусус, дар муносибат бо мутахассисони ҷавон аҳаммияти бештареро дорост, зеро як сухани ноҷои таҳлилгар

метавонад «хидмати хирсона» карда, омӯзгори ҷавонро аз пешаи интихобнамудааш дилсард созад.

Таҳлил бояд ҳолисона бе нуктагирӣ ба ҷо оварда шавад. Бо мушоҳидаи як дарс баровардани ҳулосаи амиқу аниқ ва таҳлили он раво нест. Пас аз иштирок ба ду-се соати дарс метавон онро ҷамъбаст ва таҳлилу ҳулосабарорӣ карда, иҷрои камбудию маслиҳатҳоро дар дарсҳои минбаъда талаб намуд. Дар таҳлили дарс ҳам барои омӯзгор ва ҳам барои мушоҳидагар ё нозир, муҳим муайяни кардани он аст, ки ба ҳадафи ниҳой расидааст ё не? Бинобар ин, мувофиқи матлаб мебуд, агар пеш аз шуруи таҳлил аз ҳуди омӯзгор пурсида шавад, ки мақсади ӯ чӣ буду то чӣ андоза ба он ноил гардид? Сипас андешаи ӯ аз ҷиҳати педагогӣ бо асли ҳол қиёс карда мешавад. Дар интиҳо омӯзгор бо ҳулоса ва пешниҳоду дастурҳо шинос шуда, лозим ояд, дар зери он имзо мегузорад.

«ОЛИМПИАДА»-ҲОИ ТИҶОРАТӢ ДАР ИНТИХОБИ ОНҲО ЭҶТИЁТКОР БОШЕД!

Муассисаи давлатии «Маркази ҷумҳуриявии дарёфт ва рушди истеъдодҳо» ба диққати тамоми хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Тоҷикистон мерасонад, ки ҳангоми интихоби олимпиадаҳо танҳо он олимпиадаеро интихоб намоянд, ки барои иштирок дар онҳо Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон иҷозат дода бошад. Дар ин ҳусус ба АМИТ «Ховар» дар Маркази ҷумҳуриявии дарёфт ва рушди истеъдодҳо хабар доданд.

Зеро бо истифода аз нуфузи олимпиадаҳои байналмилалӣ якчанд ташкилоти тиҷоратӣ ва сайёҳӣ «олимпиада»-ҳоеро тарғиб мекунанд, ки ҳадафи асосии онҳо танҳо тавсеаи тиҷорати худ мебошад. Чунин «олимпиада»-ҳо дар сатҳи миллӣ ва байналмилалӣ эътироф нагардида, барои ғолибони онҳо ягон намуд имтиёз пешбинӣ нашудааст. Аз ин лиҳоз, чунин чорабиниҳои сатҳи пасти ташкиливу илмӣ «олимпиада» ва ғолибият дар онҳо «дастовард» ба ҳисоб намеравад.

Аз ин рӯ хонандагон даъват карда мешаванд, ки ҳангоми интихоби олимпиада эҳтиёткор бошанд. Пеш аз иштирок боварӣ ҳосил намоянд, ки кумитаҳои тадорукоти ин чорабиниҳо аз аккредитатсия гузашта, эътибори байналмилалӣ доранд ё не? Инчунин дақиқ намоянд, ки олимпиадаҳои баргузорнамудаи онҳо воқеан ба стандартҳои байналмилалӣ ва барномаҳои таълимии мамлакати мо мувофиқат мекунанд ё не?

Бояд таъкид намуд, ки баъзе аз ин олимпиадаҳо дар сатҳи байналмилалӣ эътироф гардида, имкони воқеии нишон додани донишу малака ва гирифтани имтиёзҳо барои дохилшавӣ ба муассисаҳои таҳсилоти олиии касбиро фароҳам овардаанд. Иштирок дар онҳо ҳамчун дастоварди илмӣ шинохта ва қадр карда мешавад. Ҳамзамон барои иштирок дар ин гуна олимпиадаҳо Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон иҷозат додааст.

ВОСИТАҲОИ АСОСӢ ВА ӢРИРАСОН ДАР МАШҒУЛИЯТҲОИ ЗАБОНИ АНГЛИСӢ

Воситаҳои асосӣ ва ӓрирасони раванди таълим маҷмуаҳо, адабиёт ва маводи ҷопию методӣ мебошанд. Зери мафҳуми маҷмуаҳои таълимию методӣ воситаи асосии таълимӣ, ба мисли барномаи кории таълимӣ, китобҳо барои омӯзгорон ва хонандагон, дафтари корӣ, журнали бақайдгирӣ ва амсоли инҳо фаҳмида мешавад.

Ба андешаи педагог Д. Юсуфҷонова: «Воситаҳои таълимӣ хусусияти таълимӣ, тарбиявӣ ва ташаккулёбиро дар худ инъикос намуда, ҳамчун воситаи бедор намудан, идора кардан, назорати фаъолияти таълимию маърифатӣ ва муайян кардани ниёзи хонанда ва банақшагирии минбаъдаи омӯзгор мусоидат мекунад».

Агар маҷмуаҳои таълимию методиро, ки дар раванди машғулиятҳои англисӣ мавриди истифода қарор мегиранд, таҳлил намоем, ба онҳо чунин номгӯй дохил мешаванд:

Барномаи кории таълимӣ. Барнома ҳуҷҷатест, ки бояд омӯзгор бо истифода аз он раванди машғулиятҳоро бо таври мақсаднок ва дар асоси принсипҳои инкишофдиҳии хонандагон ба роҳ монад. Барномаи таълимии ҳар як гурӯҳи хонандагон аз ҳамдигар тафовут дошта, омӯзгор дар раванди кори худ дар як синфи муайян мавриди истифода қарор медиҳад. Мақсади барнома, эҷодкорона ба роҳ мондани раванди таълим ва дар ин замина, сатҳи ҷаҳонбинӣ ва сифатҳои инсонгароёнаи хонандагонро баланд бардоштан мебошад. Агар барномаи намунавӣ-стандартӣ дониш, маҳорат, малакаҳои асосиро муайян намуда, низоми ғояҳои пешбаранда ва тавсияҳои умумии дорои хусусияти методиро инъикос намояд, пас барномаи кории фанни таълимӣ тартиби раванди мувофиқро бо дарназардошти талаботи зарурӣ муайян мекунад. Барномаи корӣ бевосита талаботи стандарти таълимиро инъикос намуда, барои омӯзгор ҳамчун роҳнамои раванди таълим кумак мерасонад. Муҳаққиқ И.Н. Стукалова чунин қайд мекунад: «Барномаи корӣ ғояҳо ва муқаррароти асосии Стандарти давлатиро барои таҳсилоти умумии асосӣ инъикос намуда, пайвастагӣ бо барномаҳои намунавии фанҳои таълимии таҳсилоти миёнаи умумиро нигоҳ медорад».

Ҳангоми тартиб додани барномаи кории таълимӣ бояд миқдори зиёди китобҳои дарсӣ, дафтарҳои корӣ ва адабиёти методӣ бодикҷат омӯхта шаванд. Зеро, маҷмуаҳои таълимӣ инъикоскунандаи муҳтавои барномаи кории таълимӣ ба шумор рафта, муваффақият ва самараи кори омӯзгорро ошкор месозанд;

Китобҳо барои омӯзгорон ва хонандагон. Мушоҳидаҳои педагогӣ нишон медиҳанд, ки китоб ва мутолиаи он яке аз роҳҳои самараноки омӯзиш ва аз худ кардани забони англисӣ ба шумор меравад. Китобҳои дарсӣ ва ғайридарсӣ, ки муҳтаво ва сюжети онҳо ҷанбаҳои тарбиявӣ, ахлоқӣ ва маърифатӣ дошта бошанд, барои хонандагонии синфҳои болоӣ манбаъ ва сарчашмаи боэътимоди аз худ кардани забони англисӣ доништа мешаванд.

Китобҳои дарсӣ маводе мебошанд, ки дорои муқаррароти илмӣ, пайгирона ва дастраси донишҷӯён буда, мазмуни фанни таълимиро, ки ба барнома ва талаботи дидактикӣ мувофиқ

**Аслиддин
НАСРУДДИНЗОДА –
унвонҷӯи
Академияи
идоракунии
давлатии назди
Президенти
Ҷумҳурии
Тоҷикистон**

аст, инъикос менамоянд. Ба андешаи дигар, китобҳои дарсӣ ҳамчун низоми бисёрфункционалии психодидактикӣ, ки онҳо мундариҷаи фанни омӯхташавандаро инъикос менамояд ва бо дарназардошти хусусиятҳои психофизиологии хонандагон тартиб дода шудаанд, шуморида мешаванд. Инчунин, китобҳо дар ташаккули ҷаҳонбинӣ, маънавӣ ва маърифатии хонандагон заминаи мусоид фароҳам меоранд. Дар ин бора муҳаққиқ Е. В. Геддис чунин андеша дорад: «Китобҳои дарсӣ ҳамчун воситаи таълим дар маърифатикунони хонандагон мавқеи муайяно ишғол менамоянд. Ба воситаи китобҳои дарсӣ як қатор вазифаҳои дидактикӣ, ки сифатан ҳал намудани онҳо самаранокии раванди таълимиро муайян мекунад, ба миён гузошта мешаванд.»

Китобҳои дарсӣ се вазифаи асосии педагогиро, ба мисли таълими умумӣ, инкишоф ва тарбияро иҷро мекунад. Агар аввалӣ муҷаҳҳаз сохтани хонандагонро бо донишҳои назариявӣ оид ба мавзӯ ва ташаккули фаъолияти таълимию маърифатӣ иҷро намояд, пас дуюмӣ ва сеюмӣ ба ташаккули ҷаҳонбинии хонандагон ва дар онҳо талқин намудани арзишҳои умумибашарӣ, ташаккул додани тафаккури таҳлилӣ ва баҳо додан ба амалҳои рафторҳои худ, нигаронида шудааст. Аз ин рӯ, ба андешаи мо, дар китобҳои дарсӣ на танҳо матнҳое, ки мазмуни илмӣ, маърифатӣ, тарбиявӣ ва пайгирона ҷой дода шаванд, балки маводҳое ҷой дода шаванд, ки ба донишҷӯи арзишҳои умумибашарӣ ва фарҳангӣ мусоидат намоянд.

Дар бораи нақши бузурги китоби дарсӣ дар тарбияи насли наврас М.Н.Скаткин қайд мекунад, ки раванди таълим тавассути мундариҷа, шакл ва услубҳои маърифатӣ амалӣ мешавад, ки ин ба воситаи китобҳои дарсии фаннӣ роҳандозӣ мегардад. Олим дар бораи вазифаи таълимию тарбиявии китобҳои дарсӣ сухан ронда, зарурати пурзӯр намудани нақши китобҳоро дар ташаккули сифатҳои маънавӣ, ахлоқӣ ва ҷаҳонбинии хонандагон баррасӣ месозад. Чунин тарзи иҷро ва амалисозии вазифаро китобҳои дарсии забони англисӣ, ки ташаккули ҷаҳонбинӣ ва баланд бардоштани фарҳанги муоширати хонандагонро ба дӯш доранд, дар фаъолияти педагогӣ татбиқ карда метавонанд. Омӯзиши забони англисӣ бо мақоми он ҳамчун воситаи муоширати байни миллатҳо ва моҳияти он бошад, дар эҷоди фазои бисёрзабонӣ дар ҷаҳони имрӯза муайян карда мешавад;

Дафтари корӣ ва журнали бақайдгирии омӯзгор. Масъалаи маҳорати педагогӣ дар назария ва амалияи муосир мавқеи муҳимро ишғол мекунад. Зеро ташаккули насли наврас, солим, созанда ва ҳамаҷониба раванди мураккабу бисёрҷанба буда, аз омӯзгор на танҳо донишҳои амиқ, қобилият ва маҳоратҳои гуногун, балки муносибати эҷодкоронаро дар раванди тадрис талаб мекунад. Бояд қайд кард, ки муваффақияти раванди таълими тарбияи хонандагони синфҳои болоӣ бештар ба эътиқоди ғоявӣ, маҳорати касбӣ ва донишу фарҳанги омӯзгор вобастагии калон дорад. Ба роҳ мондани дафтари корӣ ва журналҳои бақайдгирии хонандагони синфҳои болоӣ барои беҳтар намудани ҷараёни таълими тарбия ва дар ин замина, ташаккул додани ҷаҳонбинӣ ва фарҳанги муоширати онҳо дар машғулиятҳои англисӣ асоси воқеии маърифатӣ мегузорад. Омӯзгори муосир бояд талаботи маънавӣ, ҷаҳонфаҳмӣ ва тарбиявии хонандагонро қонеъ карда тавонад. Ў пеш аз он, ки дафтари корӣ ва журналҳои таълимию тарбиявии худро омода ва татбиқи онҳоро дар амал ҷорӣ намояд, бояд озодона ва ба таври бояду шояд андеша карда тавонад, олами воқеиро илман дарк кунад ва ҷаҳонбинии васеъ дошта бошад. Зеро ҳолатҳое дар раванди машғулиятҳои англисӣ пайдо шуданаш мумкин аст, ки хонандагони синфҳои болоӣ аз омӯзгор дар бораи баъзе лаҳзаҳои ҳаёти пурсон бишаванд.

Ҷавоб гардонидан ба саволҳои хонандагон, қонеъ кардани талаботи маънавии онҳо ва беҳтар кардани раванди машғулиятҳои англисӣ аз омӯзгор савияи баланди касбӣ, маҳорати педагогӣ, зеҳни қавӣ, навсозии раванди таълим ва амсоли инҳоро талаб дорад.

Шумо – муҳтарам омӯзгорон, ҳамеша дар ёд дошта бошед, ки рисолати муқаддаси тарбияи инсон ва ташаккулдиҳии шахсиятро ба дӯш доред, ба фарзандони мардуми Тоҷикистон саводу маърифат, илму дониш ва касбу ҳунар меомӯзонед.

Эмомалӣ Раҳмон

КОР БО ИБОРАҲОИ РЕХТА

Ҳангоми гузаштани мавзӯҳо аз фанни «Забони тоҷикӣ» омӯзгорон метавонанд аз роҳи усулҳои гуногуни таълим истифода намојанд. Аз ҷумла, доир ба мавзӯи «Кор бо фарҳанги ибораҳои рехта» онҳо метавонанд роҳи усулҳои мухталифро истифода баранд. Чунончи, омӯзгор ҳангоми омодашавӣ ба ин машғулият метавонад пешаки нақшаи дарсро чунин таҳия намојд:

Маълумоти умумӣ дар бораи луғатнома ва фарҳангҳо;
Маълумот роҷеъ ба ибора, ибораҳои асли ва ибораҳои маҷозӣ;
Шиносонидани донишҷӯён бо истилоҳоти соҳавӣ ва фаннӣ;
Корбарӣ бо фарҳанги ибораҳои маҷозӣ (ибораҳои рехта, халқӣ);

Фарқи ибораҳои маҷозӣ аз ибораҳои асосӣ (аслӣ, воқеӣ);

Бо мисолҳо фаҳмонидан ва шарҳ додани ибораҳои маҷозӣ;

Аҳаммияти истифодаи ибораҳои маҷозӣ дар осори адабӣ ва шифоҳӣ.

Омӯзгор барои омода шудан ба дарс бояд доир ба мавзӯи мазкур адабиёти зиёди методиву илмиро мавриди мутолиа қарор дода, ҳамзамон онҳоро ҳамчун воситаи аёнӣ дар дарс истифода барад. Масалан, ҳангоми гузарондани ин мавзӯ ин ҷониб худ китобҳои зеринро истифода намудам ва онҳоро ба дарс оварда, яқчо бо шогирдон мавриди истифода қарор додам:

Анваров С., Кабиров Ш., Каримов Н. Забони тоҷикӣ (Китоби дарсӣ барои ихтисосҳои ғайрифилологии муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ). – Душанбе: «Комбинати полиграфии шаҳри Душанбе», 2019. – 288 саҳ.

Бобомуродов Ш., Сабзаев С., Набизода С. Забони тоҷикӣ (барои хонандагони синфи 5-уми муассисаҳои таҳсилоти умумӣ). – Душанбе: «Маориф», 2018. – 256 саҳ.

Фарҳанги забони тоҷикӣ. Иборат аз ду ҷилд. Ҷилди 1. – Москва: «Советская энциклопедия», 1969. – 950 саҳ.

Фарҳанги забони тоҷикӣ. Иборат аз ду ҷилд. Ҷилди 2. – Москва: «Советская энциклопедия», 1969. – 952 саҳ.

Фарҳанги ибораҳои рехта (Тартибдиҳанда М. Фозилов). Дар ду ҷилд. Ҷилди якум. – Душанбе: Нашриёти давлатии Тоҷикистон, 1963. – 950 саҳ.

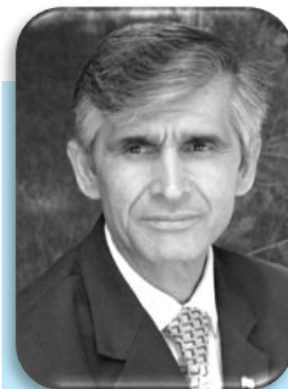
Фарҳанги ибораҳои рехта (Тартибдиҳанда М. Фозилов). Дар ду ҷилд. Ҷилди дуюм. – Душанбе: Нашриёти давлатии Тоҷикистон, 1964. – 802 саҳ.

Фарҳанги ибораҳои халқӣ. Гирдоваранда ва тартибдиҳанда Разиюлло Абдулозода. – Душанбе: «Адиб», 1988. – 140 саҳ.

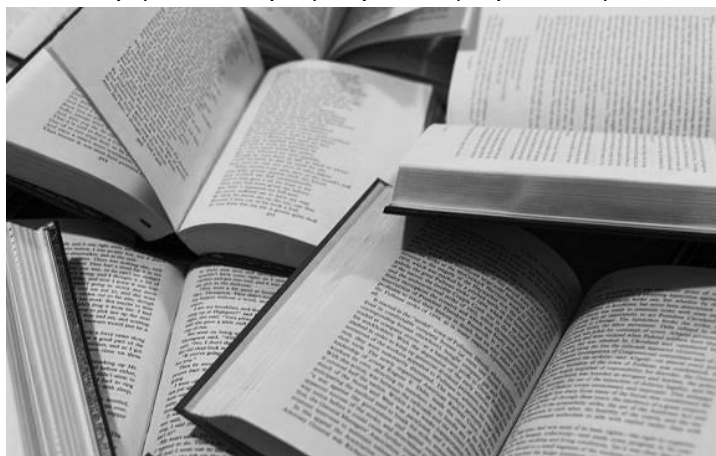
Фарҳанги ғӯйишҳои ҷанубии забони тоҷикӣ. Мураттибон: Маҳмудов М., Ҷӯраев Ғ., Бердиев Б. – Душанбе, 2017. – 842 саҳ.

Ҳусейнов Ҳ., Шукров К. Луғати терминҳои забоншиносӣ. – Душанбе: «Маориф», 1983. – 256 саҳ.

Муаллим дар оғози дарс вобаста ба ин мавзӯ ба шогирдон дар бораи намудҳои гуногуни луғату фарҳангҳо маълумот медиҳад. Маълум аст, ки барои шаҳру тавзеҳи вожаю калимаҳо, ибораву таркибҳо ва инчунин, истилоҳҳои соҳавию таҳассусӣ луғату фарҳангҳои гуногун мавҷуданд: луғатҳои тафсирий, луғатҳои дузабона ва сезабона, луғатҳои бузург, луғатҳои мухтасар, луғатҳои

**Раҷабалӣ
ХУДОЁРЗОДА –
номзади илмҳои
филологӣ, устоди
ДДБ ба номи
Носири Хусрав**

соҳавӣ (луғатҳои таҳассусӣ), луғатҳои имло, луғатҳои муҳоварай (гуфтугӯӣ), луғатҳои истилоҳӣ ва ғайра.

Ҳамчунин, муаллим ҳангоми дарс метавонад гӯяд, ки дар баробари луғату фарҳангҳои дар боло зикршуда, инчунин, луғату фарҳангҳои ибораҳои рехта ва ё луғатҳои фразеологӣ низ мавҷуданд, ки барои шарҳ додани ибораҳои маҷозӣ (фразеологӣ) таҳия гардидаанд. Набояд фаромӯш кард, ки ҳар як забонро бе дониستاني ибораҳои маҷозии ҳамон халқ ё миллат омӯхтан имкон надорад. Ҳар омӯзгоре, ки даъвои забондонӣ мекунад, бояд дар баробари хуб дониستاني забони адабӣ (меъёрӣ), инчунин, забони шевагӣ (лаҳҷавӣ) ва ибораҳои маҷозии тоҷикиро низ нек донанд, вагарна забондонии ӯ яктарафа мебошад. Ҳангоми гузаштани дарс омӯзгор ба шогирдон аҳёнан вожаҳои сирф адабӣ, классикӣ, архаистӣ, нодир ва ё камистеъмолро низ зикр менамояд, ки дар фаҳмидани маънии ҳақиқии ин гуна вожаҳо донишҷӯён оқибат мекашанд. Ана дар чунин ҳолатҳо барои фаҳмондани маъноҳои дақиқи он гуна калимаю ибораҳо аз забони шевагӣ (лаҳҷавӣ) низ бояд истифода кард, то ки матлаби зарурӣ барои хонанда ва ё донишҷӯ равшантар гардад.

Забони тоҷикӣ (дарӣ, форсӣ) ҳам дорои ибораҳои маҷозии хеле зиёд буда, бидуни дониستاني онҳо мо ин забонро хуб омӯхта наметавонем. Аксаран омӯзгорон маънии ибораҳои асосӣ (аслӣ, воқеӣ, маъмулӣ)-ро хуб донанд ҳам, аммо ба маънои ибораҳои маҷозӣ на ҳар шахс дуруст сарфаҳм меорад. Бинобар ин барои дарки маънои ҳақиқии ибораҳои маҷозӣ (халқӣ, рехта, фразеологӣ) моро зарур аст, ки аз фарҳангҳои ибораҳои рехта (фарҳанги ибораҳои халқӣ ва фарҳанги ибораҳои фразеологӣ) истифода намоем. Омӯзгор пас аз баёни ин суҳанҳо гуногунном будани онҳо (маҷозӣ, халқӣ, рехта, фразеологӣ)-ро чунин баён месозад. Мо барои он ибораҳои халқӣ мегӯем, ки ағлаби чунин ибораҳоро дар забони гуфтугӯии халқ мушоҳида мекунем. Ибораи рехта ба он хотир номида мешавад, ки онҳо дар қолаби муайян яклухт рехта шуда, ба ҷузъҳо ҷудо намудани унсурҳои онҳо имкон надорад. Агар унсурҳои онҳоро аз ҳам ҷудо намоем, моҳияти маҷозии худро гум мекунанд. Барои боз ҳам равшантар баён намудани мавзӯ омӯзгор ба шарҳи ибораи асосӣ (аслӣ) мепардозад. Аввал ӯ ба донишҷӯён суол медиҳад, ки ибора чист? Азбаски донишҷӯён дар бораи ибора аз дарсҳои пештара маълумот доштанд, ҷавоб мегӯянд, ки ду ва ё зиёда калимаҳои мустақилмаъноӣ ба ҳам алоқаманд, ки маънои яклухтро баён менамоянд, ибора меноманд. Баъдан муаллим ба шогирдон таҳсину офарин гуфта, роҷеъ ба хусусияти ибораи аслӣ (асосӣ) маълумот медиҳад, ки дар ибора як калима асосӣ буда, калимаҳои дигар дигар тобеъшаванда мебошанд. Суол ҳамеша ба калимаи асосии ибора меафтад. Чунончи: китоби хуб, бинои мактаб, аз кор баргаштан, беҳтарин талаба, хона рӯфтан, зуд баргаштан, хеле зиёд. Агар дар ибора калимаи асосӣ феъл бошад, он гоҳ калимаҳои тобеъшаванда ҳам ба он ба воситаи пешоянду пасояндҳо ё тартиби калимаҳо алоқаманд мешаванд. Масалан: ба мактаб рафтан, иншо навиштан, бузургонро ҳурмат кардан ва ғайра. Омӯзгор пас аз ин боз ба донишҷӯён муроҷиат карда мепурсад, ки ибора аз чумла чӣ фарқ дорад? Донишҷӯён чун ҳарвақта қоидаҳои чумла ва ибораро такрор мекунанд. Омӯзгор пас аз шунидани таърифи чумлаю ибора ба таври хулоса илова менамояд, ки аз қоидаҳои баёншуда маълум мегардад, ки агар чумла як фикри том доштани калимаҳоро баён намояд, ибора маънои яклухт доштани таркибро мефаҳмонад. Акнун ба шарҳи маънои ибораҳои маҷозӣ мепардозем, ки онҳо чӣ гуна ибораҳоянд? Баъдан худ – омӯзгор хусусиятҳои ибораҳои маҷозиро дар лавҳи синф менависад ва ё аз лавҳи электронӣ, ки пешакӣ омода кардааст, онҳоро нишон медиҳад:

Сарчашмаи ибораҳои маҷозӣ забони зиндаи халқ ва адабиёти хаттӣ мебошад;

Онҳо аслан тоҷикӣ буда, таркибҳои иқтибосии арабию туркӣ нестанд;

Аксарияти ибораҳои маҷозӣ дорои пешоянд мебошанд;

Қисми зиёди ибораҳои маҷозиро ибораҳои феълӣ ташкил медиҳанд;

Дар аксари ибораҳои маҷозӣ бандакҳои феълии «аст» ва ё «мебошад» истифода намебардад;

Ибораҳои маҷозӣ сермаънову гуногунсиноним мебошанд.

Ибораҳои маҷозӣ ба забонҳои дигар айнан тарҷума намешаванд.

Пас аз хусусиятҳои ибораҳои маҷозӣ (рехта, халқӣ, фразеологӣ)-ро ба шогирдон фаҳмондан, омӯзгор метавонад чанд ибораи маҷозиро номбар карда, бо мисолҳои ҳаёӣ ба шарҳи маънои маҷозӣ (таҳтонӣ)-и онҳо пардозад. Ӯ метавонад ин ибораҳоро дар лавҳи синф нависад ва ё шакли тайёри онҳоро аз лавҳи электронӣ нишон диҳад ва ё шифоҳӣ баён кунад:

Адаби худро хӯрдан (сарзаниш шунидан); Алами Исоро аз Мусо гирифтан (гунаҳкорро монда, бегуноҳро ба ҷазо кашидан); Ба гӯши хар танбӯр навохтан (чизеро ба каси нофаҳм зӯр зада исбот намудан); Дар таги коса нимкоса (дар амале фиребу макр будан); Ангӯра хӯру боғаша напурс (кунҷковӣ накун); Даст ёзидан (дастдарозӣ кардан, зулм ё таҷовуз кардан); Иллат дар ош аст ё дар мош (ин гунаҳгор аст ё он); Анқо будан (камёб будан); Арбобро бин, деҳро тоз (агар дили арбоб – калони деҳро ба даст оӣ, ҳар кор карда метавонӣ); Бурёқубон кардан (ба муносибати кӯчидан ба манзили нав зиёфат оростан); Илоҷи воқеа пеш аз вуқӯ (ислоҳи кореро пеш аз рӯй додани он кардан лозим аст); Буз дар ғами ҷону қассобро ғами чарбу (ҳар кас дар ғами худ); Пирию хартозӣ (дар пири орзую ҳаваси ҷавонӣ кардан); Сар ба бод додан (соҳиби ҷазои бузург шудан); Камар бастан (ба коре шуруъ кардан); Бо думи шер бозӣ кардан (муқобилият бо қувваи нобаробар); Думи шутур ба замин расидан (ниҳоят дер ба иҷро расидани коре); Шаттаи гови мурдаро нахӯрдан (оқибати амали мудҳишро пай набурдан); Сар тофтан (нофармонӣ кардан); Думро хода кардан (гурехтан); Аз даҳон бӯи шир омадан (ба камол нарасида будан); Хаёли хом доштан (дониши казoi ва ё фикри савоб надоштан); Гули сари сабад (зинатбахши ҷамъият ё ягон маҷлис); Дидаву дониста (барқасдона амал кардан); Тушбераро хом шумурдан (кореро саҳл шуморидан); Аз роҳ задан (ба кори касе монеа шудан); Нахӯди пеши қошуқ шудан (ба ҳар кор омехта шудан); Сиву ду дандон сафед накардан (сухане нагуфтан); Оқилон пайрави нукот нашаванд (оқилон ба ҷузъиёт эрод намегиранд); Оҳанро дар гармияш меқубанд (ҳар корро дар сари вақт бояд иҷро кард); Оқибат гургзода гург шавад (аз падари бад фарзанди бад мешавад); Оби дари хона лой (чизи дастрас беқадр аст); Об ба лаби ҷӯй баробар шудан (ба монанди аввала будани чизе ва коре); Узри бадтар аз гуноҳ (узре, ки аз гуноҳ вазнинтар буда, боиси афзоиши шармандагии маъзаратхоҳ мешавад); Камони суханро аз тоқи баланд овехтан (суханро ба пояи баланд расонидан); Хари касе аз лой гузаштан (ба орзую мақсади худ расидани касе) ва ғайра.

Омӯзгор пас аз ба донишҷӯён фаҳмондани маънои маҷозии онҳо, аз шогирдон метавонад пурсад, ки ба ибораҳои дар боло зикршуда монанд шумо кадом ибораҳои маҷозиро медонед? Бигӯед, ки дар миёни мардуми минтақа ва ё маҳаллаҳои шумо кадом ибораҳои маҷозӣ бештар роиҷанд? Кӣ ибораҳои маҷозии аз китобҳои бадеӣ хондаашро зикр мекунад?

Шогирдон ҳам пайиҳам ибораҳои шунда ва ё хондаашонро як-як мегӯянд. Пас аз шунидани ибораҳои мазкур омӯзгор аз шогирдон маънои маҷозии онҳоро мепурсад. Аммо шарҳ додани маънои таҳтони ибораҳои маҷозӣ на ба ҳар донишҷӯ даст медиҳад. Бинобар ин муаллим онҳоро барои истифодабарӣ аз «Луғати терминҳои забоншиносӣ», «Фарҳанги ибораҳои рехта», «Фарҳанги ибораҳои ҳалқӣ», «Фарҳанги забони тоҷикӣ», «Фарҳанги ғушҳои ҷанубии забони тоҷикӣ», ки бо худ ба дарс ҳамчун воситаҳои аёни оварда буд, водор месозад. Агар баъзе донишҷӯёни курсҳои болоӣ ба тарзи истифодаи луғату фарҳанго ошно бошанд ҳам, ағлаби донишҷӯёни курсҳои якуму дууми таълимгоҳҳо ба он чандон шинос нестанд. Аз ҳамин хотир, омӯзгор ба онҳо ёдрас менамояд, ки ҳамаи луғатҳо (қомусу фарҳанго) тибқи алифбо (алфавит) таҳия мегарданд. Бинобар ин моро зарур аст, ки барои пайдо намудани таркиб ё ибораи даркорӣ онро аз «Луғати ибораҳои рехта» тибқи тартиби ҳарфҳои алифбой ва ё феҳристи охири китоб (тартиби рақам) ва ё саҳифаи китоб ҷустуҷӯ намоем. Пас аз пайдо намудани ибораи маҷозӣ мо ба маънои таҳтонӣ ва ё маҷозии ибораи шинос гардида, захираи луғавии худро бой мегардонем ва аз мақсади ғӯянда ва ё муаллифи асар ҳам нек бохабар мешавем.

Хулоса, кор бо фарҳанги ибораҳои рехта яке аз воситаҳои хуби забонмӯзӣ буда, дар баланд гардидани дониши омӯзгорону донишҷӯён аҳамияти бузурги таълимӣ дорад.

Бо мақсади омӯзиш ва таҳқиқоти маҷмуии илмии паёмҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ» имрӯз таъсис додани Маркази омӯзиши «Паёмҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон» дар назди Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳим ҳисобида мешавад. Таъсиси чунин марказ тақозои замон буда, имкон медиҳад, ки дар Тоҷикистони соҳибистиклол паёмҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ», моҳият ва вижагиҳои онҳо мавриди таҳқиқоти мукаммали илмӣ қарор дода шаванд.

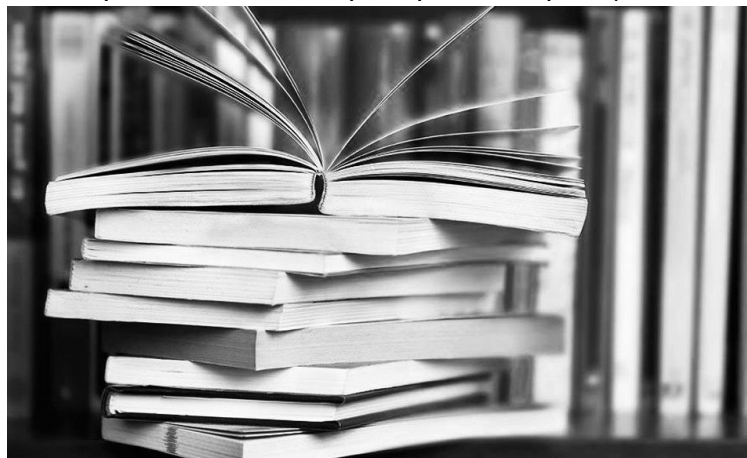
Фирӯз САЙНОЗИМЗОДА

ШАРҲИ ЗЕБО РАҒБАТ АФЗОЯД

Абдуганӣ
МУҲАММАДИЕВ –
омӯзгори мактаби
№29-и ноҳияи
Деваштич

Аз рӯзҳои аввали таҳсил дар раванди ҳар дарс ба шарҳу эзоҳи калимаҳо, муқоисаи ашё, маъниҳоро идрок ва мафҳумҳоро дуруст шинохта тавонистани шогирдони зинаи таҳсилоти ибтидоӣ эътибори зарурӣ додан ва тавачҷуҳи ҳаддалимкон бештар зоҳир кардан натиҷаи матлуб дода, онҳоро батадриҷ маънирасу маъниёб, дар китобхонӣ борағбату ҷӯянда мегардонад. Тавре ки омӯзгорони боҳавсалаю ҳадафманд таҷриба, тахмин ва мушоҳида кардаанд, ҳатто дар раванди омӯзиши «Алифбо» маънидод кардани калимаҳо, ибораҳо, ҷумлаҳо ва матн тавачҷуҳи хонандагонро ба ҷунбиш меорад, шунидани тафсилот эътиною рағбаташонро ангешиш медиҳад.

Ин усули таълим, бегумон, ба фарох гаштани биниш, амиқ рафтани қувваи зеҳну идроки хонанда мусоидат мекунад, ақлу фаросаташро ба ҳаракат медарорад, шавқу рағбаташро ба хондани ҳадафмандона афзун месозад... Аммо равиши ишорашуда як ҷиҳати манфӣ низ дорад, ки танҳо ба назари аввал, зоҳиран ҳамин тавр аст. Яъне, як фосилаи калонеро аз вақти барои такрор ба такрор хондани матн, ки чашмро ба хат дидан одат бояд кунонад, банд месозад. Ба ибораи дигар, эҳтимол дорад, ки хонандаҳо аз камтар хат дидан дертар тезхон мешаванд. Бале, зоҳири аҳвол чунин аст, лек усулан ба равиши умумии инкишофи хонанда зараре надорад, боиси ташвиш шуда наметавонад. Зеро бе дарки ҳамаҷонибаи маъно ва мафҳуми ифодакардаи ҳар калима такроран хондани матн асосан эҳсоси сувариро тақвият мебахшад, вале идроку фаросатро канора мегузарад. Агар касе матнеро босуръат хонда тавонад, вале миёни он калимаю ибораре нофаҳмо вучуд дошта бошад, то мафҳуми ифодакардаи он калимаро муқаррар ё тахмин накунад, мундариҷаи матн ва моҳияти мавзӯро сад дар сад дарк карда наметавонад. Яъне, вай аз босуръат хондан суди казоиву матлуб нахоҳад бардошт. Аз хондан суде набардорад, ба ҷӣ натиҷае расиданаш номаълум мемонад. Мо бо хонандаҳое сарукор дорем, ки ҳанӯз на ҳама ҳарфҳоро мешиносанд, то кунун наметавонанд тасаввуре намекунанд, ки хондан барояшон ҷӣ зарурат дорад. Ин маъниро бо ҷаҳонфаҳмии имрӯзаашон дарк карда наметавонанд. Барои онҳо хондан такҳо хондан аст. Дар ҳар дарс ба шарҳи луғат ва маънидоди калимаҳо, расондани мафҳуми ифодакардаи калимаҳо дар идроку зеҳни хонанда ба ҳадди имкон эътибор бояд дод. Бигзор, барои ин кор вақти ба андозае зиёд сарф шавад. Зеро қариб ҳар

рӯзу ҳар дарс равшантар дарк мешавад, ки бисёр калимаҳо барои хонандаҳо навад: ё бори аввал мешунаванд, ё шундаанду медонанд, вале ба дигар маънӣ, ё дар шакли дигар шундаанд ва маънои медонистаашонро дар ҳамон қолаб мепазиранд...

Чунонки таҷриба собит месозад, вақтро дареғ надошта, гоҳ-гоҳ ба шарҳу тафсири калимаҳои маълуму машҳур даст задан низ аз хониши такрор ба такрор манфиати бештаре дода метавонад. Албатта,

ҳар калимаи ростомадаро не, балки он калимаеро барои шарҳу тафсир интихоб бояд кард, ки дар матн (ҳатто, дар қатори калимаҳо!) бори хоссаи маъниро бар дӯш дорад. Ин равиш хонандаро барои дар хотир нигоҳ доштани мазмуну мундариҷа ва дарк намудани моҳияти матн, интихоб карда тавонистани калимаю мафҳуми асосӣ бурда мерасонад. Ба қавли равоншиносон, интихоби калимаи калидӣ як воситаи хуби санҷидашудаи сарфаҳм рафтан ба моҳияти матн ва дар хотир доштани мундариҷаи он аст.

Инак як лаҳза аз як дарс: Ёздаҳ калимаро, ки дар чор сутун навишта шудааст, мехонем. Барои лаҳзаяке пеши назар овардани худӣ ашӯ ба ҷойи чанд ҳарф (овоз), ки якҷоя калима шудаанд, ба усулу тартиби дар сатрҳои боло ишорашуда мувофиқ кунанда, баъзеашро муфассал, баъзеашро бо ду-се калима шарҳу тафсир медиҳем:

«Бом»—рӯйи иморат, болои иморат, он тарафи шифт аз самти осмон, — гӯён кафи дастро сӯйи замин, вале болотар аз тори сар дошта ду-се карат алвонҷ додем. Ҳама шогирдон ба ҳаракати мо нигариста, ба рӯйи китоб сар ҳам карда, калимаи «бом»-ро ёфта, ангушташонро зери он гузошта хонданд. Дарси хондан, ки ҳаст ва алҳол одат кардаанд, калимаро хонданд, вале «рӯйи иморат» нагуфтанд.

«Боз»... Кӣ медонад, ки боз чӣ аст?

Лаҳзае хомӯшӣ. Баъзеҳо ба ман нигаристанду баъзеҳо ба китоб...Ниҳоят, ду-се нафар қариб баробар расмро ва навиштаҷоти зери он —«бо»-ро нишон дода:

— Мана, мана, ана, ҳамин паранда! Ба ҷойи нуқта ҳарфи «з» монем, «боз» мешавад!—гуфта хитоб карданд. Гӯё ба манзили нав нарасида, роҳи онро паймуданд.

Нигоҳи дигарон ба расми саҳифаи китоб ва навиштаҷоти зери он кӯчид. Чанд кас аз ҷой хеста, болои сари «кошифон» омада, ҳақиқатро «тафтиш карданд». Ман калимаи навбатӣ —«турш»-ро хондам. Нигоҳи ҳама боз ба калимаҳои сутуни якум печид. Бо калимаро ёфтанишон ангушти дасташон зери ҳарфҳои он тир гашт. Аммо бачаҳо дар талаффузи калима душворӣ кашиданд. Баъди чанд карат машқи талаффуз кардан пурсидам:

— Кани, кӣ мегӯяд, калимаи «турш» чӣ маъно дорад?

Хомӯшӣ.

Чӣ бояд кард? Фикран ба сари қароре наомада, аз кучое ин гап аз забонам шорид:

— Ҳо-о, шир... дар ҳавои гарм... чанд рӯз нопухта истад,...

Ҳама ба ман ва ангушти ишорати боло бардоштаам нигаристанд.

— Ҳа-а-а, «турш»-ро мо «туруш» мегӯем!—баромад овози яке аз шогирдон Садбарг.

Воқеан, калима дар деҳа дар ҳамин шакл талаффуз мешавад. Чунин талаффуз шудани калимаро дар гуфтори намояндагони дигар минтақаҳои ҷумҳурӣ ва маҳалҳои тоҷикнишини берун аз кишвар низ зиёд шундаам. Инчунин, ҳатто аз забони устодони донишгоҳ, домумло В. Асрорӣ ва С. Ҳалимов шунда будем, ки турш не, балки туруш мегуфтанд. Мардум низ хамиртуруш мегӯянд-ку! Модом ки чунин аст, дар китобҳо низ калимаро дар шакли туруш нависем, оё беҳтар нест?

Ин лаҳза ҳикояти «Рӯбоҳ ва ангур»-и Мавлоно Ҷомӣ ба ёдам расид. Ҳикояте, ки рӯбоҳ ба боғе даромада, ангурҳои хушранг ва пурчилоро дида, дар ҳаваси ангурхӯрӣ меафтад. Аммо чун ҳода баланд буду қадӣ рӯбоҳ ба ангур нарасид, аз баҳри ангур хӯрдан гузашта, дастафшон гуфт, ки «пах, ангур турш аст.»

Мавриди нақли ҳикоят худ аз худ фаро расид. Онро ба шогирдон нақл кардан бамавқеъ буд. «Барои нағзакак ба хотирашон нишастани мафҳуми ифодакарда ва имлои дурусти калимаи турш мувофиқ омад.» Калимаҳои боқимондари аввал ман ё нафаре аз хонандагон хондему дигарон ба варақи китоб нигариста, такрор карданд. Ду-се бор таъкид намудам, ки вақти хондан, яъне талаффуз кардани калима, чашмонашон «ҳама ҳарфҳоро бинад.» Калимаҳоро боз ду бор бе ҳеч шарҳу тафсир додан хондем. Вақте таъкид кардам, ки калимаҳоро бе иштироки ман ҳама баробар ва бо овози баланд бихонанд, ҳеч ҳамсадоро хонда натавонистанд. Агар вақтро ҳарчи шарҳу тафсир накарда, фақат барои хондан сарф мекардем, он ёздаҳ калимаро се карат не, балки... панҷ карат чӣ ки, шояд ёздаҳ карат ҳам хондан мумкин буд. Дар ҳамин фосила, эҳтимол, ба хондани матн зери калимаҳо низ муваффақ мешудем. Дар чанд дақиқаи дигар, ки сарфи хондани матн ва барқарор кардани ҳарфҳои «партофташуда»-и се калима (б.з, б.ша, б.м) шуд, ҳама навиштаҳои рӯйи саҳифаро се-чор бор хондан мумкин буд. Дар он сурат калимаҳо ва матн саҳифа азёд мешуд. Пагоҳу фардо ва рӯзҳои оянда бачаҳо ба ҳарфе нигариста, онро равони зуд мехонданд. Аммо чунин хондан кори идроку фаросат не, кори эҳсоси зоҳирӣ ҳам не, балки кори хотира мебуд ва ба кори эҳсоси зоҳирӣ танҳо каме бор меандоخت. Маънии охириро баъди таҷриба кардан ва хулоса бароварданҳои чандкарата рӯйи ин саҳифа навишта мондем.

Агар ҳамин тавр намебуд, хонанда ҳар калимаи дилхоҳи матн осон хондаашро миёни калимаҳои матн дигар ҳам дида, онро зуд хонда метавонист. Ғолибан, вай вақти хондан на «сартопо»-и калима, балки ҳарфе ё чанд ҳарфи аввали калимаро мебинад ва кадом калима буданаашро тахмин карда, аз ёдаш мегӯяд, яъне, ба тасаввури ҳудаш «мехонад». Фаразан,

вай аз ҳамин роҳ рафта, дида хондани ҳама ҳарфҳои калимаро зина ба зина ёд гирифт, босуръат меҳондагӣ шуд. Натиҷа чӣ мешавад? Чӣ ҳам мешуд? Худро ба сарманзили мақсуд расида медид: хонданро ёд гирифт! Ба мундариҷаю моҳияти матнро дарк карда хондан одат накардааст, худро дар интиҳои роҳ дида, манзили расидаашро охири роҳ мепиндорад ва аз хондани камманфиат, ки воқеан, дилгиркунанда хоҳад буд, дилсард мешавад. Кас аз қору аҳволе дилгиру дилсард шавад, қадамҳои минбаъдаи ӯ ноустувор ва нохоҳам хоҳад буд, зеро ба ин тартиб пеш рафтан барояш маъноӣ дар як ҷой пой кӯфтанро хоҳад гирифт. Аз хондан манфиате ҳис накарда ва ё ба ивази азоби алим суди ночизе бардоштанаширо дарк карда, аз баҳри «дар як ҷо пой кӯфта» хондан баромадани ӯ низ аз эҳтимол дур нест...

Аввал роҳи босуръат, баъдан бошуурона хонданро ёд диҳем? Ба натиҷаи манзур расидан ва ҳосили дилхоҳ бардоштан аз ин мазраъ ба гумон аст. Сатрҳои ғавқро навиштемӯ дарҳол ба сари ақидае омадем, ки босуръат хондан ва мундариҷаю моҳияти воқеии матнро дарк карда хондан бояд мутаносибан сурат бигирад, ё ба ҳолати дуюм – аввало дарки маъною шинохти мафҳум, баъдан босуръат хондан, каме бошад ҳам, пешию бартарӣ бояд дода шавад.

“ЗАН ВА ЗАМОН”: 25 СОЛИ МУЗАФФАРИЯТ

Бо ташаббуси Кумитаи кор бо занон ва оилаи назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон бахшида ба 25-солагии амалишавии Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тадбирҳои баланд бардоштани мақоми зан дар ҷомеа» таҳти унвони «Зан ва замон: 25 соли музаффарият» Ҷамоиши сиёсӣ фарҳангӣ баргузор гардид.

Тавре ба АМИТ «Ховар» дар Кумитаи кор бо занон ва оилаи ҷумҳурӣ хабар доданд, Ҷамоиш бо намоиши филм аз боби дастовардҳои занону духтарони тоҷик дар замони соҳибистиклолӣ оғоз гардид.

Муовини Сарвазирӣ Тоҷикистон Дилрабо Мансурӣ аз ташаббусҳои беназири Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар самти баланд бардоштани мақому манзалати зан дар ҷомеа ва нақши занон дар ҳифзи музаффарияти даврони соҳибистиклолӣ ва таҳкими пояҳои навини давлатдорӣ миллӣ изҳори андеша намуд. Гуфта шуд, ки давлат ва Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз солҳои нахустини соҳибистиклолӣ рисолати инсонофарӣро ҳаётбахшии занонро ҳамеша қадр намуда, ба сиришти поку номи нек ва заҳмату фидокорӣи онҳо дар ҳама соҳаҳои ҳаёти ҷомеа ҳамеша арҷ мегузорад.

Раиси Кумитаи кор бо занон ва оилаи назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон Бунафша Файзиддинзода оид ба таваҷҷуҳ, ғамхорӣ ва дастгириҳои пайвастаи давлату Ҳукумати мамлакат дар самти баланд бардоштани мақоми зан дар ҷомеа тавассути интишор ва амалишавии Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тадбирҳои баланд бардоштани мақоми зан дар ҷомеа», қабул гардидани силсиласанадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар самти кор бо занон ва оила ва ғамхориҳои пайвастаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон бобати дастгирии мунтазами ташаббусҳои наҷиби занону духтарон ибрози назар намуд.

ФАРҲАНГИ ТЕХНИКИРО БАЛАНД БАРДОРЕМ

Асри XX1-ро бе техникаву технология тасаввур кардан номумкин аст. Қариб ҳар сол аз ҷониби мутахассисон ва олимони ҷаҳон технологияҳои гуногун ихтироъ шуда, дастраси вазорату идораҳо, корхонаву муассисаҳо ва аҳоли мегарданд.

Ҳоло инсон бо истифода аз технологияҳои иттилоотӣ, махсусан, Интернет аз хона набаромада, фаъолиятҳои гуногунро, масалан, пардохти коммуналии манзил, хариду фурӯши маҳсулоту молу мулк, дастрасии зуд ба ахбору навгониҳои ҷаҳонӣ, дастрасӣ ба адабиёти илмиву бадеӣ, омӯзиши онлайнӣ забонҳои хориҷӣ ва касбу ҳунар, тавассути барномаҳои махсуси телефони мобайлӣ фиристонидану гирифтани маблағ аз давлатҳои хориҷи кишвар, ташкили суҳбатҳои онлайнӣ бо хешу табор монанди онҳо иҷро карда метавонад. Асри XX1 асри пуримоният, лекин хатарнок ҳам мебошад. Ҷанбаҳои хубу судманди технологияи иттилоотиро инсоният хело хуб медонад. Имрӯз ҳама ба он сарукор доранду фаъолияти ҳаррӯзаи худро бе технология тасаввур карда наметавонанд. Лекин бояд донист, ки истифодаи технологияи иттилоотӣ, махсусан, компютеру телефонҳои мобилӣ ҷанбаҳои манфии худро низ дорад. Хуб мешуд, ки омӯзгорон дар дарсҳои технологияи иттилоотӣ ё соатҳои тарбиявӣ ба шогирдон, дар баробари самтҳои хуби он, боз оид ба ҷанбаҳои манфии технология маълумот медоданд. Чи тавре ки мегӯянд, «шахси огоҳ ҳолатҳои душвори зиндагиро бо осонӣ аз сар мегузаронад.» Дар зер дарс-бозӣ бо мақсади огоҳ кардани хонандагон бо баъзе вазъиятҳои, ки метавонанд ба онҳо ё наздиконашон зарар расонанд, тавзеҳ мешавад.

салоҳияти иттилоотиву коммуникатсионӣ дар шабака.

Оғози дарс (Водорнамоӣ);

Муаррифии мавзӯ аз ҷониби омӯзгор баъди рияои одоби мулоқот:

Дар асри XX1 инсонро бе технологияи иттилоотиву коммуникатсионӣ ва шабакаи иҷтимоии Интернет тасаввур кардан душвор аст. Зеро ҳаёт, тиҷорат, сиёсат, илм ва маориф

Зулфия ТОШБОЕВА
– мудири шуъбаи
таълимӣ-методи
Маркази таҳлилий-
иттилоотии назди
Сарраёсати
маорифи шаҳри
Душанбе

МАВЗУЪ: Бехатарӣ дар шабакаи интернет

Фан: Технологияи иттилоотӣ

Синф: 8-11

Мақсад: Ташаккул ва мураттабсозии донишу малакаҳо дар самти бехатарӣ дар шабакаи иҷтимоии Интернет.

Вазифаҳо:

таълимӣ: Дарки умумии бехатарӣ дар Интернет ва ба низом даровардани донишҳо;

рушдиҳанда: Ташаккули донишу малакаҳо дар самти бехатарӣ аз таҷрибаи шахсӣ; дарки масъулият дар муҳити муосири иттилоотӣ ва телекоммуникатсия; рушди малакаи таҳлилий ба паём ва хабарҳои, ки дар шабакаи Интернет паҳн мегарданд;

тарбиявӣ: Рушду такмили донишҳои фарҳанги иттилоотӣ, муошират ва

ба он алоқаи зич доранд. Шабакаи иҷтимоӣ тарзи ҳаёти инсонро тағйир дода, ҳудуди дониш ва таҷрибаи ӯро васеъ мегардонад. Интернет барои мо имкониятҳои васеъ медиҳад, яъне ба инсон ҳама гуна маълумотҳоеро, ки дар миллион компютерҳои ҷаҳон нигоҳ дошта мешаванд, дастрас мекунад. Лекин набояд фаромӯш кард, ки миллион компютер ба компютери шахсии мо дастрасӣ доранд ва ин гуна дастрасӣ на ҳамеша «фоиданок» аст. Мутаассифона, дар тамоми ҷаҳон бисёр шахравандони хурду бузург ҳангоми истифодаи шабакаи Интернет ба воситаи компютер ё телефони мобилӣ ба доми фиребгарон меафтанд. Дар Федератсияи Россия шуъбаҳои махсус дар идораҳои давлатии ҳуқуқӣ фаъолият мекунанд, ки мақсади онҳо мубориза бар зидди фиребгарони шабакаҳои иҷтимоӣ мебошад. Бар доми макорону қаллобон бештар калонсолону нафақахӯрон гирифтор мешаванд. Онҳо тавассути зангҳои телефонӣ шахравандонро фиреб карда, маблағҳояшонро меситонанд. Дар мақомоти ҳуқуқии ҷумҳурии мо низ шуъбаҳои махсус фаъолият мекунанд, ки бо ҷилавгирӣ аз «ҷиноятҳои киберӣ» сарукор доранд. Ҳар сол дар ҷаҳон шумораи ҷиноятҳои, ки ба воситаи шабакаи иҷтимоии Интернет содир мегарданд, афзуда истодааст. Дар рафти санҷишу таҳлилҳо маълум гардид, ки ҷабрдидагон одитарин қоидаҳои истифодаи шабакаи Интернетро наметонанд. Баҳри пешгирии ҷиноятҳо мо тасмим гирифтем, ки дарси имрӯзаро ба воситаи бозӣ ба мавзӯи «Бехатарӣ дар шабакаи Интернет» бахшида, яқҳо қоидаҳои истифодаи шабакаи иҷтимоиро таҳлил карда, донишҳои худро ташаккул диҳем.

Саволҳо ба аҳли гурӯҳ:

– Шумо шабакаи Интернетро истифода мебаред? Бо кадом мақсад?

– Кӣ дар истифода аз шабакаи иҷтимоӣ ба доми фиребгар афтадааст? Шояд воқеаро шунидадед?

– Таваҷҷуҳ: фикру мулоҳизаҳои хонандагон шунида мешаванд.

Мавзӯи нав (Даркнамоӣ)

Пас аз ҷамъбасти андешаҳои хонандагон омӯзгор ба қисми асосии дарс-бозӣ гузашта, аҳли синфро бо қоидаҳо шинос мекунад.

Қоидаҳои бозӣ: хонандагон ба гурӯҳҳои хурд ҷудо мешаванд; ҳамаи гурӯҳҳо дар бозӣ баробар иштирок мекунанд; ҳар як узви (хонанда) гурӯҳ дорои комплекти варақчаҳои ҳарфӣ: «А», «В» ва «С» (ҳарфҳои англисӣ) мешавад. Яъне ба ҳар як хонанда комплекти варақчаҳо дастрас мегардад (варақчаҳо хонандагон метавонанд аз нимварақчаҳои худ тайёр кунанд ё омӯзгор пешакӣ тайёр карда, ба шогидон тақсим мекунад. Ҳаҷми варақчаҳо: 15х8); саволҳои тестӣ аз ҷониби омӯзгор пешниҳод гардида, аз хонандагон ҷавобҳои инфиродӣ қабул карда мешаванд; пас аз шунидани савол шумо бояд аз се варианти ҷавоб (а, в, с) якеро интихоб карда, ҳарфи онро боло бардоред (масалан: «А»); агар ҷавоби шумо дуруст бошад, аз ҷой хеста, бозиро росто давом диҳед.

Бо ҳамдигар маслиҳат ва муҳокима накунед! Ҳар як узви (хонанда) гурӯҳ мустақил буда, барои ғолибияти гурӯҳи худ кӯшиш мекунад. Хонандае, ки ҷавоби нодуруст дод, комплекти ҳарфҳоро ба омӯзгор баргардонида медиҳад ва дар ҷояш мешинад. Гурӯҳе, ки бештари бозигаронаш рост истодаанд, ғолиб ҳисобида мешавад. Агар қоидаҳо фаҳмо бошанд, ҳарфи «В»-ро боло кунед. Офарин! Бозиро оғоз мекунем!

Тавсия ба омӯзгор: 1) саволҳои тестиро метавонед дар барномаи PowerPoint тавассути проектор ё бо истифода аз тахтаи интерактивӣ пешниҳод кунед; 2) ҷавоби дурустро пас аз ҷавобҳои хонандагон гӯед. Агар вақт имкон диҳад, ҷавобҳои дурустро каме шарҳ диҳед; 3) ҷавобҳои дуруст дар зершан хатти рост кашида шудааст (ҷавобҳо барои омӯзгор).

Саволҳои тестӣ

Дӯстон хабар доданд, ки шумо ба онҳо доимо паёмҳои спам («Спам» чист? Мактуби электроние, ки ба гиранда нолозим аст) фиристода истодаед. Шумо чӣ кор мекунед?

Дар шабакаи иҷтимоӣ рамз (парол)-и аккаунти худро иваз мекунам.

Ҳеҷ кор намекунам. Чунин ҳолатҳо бисёр аст ва бовар дорам, ки бо мурури вақт паёмҳо нест мешаванд.

Ба онҳо бовар намекунам, чунки онҳо шӯхӣ карданро дӯст медоранд.

Шумо мактуб гирифтед ва матни он чунин аст: «Дӯсти азиз! Шумо имрӯз дар яке аз бозиҳои мо миллион доллар бурд кардед. Барои гирифтани маблағи бурд шумо бояд худро дар сайт (пайванд (ссылка)-и сайт)-и мо <https://...> номнавис кунед. Муҳлати охири бақайдгирӣ пагоҳ аст. Имконияти худро аз даст надиҳед ва зуд худро номнавис кунед!» Шумо чӣ кор мекунед?

– Ба сайти мактуб воридшуда «ин чӣ бозӣ аст?» саволҳои худро медиҳам.

– Хело хурсанд мешавам ва миннатдории худро хаттӣ изҳор мекунам.

– Мактубро хориҷ мекунам, чунки дар бораи бозӣ маълумот надорам ва дар ягон бозӣ иштирок накардаам.

Кадам маълумотро дар шабакаи Интернет ҷойгир кардан мумкин аст?

– Рақами телефони шахсӣ ва волидайн.

– Шуғлу касби дӯстдошта.

– Маълумот дар бораи хешу табор.

Ба номи шумо мактуб омад. Матни мактуб чунин аст: «Салом, дӯстам! Бовар дорам, ки шумо хуб ҳастед. Дирӯз албоми шахсии худро тамошо карда, расмҳои кӯдакиамонро ёфта, хело шод шудам. Расмҳое, ки шумо дар он ҷо ҳастед, ҷудо карда, ба шумо фиристодам. Дӯсти азиз, файло кушода, расмҳоро тамошо карда, ҳаловат баред. Хайр, то боздид. Бо эҳтиром Умед (Умеда).» Дар ҳақиқат, шумо бо ӯ порсол шинос шуда будед. Чӣ кор мекунад?

– Файло кушода, расмҳоро тамошо мекунаму хело хурсанд мешавам.

– Ба дӯстам мактуб навишта, аз ӯ мепурсам, ки «расмҳои фиристодааш кадом солҳоро фаро мегирад?»

– Ба дӯстам занг зада мепурсам, ки ӯ, дар ҳақиқат, ба ман мактуб навиштааст ё не.

Ба шумо мактуб омад: «Рӯз ба хайр, дӯстам! Мо шуморо ба таҳсили хориҷи кишвар даъват мекунем! Таҳсил, манзил ва роҳкиро аз ҳисоби мост. Аз шумо танҳо 2250 сомонӣ барои фиристондани ҳуҷҷатҳо талаб карда мешавад. Маблағро то анҷоми рӯз ба суратҳисоби мо фиристонед. Имконияти беҳтаринро аз даст надихед ва донишҷӯи донишгоҳи беҳтарини ҷаҳон шавед!». Дар мактуб суратҳисоби банкӣ (7654 8739) илова шудааст. Шумо чӣ кор мекунад?

– Мактубро хориҷ мекунам, чунки он шубҳанок аст.

– Барои ройгон ба хориҷи кишвар сафар кардан зид нестам, маблағро ба суратҳисоби донишгоҳ ирсол мекунам.

– Бо муаллифи мактуб дар тамос шуда, оид ба таҳсил саволҳои худро медиҳам.

Қонун чиро дар шабакаи Интернет манъ кардааст?

– Ҷойгиркунии маълумотҳои шахсӣ.

– Бе розигӣ ҷойгир кардани маълумоти шахсони бегона.

– Нусхабардории файлҳо барои истифодабарӣ.

Барои почтаи электронӣ кадом рамз (парол) мураккаб аст?

– Nodir1993; sadriddin1093; MadinA_1993.

Дар кадом ҳолат ба мактуби шахси ношинос бовар кардан мумкин аст?

– Ҳангоми истифодаи логотипи расмӣ.

– Дар ягон ҳолат. Ба мактуби шахси ношинос бовар кардан мумкин нест.

– Ҳангоми муроҷиат бо гирифтани ному насаби пурра.

Агар компютер дар речаи муқаррарӣ кор кунад, «оё гуфта метавонем, ки компютер бо вирус сироят шудааст?»

– Не; – Ҳа; – Агар антивирус сироятро нишон надихад, компютер сироят нашудааст.

Кадам интернет-протокол беҳатарии тамошои сайтҳоро таъмин мекунад (ҳарфҳои аввал дар сатри суроғавии браузер аст)?

– http://; – https://*; – ftp://.

Мустаҳкамкунии дарс (Мулоҳизаронӣ)

Савол ба аҳли гурӯҳ:

Интернети беҳатар гуфта чиро мегӯянд?

Кадам қоидаҳои навро аз худ кардед?

Хулосабарорӣ ба воситаи синквейн:

Дар мавзуи «Интернети беҳатар» шеъри беқофия (синквейн) омода кунед. Барои иҷрои супориш ба шумо 1 дақ. вақт дода мешавад.

Интернет

1–то исм
2 сифат
3 феъл
ҷумла
муродиф

Намуна

Интернети беҳатар;

Иҷтимоӣ, хатарнок;

Истифода мебаранд, риоя мекунанд, дастрас аст;

Дар шабака бояд қоидаҳоро риоя кард;

Ҷустуҷӯ.

ИСТИФОДАИ ТЕХНОЛОГИЯҲОИ ИННОВАТСИОНӢ ДАР ДАРС

Чомеи муосир ва равандҳои технологияи инноватсионии он, дастовардҳои беназири технологияи таълимию иттилоотӣ бо рушди босуботи соҳаи маориф алоқаи ногуастаи дорад. Сиёсати маорифпарваронаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи маориф ба самти баланд бардоштани сифати таҳсилот ва ба меъёрҳои ҷаҳонӣ баробар намудани он ва ба ин васила, инкишоф додани неруи зеҳнии ҷомеа равона карда шудааст.

**Абдулло ОРИФОВ –
мудири шуъбаи
омӯзиши фанҳои
табиатшиносӣ
ва дақиқи
Академияи
таҳсилоти
Тоҷикистон,
номзади илмҳои
химия**

Навovarӣ (инноватсия) дар таълим ба маънои воридсозии чизи нав, табдилдиҳӣ, такмил ва беҳтарсозии фаъолияти мавҷуда, тавсифи таҳсилоте фаҳмида мешавад, ки аз мақсад, мазмун ва манзалати маориф бармеояд. Ислоҳоти соҳаи маориф дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва мақсаду ҳадафҳои «Стратегияи миллии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030», пеш аз ҳама, ба баланд бардоштани сифати таҳсилот ва ба меъёрҳои ҷаҳонӣ баробар намудани он нигаронида шуда, дар ин миён такмили маҳорати касбии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии кишвар ва татбиқи муносибати босалоҳият ба таълим аз вазоифи асосӣ дар соҳаи маориф маҳсуб меёбанд. Таҳлили низоми анъанавии таҳсилот гувоҳи он аст, ки хонандагон дар мактаб танҳо дониш ва таҷрибаи ҳаёти ба даст меоранд. Оё дар чунин вазъият дар ниҳоди хонанда ташаккул додани донишҳои мустақамро, ки метавонанд тӯли тамоми ҳаёти ӯ зарур гарданд, мумкин аст? Масъалаи мазкур аз буҳрони низоми донишӣ-маърифатбахшӣ дар таҳсилоти муосири кишвар гувоҳӣ медиҳад, ки аз якҷанд омил вобаста аст. Яке аз омилҳои асосӣ, дигаргуншавии муносибат ба дониш мебошад. Дар баробари ин, таносуби онро бо таҷрибаи иҷтимоӣ низ дида баромадан зарур аст. Дар ин ҳолат, мо муҳиммияти гирифтани иттилоотро дар назар дорем. Инсон тӯли тамоми ҳаёти худ ба иттилоот ниёз дорад. Он дар тамоми соҳаҳои фаъолияти ҳаёти, аз ҷумла, дар истеҳсолот ва ҳаёти ҳаррӯза ба ӯ зарур аст. Сабаби ин дар суръати навгониҳо дар илм ва истеҳсолот мебошад.

Гуфтаҳои боло зарурати дигаргун намудани низоми таҳсилотро ба миён мегузорад. Муносибати анъанавӣ, ки тайи солҳои зиёд арзи вучуд дорад, ба гирифтани ҳаҷми ҳарчӣ бештари дониш аз ҷониби хонанда дар мактаб равона гардидааст. Имрӯзҳо талабот ба хатмкунандаи муассисаи таҳсилоти умумӣ дигар аст ва дараҷаи маълумотнокиро аз рӯйи ҳаҷми дониши хонанда муайян кардан ғайриимкон аст. Воқеияти имрӯза чунон аст, ки

раванду моҳияти таълиму тарбияро бояд ба дарҳости иқтисодиёт ва талаботи ҷомеа ҷавобгӯ бошад. Суръати инкишофи ҷомеаи муосир ба низоми таҳсилоти таъсири муайян мерасонад. Бо дарназардошти ин, гуфтан мумкин аст, ки мақсади таҳсилоти муосир дар муассисаи таълимӣ, омода намудани шахсияти хонанда ба ҳаёт дар ҷомеаи тағйирпазир аст. Дар раванди омодасозӣ дар хонанда бояд чунин сифатҳои муҳим, аз қабili созандагӣ, фаъолнокӣ ва мутаҳаррик буданро тақвият дод. Сифатҳои мазкур дар ӯ барои фаъолияти минбаъдаи касбияш зарур хоҳанд шуд. Муассисаи

таълимии муосир бояд дар хонандагон универсализми касбиро ташаккул диҳад, ки ба ӯ имкон медиҳад, тӯли ҳаёти хеш воситаҳо ва соҳаҳои фаъолияти худро иваз намояд. Дар раванди ташаккули универсализми касбӣ гузариши амсилаи анъанавии таҳсилот ба муносибати босалоҳият имконпазир мегардад.

Дар доираи ТИК маҷмуи техникӣ (компютер, дастгоҳҳои канории он, таҷҳизоти интерактивӣ ва таъминоти барномавии махсусгардонӣшудаи он) ва воситаҳои дидактикиро

(захираҳои электрони таълимӣ ва захираҳои шабакаи Интернет), ки эҳёи фаъолияти таълимӣ-маърифатии хонандагонро тавассути ҳамкории иштирокчиёни ҷараёни таълим дар рафти гуфтугӯи интерактивии амалишаванда дар захираҳои электрони таълимӣ аз ҳисоби истифодаи намудҳои гуногуни алоқаи баръакс, имкони интихоби мустақилонаи масири омӯзиши ҷузъҳои иттилоотии таълимӣ ба хонанда, вақт ва суръати кор, ҳаҷм ва сатҳи мураккабии иттилоотии таълимӣ, мустақилона таҳия намудани маводи таълимии эҷодӣ дар раванди табдилдиҳии фаъоли иттилоотии таълимӣ мефаҳмем.

Яке аз методҳои инноватсионии таълим, қобилиятҳои ҷустуҷӯӣ-эҷодии хонанда ҳангоми омӯзиши ТИК ҳамчун яке аз ҳадафҳои афзалиятноки омодакунии ӯ дар МТМУ маҳсуб ёфта, худро ҳамчун системаи динамикии рушдбандаи дониш, маҳорат, сифату ангезаҳо ва таҷрибаи маҳсули мутахассис муаррифӣ мекунад, ки истифодаи оқилонаи ТИК-ро дар омӯзиши информатика ва хусусиятҳои асосӣ, ки дар амсилаи сохташудаи рушди ҳамин қобилиятҳо кушода мешавад, таъмин мекунад. Ҷомеаи муосир ва равандҳои технологияи инноватсионии он ва дастовардҳои беназири технологияи таълимию иттилоотӣ бо рушди босуботи соҳаи маориф алоқаи ногустастанӣ дорад. Сиёсати маорифпарваронаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи маориф ба самти баланд бардоштани сифати таҳсилот ва ба меъёрҳои ҷаҳонӣ баробар намудани он ва ба ин васила, инкишоф додани неруи зеҳнии ҷомеа равона карда шудааст.

Яке аз омилҳои дигари баланд бардоштани сифати таҳсилот дар Ҷумҳурии Тоҷикистон тақмилу таҷдиди мазмуну мундариҷаи барномаҳои таълим, китобҳои дарсӣ, муносибат ба таълим, маҳорати касбии омӯзгорон, тарғибу тадқиқи усулҳои инноватсионии таълим ва технологияи муосири педагогӣ мебошад. Ташкили раванди таълим дар асоси технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ аз масоили муҳими таҳсилот буда, ин раванд дар дарсҳо ва чорабиниҳои беруназсинфӣ имкон медиҳад, ки масъалаҳои таълими рушддиҳанда дар сатҳи баландтар ҳал карда шаванд. Омӯзгор бояд дониш ва методикаву технологияҳои нави таълимро барои ноил шудан ба ҳадафҳои таълим дар сатҳи баланди салоҳияти иттилоотӣ азхуд намояд, равандҳои моддӣ ва иттилоотиро таҳлил карда тавонад, моделҳои иттилоотиро таҳия, бо ёрии компютер ба онҳо баҳо додан, иттилооти графикаро коркард ва ҷадвалҳои электрониро истифода бурда тавонад. Бо мақсади ноил шудан ба натиҷаҳои назаррас оид ба истифодаи технологияҳои муосири педагогӣ дар ҷараёни дарсҳо ва чорабиниҳои беруназсинфӣ аз фанҳои табиатшиносӣ ва дақиқ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ пешниҳод карда мешавад, агар:

- шароитҳои педагогии ҷорӣ намудани технологияҳои муосири таълим дар ҷараёни дарсҳо ва чорабиниҳои беруназсинфӣ аз фанҳои табиатшиносӣ ва дақиқ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар асоси концепсияи таълимии ба шахс нигаронидашуда ва принципҳои тарбия муайян карда шаванд; - мавқеъ ва аҳамияти технологияҳои муосири таълим дар ташаккул ва рушди шахсияти эҷодии хонанда, баланд бардоштани сатҳу сифати таълим дар ҷараёни дарсҳо ва чорабиниҳои беруназсинфӣ аз фанҳои табиатшиносӣ ва дақиқ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ муайяну мушаххас карда шаванд; - маводи методӣ оид ба маҳорати касбии омӯзгорони фанӣ дар мавриди истифода аз технологияҳои муосири инноватсионии таълим коркард ва маҷмуи маводи таълимию методӣ роҷеъ ба роҳу усулҳои ташаккули салоҳиятҳои технологияи хонандагон таҳия ва пешниҳод карда шавад, то ки барои аз худ намудани роҳу усул ва ташаккули салоҳиятҳои истифодаи технологияҳои инноватсионӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ шароити мусоид фароҳам оварад.

Истифодаи технологияҳои муосири педагогӣ дар ҷараёни дарсҳо ва чорабиниҳои беруназсинфӣ аз фанҳои табиатшиносӣ ва дақиқ аз омӯзгорони ин фанҳо дар муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ донишони меъёрҳои зеринро талаб мекунад: - мафҳум, тарзу намудҳои истифодаи технологияи муосири таълими фан; - мавқеи технологияи инноватсионии таълим дар баланд бардоштани сатҳу сифати таълим ва дониши хонандагон; - мақсадноку бонизом истифода карда тавонистани технологияҳои муосири педагогӣ дар ҷараёни дарсҳо.

Тайёрии босалоҳияти омӯзгор барои истифода бурдани технологияҳои инноватсионӣ дар ҷараёни дарсҳо ва чорабиниҳои беруназсинфӣ аз фанҳои табиатшиносӣ ва дақиқ ҷанбаҳои зеринро дар назар дорад: - донишони мазмун, зарурат ва қоидаҳои тадқиқи амалии технологияҳои инноватсионӣ дар шароити муосир; - шароитҳои муосири педагогии истифодаи технологияҳои инноватсионӣ дар ҷараёни дарсҳо ва чорабиниҳои беруназсинфӣ аз фанҳои табиатшиносӣ ва дақиқ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ; - донишони технологияи муосири педагогӣ барои ташкил ва гузаронидани чорабиниҳои маърифатӣ.

НАҚШИ МУАССИРИ МОДАР ДАР ТАРБИЯИ ФАРЗАНД

Дар оила модар на танҳо дар тарбияи фарзанд нақши муҳим дорад, балки ӯ ба тарбияи ҳамсараш ҳам асар гузошта метавонад. Ҳафт соли нахусти зиндагии инсон хеле аҳаммиятнок аст, чун решаи аслии шахсияти мо дар ҳамон ҳафт соли нахуст поярезӣ мешавад.

**Муҷибохон
ҶАВҲАРИ – вакили
Маҷлиси
намоёндагони
Маҷлиси Олӣ**

Дар ин асос, агар тарбияти дурустero дар ин ҳафт сол ба фарзандонамон дода битавонем, тамоми давронҳои баъдии зиндагиашонро метавонанд бо саломатӣ тай кунанд, чаро ки шахсияти аслии онҳо ба дурустӣ шакл гирифтааст. Дар ин байн гарчи падар ва модар ҳарду дар ташаккули шахсияти фарзандонашон нақш доранд, аммо дар ҳафт соли нахусти зиндагӣ нақши модар пуррангтар аст. Зеро ба воситаи руҳияи латиф ниёзҳо ва ноустувории кӯдакон дар ин давра маҳз аз ҷониби модарон, ки иртиботи бештаре бо фарзандон доранд, бароварда мешавад ва кӯдак бисёре аз масоилро дар оғӯши меҳри модар меомӯзад ва таҷриба мекунад.

Дар асл дар тарбияи фарзанд 55 дарсад модар ва 25 дарсад падар масъулият дорад. Дар замоне, ки падар дар кор ва ё дар ҳоли имрӯз, дар муҳочират қарор дорад, нақши ӯ дар тарбияи фарзанд камрангтар шудааст ва модарон эҳсоси танҳой мекашанд. Ҳолатҳоро мушоҳида менамоем, ки аксар падарон аз фарзандонашон зиёд ҳимоя мекунанд ва чун полиси хуб ва модарон, ки бачаҳояшонро зиёд интиқод мекунанд, ба ҳайси полиси бад дар тасаввури кучаки фарзандон пайдо мешаванд. Аз ин нигоҳ, бояд падарон ҳам баъди кор ба тарбияи фарзандон бештар ҷалб шаванд. Аз он ки нақши тарбиятгар бар дӯши модар зиёд аст, мо имрӯз аз нақши бузурги модар дар тарбияи фарзанд меғӯем, ки мантиқист.

Оре, модар ба гунае халқ шуда, ки ҳам аз ҷиҳати эҳсос ва ҳам аз ҷиҳати отифӣ иртиботаш бо фарзанд зиёд аст, махсусан, кӯдакон ниёз ба меҳрубонӣ, ба оғӯши гарми модарон доранд ва зиёд бо модарони хеш унс мегиранд. Модарон қабл аз ҳама, бояд

бидонанд, ки ба писар ва духтар бо равиши хос муносибат кардан мебояд, чун эҳсоси духтарон ва писарон аз ҳам фарқ доранд. Тарбияи ватандӯстӣ ва арҷ гузоштан ба фарҳангу суннати миллӣ дар раванди ҷаҳонишавӣ, ки қадри ин арзишҳо коста шуда истодааст, хеле муҳим аст. Ин тарбия танҳо хоси мактабу маориф нест, балки маҳз хонавода аввалин пояҳои онро дар тарбия мегузорад. Аз ин ҷост, ки ин тарбия аз хурдӣ дар зехну тасаввури кӯдакон аз тарафи модар бояд гузошта шавад. Чунонки медонем, ағлаб хонаво-

даҳо саъй мекунанд, фарзандонашон тарбияти хубе дошта бошанд, вале ба таъсири муҳиту фазои маҷозӣ гоҳе фарзандонашон ба гунаҳои дигар дар иҷтимоъ зоҳир мешаванд. Масалан, аз хидмати ҳарбӣ фирор мекунанд, ба гурӯҳҳои террористӣ ва экстремистӣ шомил мешаванд ва бештар аз ҷониби духтарон амалҳои сурутмонадӣ мегиранд, ки ба ахлоқи миллии мо бегона буда, оқибати хуб надоранд.

Суоле пайдо мешавад, ки агар шеваи тарбияти мо ба дурусти то синни ҳафтсолагӣ иҷро шавад, тарбияи ватандӯстӣ ва арҷгузорию онҳо ба фарҳангу суннатҳои миллӣ дучори мушкӣ намешавад?

Нуктаи муҳим дар масъалаи тарбияи ватандӯстӣ ва ҳувиюти миллӣ, ки бояд ба он таваҷҷуҳ намоем, ба се омил таъсиррасон дар шахсияти кӯдак рабт дорад. Аввал, ирсият, дувум, муҳит ва савум, ирода. Ирсият ва муҳит таъсирдоранд, мо наметавонем таъсири ин ду омилро нодида бигирем. Вале ирода муҳимтар аз ин ду омил аст, чун он метавонад ба ду омил дигар ҳоким бошад, яъне, фарзанди ман ба тарбияи дурусте, ки ман доштаам, ирода дошта бошад ва иродаашро қавӣ кунад, метавонад бар ду омил - муҳит ва ирс ғолиб шавад. Вақте фарзандон ба синни булуғ мерасанд, аз мавқеи аслии худ хориҷ мешаванд, тағйир меёбанд. Мо, волидон, фикр мекунем, бо гуфтани: “ватанро дӯст дор, аз таърихи ниёгонамон огоҳ бош, забону фарҳангамонро пос дор!” рисолати мо ба итмом расидааст. Вале ғофил аз онем, ки ӯ бо кӣ ҳамнишин аст, бо кӣ дӯстӣ дорад, мафкураи ӯ дар кадом сатҳ аст ва дӯстонаш дар фазои маҷозӣ кӣҳо ҳастанд? Дар айни ҳол ба фарзандонамон бояд бигӯем, чӣ рафтор ғалат аст ва чӣ рафтор дуруст. Бачаҳои мо қудрати таҷзия ва таҳлилро доранд ва ба дурустӣ масоилро мефаҳманд, чун мо онҳоро қавиירוда тарбият намудаем. Барои қавӣ шудани тарбияи ватандӯстии фарзандон бояд корҳои фарҳангиеро анҷом диҳем, ки таъсиргузор бошанд. Масалан, модарон аз замони тифлӣ ба кӯдакони хеш афсонаҳоеро нақл намоянд, ки муҳтавоаш аз қонунҳои динӣ иборат бошад. Китобҳоеро хонанд, ки дар меҳвари он меҳру муҳаббат ба ватан тасвир ёфта бошад. Адабиёти мо дар ин самт хеле пурғановат аст. Ташаббуси ҳадияи китобҳои “Тоҷикон” ва “Шоҳнома” аз ҷониби Пешвои миллат, Президенти кишвар, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба ҳар як хонавода маҳз ҳамин ҳадафро дорад.

Тамошои шабакаҳои телевизиони ватаниро дар хонавода волидон бояд зерӣ назорат қарор доранд, зеро барномаҳои он тарбиявӣ буда, барои васеъ намудани ҷаҳонбинии кӯдакон асаргузор аст. Аз фаъолияти сомонии фарзандонамон огоҳ бояд бошем, чун имрӯз ҳолатҳои мағзшӯии наврасон аз ҷониби гурӯҳҳои манфиатхоҳ хеле зиёд ба назар мерасад. Волидон ҳам бештар аз пештар ҳавасманд ҳастанд, ки фарзандонашон таҳсилдида бошанд ва аз рӯи омӯзишашон амал намоянд. Бояд падару модарон дар тарбияи фарзандашон дилпур бошанд, чун тарҳи онро то ҳафтсолагӣ қавӣ рехтаанд ва фарзанди онҳо ба ҳеч ваҷҳ волидонро дар ҳолати ноҳинҷор намегузорад.

МУҲОКИМАИ “ҶАҲОРҶҮБАИ МИЛЛИИ РУШДИ ТАҲСИЛОТ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН”

27-уми декабри соли 2024 бо ташаббуси Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Китобхонаи миллии Тоҷикистон муҳокимаи “Ҷаҳорҷӯбаи миллии рушди таҳсилот дар Ҷумҳурии Тоҷикистон” доир гардид, ки дар он муовини вазири маориф ва илм Сафарзода Дилшод, сардори раёсати таҳсилоти миёнаи умумии вазорат, ҳамҳангсози лоиҳаи “Муҳити таълим – асоси таҳсилоти босифат”, намояндагони кумитаи падару модарони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии шаҳри Душанбе иштирок намуданд.

Зимни муҳокима муовини вазири маориф ва илм қайд намуд, ки ҳадафи асосии “Ҷаҳорҷӯбаи миллии рушди таҳсилот дар Ҷумҳурии Тоҷикистон” тарҳрезӣ ва татбиқ кардани як низомии таълимие мебошад, ки дастрасӣ ва сифати таҳсилотро баланд бардошта, барои оморасозии насли нав ба талаботи бозори меҳнат дар арсаи ҷаҳонӣ ҷавобгӯ бошад. Зеро рушди устувори кишвар аз рушди соҳаи маориф вобастагии калон дорад. Инчунин дар доираи ин ҷаҳорҷӯба бунёди муассисаҳои таълимии замонавӣ низ дар назар дошта шудааст. “Ҷаҳорҷӯбаи миллии рушди таҳсилот дар Ҷумҳурии Тоҷикистон” самтҳои муҳимми стратегии таъмини дастрасии баробар ба таҳсилот дар муҳити фарогир ва муҷаҳҳаз, баланд бардоштани сифати таълим, ворид намудани технологияи муосир ба раванди таълим ва ҳамкориҳои оила ва муассисаҳои таълимиро дар бар мегирад.

Дар идома як қатор иштирокчиёни чорабинӣ вобаста ба моҳияти “Ҷаҳорҷӯбаи миллии рушди таҳсилот дар Ҷумҳурии Тоҷикистон” фикру андешаҳои худро ироа намуданд.

**Маркази матбуоти
Вазорати маориф ва илм**

НАҚШИ СЕ НИҲОДИ МУҲИМ ДАР ТАРБИЯИ НАСЛИ НАВРАС

Таълиму тарбия яке аз ҷанбаҳои муҳими ҳаёти иҷтимоӣ ва фарҳангии ҳар як ҷомеа ба ҳисоб меравад, ки дар ташаккули шахсият, ҷаҳонбинӣ ва арзишҳои ахлоқии насли наврас нақши калидӣ мебозад. Дар ҷомеаи муосири Тоҷикистон, ки таҳти таъсири дигаргуниҳои гуногуни иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва фарҳангӣ қарор дорад, аҳамияти таълиму тарбия боз ҳам бештар эҳсос мегардад.

**Шаҳноза
МАДАЛИЕВА –
омӯзгори
МТУ №25, ноҳияи
Фархор**

Дар шароити имрӯза, ки рушди технологияи иттилоотӣ, муҳоҷирати меҳнатӣ ва таъсири ҷаҳонишавӣ ба ҷомеаи мо ворид гардидааст, масъалаи тарбия ва таълими дурусти наврасон бо мушкилоти нав рӯ ба рӯ шудааст. Тарбия на танҳо омӯзонидани дониш, балки шаклгирии ахлоқ, рафтор ва фарҳанги зиндагӣ аст, ки ҷавҳари асосии рушди инсонро ташкил медиҳад. Пешрафти ҳар як давлат, бахусус, Тоҷикистон, аз таълиму тарбияи насли наврас вобастагии зиҷ дорад. Ҳамин тариқ, муҳим аст, ки ҳам ҷомеа, ҳам оила ва ҳам муассисаҳои таълимӣ барои ташаккули насли солим ва худшинос саҳми худро гузоранд. Дар ин мақола мо мафҳуми таълиму тарбия, нақши он дар ҷомеаи имрӯзаи Тоҷикистон, мушкилот ва роҳҳои беҳбудии онро мавриди таҳлилу баррасӣ қарор медиҳем.

Дар ҷомеаи муосири Тоҷикистон, ки зери таъсири равандҳои гуногуни иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва фарҳангӣ қарор дорад, масъалаи таълиму тарбияи наврасон бештар аз ҳарвақта муҳим аст. Тағйироти босуръати ҷаҳонӣ, рушди технологияҳои нав, муҳоҷирати меҳнатӣ, таъсири ҷаҳонишавӣ ва равандҳои дигари иҷтимоӣ ба ҷомеаи Тоҷикистон таъсири амиқ гузоштаанд. Дар чунин шароит, наврасон ҳамчун ояндаи миллат ба як гурӯҳи осебпазир ва ниёзманд ба тавачҷуҳи хос мубаддал шудаанд. Омилҳое, ки имрӯзҳо ба тарбияи насли навраси мо таъсир мерасонанд хеле зиёданд, аз ҷумла:

Нақши оила дар тарбияи наврасон: Оила аввалин муҳити иҷтимоист, ки кӯдак дар он ба дунё омада, тарбия мегирад. Пояҳои асосии шахсияти инсон маҳз дар муҳити оила гузошта мешаванд.

Муносибатҳои оилавӣ, муҳити солими оилавӣ, ки дар он эҳтиром, ҳамдигарфаҳмӣ ва муҳаббат вучуд дорад, ба ташаккули шахсияти устувор ва боварӣ ба худ мусоидат мекунад. Таъсири волидайн ҳамчун роҳнамои аввалин барои кӯдак аз рафтор ва гуфторашон ибрат медиҳанд. Агар тарбияи дуруст сурат нагирад, фарзанд метавонад ба роҳҳои нодуруст кашида шавад.

Мушкилоти иқтисодӣ ва муҳоҷират: Яке аз мушкилоти асосии ҷомеаи имрӯзаи Тоҷикистон ин муҳоҷирати меҳнати васеъ мебошад, ки ба парокандагии оилаҳо ва коҳиши назорати волидайн аз болои тарбияи фарзандон оварда мерасонад. Аксарияти волидон барои таъмини рӯзгори хонавода ба хориҷи кишвар меравад, ки дар натиҷа наврасон бештар зери таъсири муҳити беруна қарор мегиранд ва таълиму тарбия дар оила заиф мегардад.

Инчунин, таъсири технологияи муосир ва интернет, рушди босуръати технологияи рақамӣ ва дастрасии осон ба интернет, албатта, имкониятҳои зиёдеро барои рушди зеҳнӣ фароҳам меорад, вале дар баробари ин, зери хатарҳои ҷиддӣ низ қарор дорад. Истифодаи

нодурусти интернет, тамошои мундариҷаи зараровар ва иштироки беандоза дар шабакаҳои иҷтимоӣ метавонад ба ахлоқ, рафтор ва ҷаҳонбинии наврасон таъсири манфӣ расонад.

Таназзули арзишҳои миллӣ ва ахлоқӣ: Ҷаҳонишавӣ арзишҳои навро ба миён меорад, ки баъзе аз онҳо бо анъана ва фарҳанги миллӣ мутобиқат намекунад. Наврасон дар чунин муҳит аксар вақт ба таҳти таъсири ғояҳои бегона қарор гирифта, аз мероси фарҳангии худ дур мешаванд. Зарур аст, ки дар ин марҳила ҷиҳати тарбияи ҳисси ватандӯстӣ, эҳтироми анъанаҳо ва арзишҳои миллӣ таваҷҷуҳи бештар зоҳир гардад.

Мушкилоти маориф ва муассисаҳои таълимӣ: Гарчанде дар солҳои охир кӯшишҳои зиёд барои беҳбудии соҳаи маориф сурат гирифтааст, боз ҳам камбудҳои зиёде ба назар мерасанд. Сифати пасти таълим, нарасидани муаллимони соҳибкасб ва фарогирии нокифояи технологияҳои муосир дар раванди таълим аз ҷумлаи мушкилоти аслии соҳаи маориф маҳсуб меёбанд.

Фарҳанги маҳал ва арзишҳо: Таваҷҷуҳ ба анъанаҳо, фарҳанг ва арзишҳои миллӣ ба ташаққули ҳисси масъулият ва ватандӯстӣ дар наврасон мусоидат мекунад.

Зарурати таваҷҷуҳ ба наврасон: Наврасон насли ояндаи миллат ҳастанд ва рушди устувори Тоҷикистон аз тарбия ва таҳсили онҳо вобаста аст. Ҳукумати кишвар, оила ва ҷомеа вазифадор аст, ки барои ташаққули шахсият, малакаҳои зеҳнӣ ва ахлоқии насли ҷавон заминаҳои мустақкам муҳайё созад. Таваҷҷуҳ ба соҳаи маориф, ташкили барномаҳои фарҳангӣ ва арзишӣ, инчунин баланд бардоштани маърифати ахлоқӣ дар миёни наврасон бояд дар маркази сиёсати иҷтимоӣ қарор гирад. Бо дарназардошти вазъи кунунии ҷомеаи Тоҷикистон, ҳалли мушкилоти наврасон ва таълиму тарбияи дурусти онҳо бояд яке аз афзалиятҳои асосӣ бошад. Танҳо дар сурати муттаҳид намудани кӯшишҳои оила, мактаб ва Давлат мо метавонад насли солим, босавод ва дорои ҳисси баланди миллӣ тарбия намояд, ки кафолати ояндаи дурахшони Тоҷикистон хоҳанд буд. Муҳочирати меҳнатӣ дар Тоҷикистон як омили парешонии баъзе аз оилаҳои тоҷик гаштааст. Қисмати зиёди муҳочирони меҳнатӣ, ки аслан ҳам падару ҳам модар мебошанд таъсирпазириаш хеле ҳам калон буда боиси ба ҷинояткорӣ даст задани ноболиғон мегардад, ки ин боиси нигаронии аҳли ҷомеа гардидааст. Аслан муҳочирати меҳнатии волидайн ба парокандагии оилаҳо оварда мерасонад, ки наврасонро аз дастгирии ахлоқӣ ва эмотсионӣ маҳрум мекунад. Оила ҳамчун асоситарин муҳити тарбиявӣ буда бояд вазифаи худро дар ташаққули наврасон бо масъулият иҷро кунад, зеро он асоси ҳар як рафтор ва ҷаҳонбинии фарзандро ташкил медиҳад. Нақши мактаб дар таълиму тарбияи наврасон баъди оила дар ҷойи дуюм меистад. Мактаб пас аз оила муҳимтарин муассисаест, ки дар ташаққули шахсият ва маърифати наврасон нақши калидӣ мебозад.

Фароҳамсозии дониши илмӣ: Мактаб бо омӯзиш ва таълими донишҳои асосӣ зеҳни наврасонро инкишоф медиҳад ва онҳоро барои зиндагии мустақилона омода месозад.

Тарбия ва ахлоқ: Дар раванди таълим, муаллимон на танҳо ба донишомӯзӣ машғул мешаванд, балки ба ахлоқи шогирдон низ таъсир мерасонанд. Омӯзиши одоб, ахлоқи ҳамида ва масъулиятшиносӣ дар мактаб ба шаклгирии шахсияти солим мусоидат мекунад.

Муносибати муаллимон: Муаллимони соҳибкасб ва муносибати дурусти онҳо метавонад илҳомбахш ва раҳнамои наврасон бошад.

Нақши муҳити иҷтимоӣ дар ташаққули наврасон: Муҳити иҷтимоӣ — муҳитест, ки берун аз доираи оила ва мактаб қарор дорад. Таъсири он вобаста ба муносибатҳои иҷтимоӣ, фарҳанг ва ғарбпазирӣ наврасон гуногун мебошад.

Дӯстони ҳамсол: Ҳамсолон ва муҳити дӯстона таъсири калон ба рафтор ва ҷаҳонбинии наврасон мегузоранд. Муҳити мусбат метавонад наврасро руҳбаланд кунад, аммо муҳити манфӣ метавонад ба одатҳои номатлуб оварда расонад.

Муҳити носолими иҷтимоӣ, ки дар он одатҳои зараровар (масалан, нашъамандӣ ва ҷинояткорӣ) инчунин дастрасии бе назорат ба интернет ва мундариҷаи манфӣ ба наврасон таъсири бениҳоят манфӣ мерасонад.

Муҳити иҷтимоӣ ҳамчун як унсурҳои муҳими ташаққули наврасон метавонад ҳам таъсири мусбат ва ҳам манфӣ дошта бошад. Барои ҳифзи наврасон аз таъсири номатлуб, ҳамкориҳои оила, мактаб ва ҷомеа зарур аст.

Хулоса, ҳар се омил – оила, мактаб ва муҳити иҷтимоӣ дар ташаққули шахсият, ахлоқ ва ҷаҳонбинии наврасон нақши ҳалкунанда доранд. Агар оила муҳити солим ва тарбияи дурустро таъмин кунад, мактаб дониши босифат ва ахлоқро омӯзонад ва муҳити иҷтимоӣ мусоид бошад, мо метавонем насли солим, донишманд ва ватандӯст тарбия намоем.

НАДОНИСТАНИ ҚОНУН ҶАВОБГАРИРО ИСТИСНО НАМЕКУНАД!

Ахбори Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба ҳизбу ҳаракатҳо ва ташкилотҳои террористӣ-экстремистие, ки фаъолиятшон дар Тоҷикистон манъ карда шудааст.

Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба маълумоти шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон мерасонад, ки бо ҳалномаҳои Суди Олӣ 29 ҳизбу гурӯҳ, ҳаракат, равия ва иттиҳодия ҳамчун ташкилотҳои террористӣ-экстремистӣ эътироф гардида, фаъолиятшон дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон манъ мебошад.

Сомонаҳои ҳизбу гурӯҳҳо, ҳаракатҳо, равияҳо ва иттиҳодияҳои зерин ҳамчун ташкилотҳои террористӣ-экстремистӣ баста шуданд ва воридоти адабиёти онҳо манъ аст:

1. Ҳизби Наҳзати Исломи
2. Ташкилоти «Ал-Қоида»
3. Ҳаракати Исломии Туркистони Шарқӣ
4. Ҳизби Исломии Туркистон (собиқ ҳаракати исломии Ўзбекистон)
5. Ҳаракати «Толибон»
6. Ташкилоти «Бародарони мусулмон»
7. Ташкилоти «Лашкар-е-Тайба»
8. Гурӯҳи исломӣ (Ҷаъмият-е-Ислам-и Покистон)
9. Ҷаъмият-е-Таблиғ
10. Ташкилоти динӣ-мубаллиғии «Созмони Таблиғот»
11. Тоҷикистони Озод
12. Ҳизби Таҳрир
13. «Ҳизб-ут-таҳрир»
14. Равияи динии «Салафия»
15. Ҷамоати (Ҷаъмияти) «Ансоруллоҳ»
16. Ҳаракати ҷаъмияти «Гурӯҳи 24»
17. Ташкилоти «Давлати исломӣ» (Давлати исломии Ироқу Шом)
18. «Ҷабҳату-н-Нусра» (Ҷабҳат-ан-Нусра)
19. «Паймони миллии Тоҷикистон»
20. Ҷанги муқаддас (Ал-Ҷиҳод, Ҷиҳоди исломии Мисрӣ)
21. Ҷаъмияти ислоҳоти иҷтимоӣ (Ҷаъмият-ал-Ислоҳ-ал-Иҷтимоӣ)
22. Ҷаъмияти эҳёи мероси исломӣ (Ҷаъмияти Ихё-ат-Тураз ал-Исломӣ)
23. Хонаи ду зиёратгоҳ (Ал-Ҳарамейн, Дом двух святых)
24. Ҷунд аш-Шом (Артиши Шоми Бузург)
25. Ҷиҳоди Исломи — «Ҷамоати муҷоҳиддин»
26. Иттиҳоди экстремистии «Шоҳидони Яҳво»
27. Ташкилоти «Памир дейли нюз» (Pamir Daily News) ё «Памир нюз» (Pamir News)
28. Ташкилоти террористӣ-экстремистии «Давлати исломии вилояти Хуросон»
29. Ташкилоти экстремистии «Тоҷикистони нав 2».

Бояд таъкид намуд, ки тибқи қонунгузорӣ таъсис ва фаъолияти иттиҳодияҳои ҷаъмиятӣ ва ҳизбҳои сиёсӣ, ки наҷодпарастӣ, миллатгароӣ, хусумат, бадбинии иҷтимоӣ ва мазҳабиро тарғиб мекунанд ва ё барои бо зӯрӣ сарнагун кардани сохтори конститусионӣ ва ташкили ғуруҳҳои мусаллаҳ даъват менамоянд, манъ аст. Дар Тоҷикистон фаъолияти ҳизбҳои сиёсӣ дигар давлатҳо, таъсиси ҳизбҳои хусусияти милли ва динидошта, инчунин маблағгузориҳои ҳизбҳои сиёсӣ аз ҷониби давлатҳо ва созмонҳои хориҷӣ, шахсони ҳуқуқӣ ва шаҳрвандони хориҷӣ иҷозат дода намешавад. Мутаассифона, дар ҷомеа гурӯҳҳо ва созмонҳои пайдо

мешаванд, ки даст ба қонуншиканиҳо зада, теъдоди зиёди ҷиноятҳои хусусияти террористию экстремистӣ (ифротгарой) дошта содир намуда, дар байни аҳоли, аз ҷумла, бо истифодаи воситаҳои ахбори омма норозигию иғво ва кинаю адоват барангехта, бо ин амалҳои худ ҳаёти осудаи шаҳрвандон ва амнияти ҷамъиятиро халалдор менамоянд.

Таъсиси ташкилотҳои террористӣ-экстремистӣ хилофи талаботи Конститутсия ва дигар қонунҳои амалкунанда буда, мақсади онҳо ба поймол намудани ҳуқуқ ва озодиҳои шаҳрвандон, бо истифода аз дини мубини ислом, матбуоти даврӣ ва дигар шабакаҳои иҷтимоӣ, даъват намудан барои бо роҳи зӯрӣ сарнагун кардани сохти конститутсионӣ, халалдорсозии соҳибхитиёрӣ, тамомияти арзӣ ва амнияти давлатӣ равона шудааст.

Дар робита ба ин, дар қонунгузории ҷиноятӣ як қатор кирдорҳо ҷиноят эътироф гардида, барои содир намудани онҳо ҷавобгарии ҷиноятӣ ва ҷазо пешбинӣ гардидааст. Чунончи, моддаи 307.3 қисми 2-и Кодекси ҷиноятӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои ташкили фаъолияти ҳизбҳои сиёсӣ, иттиҳодияҳои динӣ ё дигар ташкилоте, ки нисбат ба он аз ҷониби суд қарори эътибори қонунӣ пайдокарда дар бораи барҳам додан ё манъи фаъолиятҳо ба сабаби ба амал баровардани фаъолияти экстремистӣ қабул шудааст, ҷазо дар намуди маҳрум сохтан аз озодӣ ба муҳлати аз ҳафт то даҳ сол бо маҳрум кардан аз ҳуқуқи ишғоли мансабҳои муайян ё машғул шудан ба фаъолияти муайян ба муҳлати аз ду то панҷ сол ҷазо муқаррар намудааст.

Тибқи қисми 2 моддаи мазкур бошад, барои иштирок дар фаъолияти ҳизбҳои сиёсӣ, иттиҳодияҳои динӣ ё дигар ташкилоте, ки нисбат ба он аз ҷониби суд қарори эътибори қонунӣ пайдокарда дар бораи барҳам додан ё манъи фаъолиятҳо бинобар сабаби ба амал баровардани фаъолияти экстремистӣ қабул шудааст, инчунин мусоидат кардан ба фаъолияти онҳо бо истифода аз воситаҳои ахбори омма, шабакаи интернет ва ё ба тарзи дигар, (лайк гузоштан, ҷонибдорӣ, паҳн ва таблиғ кардани ғояҳо) ҷавобгарӣ барои содир кардани он бо маҳрум сохтан аз озодӣ ба муҳлати аз панҷ то ҳашт сол ҷазо муқаррар гардидааст.

Ҳамчунин, дар моддаи 307.4 Кодекси ҷиноятӣ барои ташкили таълим ё гурӯҳи таълимии хусусияти динии экстремистидошта, инчунин роҳбарӣ ё иштирок дар чунин таълим новобаста аз ҷойи таълим, ҷавобгарӣ дар намуди маҳрум сохтан аз озодӣ ба муҳлати аз ҳашт то дувоздаҳ сол ҷазо пешбинӣ карда шудааст.

Қисми 2 моддаи зикршуда барои ҳамин кирдор, агар: бо истифода аз мақоми хизматӣ содир шуда бошад, бо маблағгузорӣ намудани чунин гурӯҳҳо алоқаманд бошад, ҷазоро дар намуди маҳрум сохтан аз озодӣ ба муҳлати аз дувоздаҳ то понздаҳ сол бо маҳрум кардан аз ҳуқуқи ишғоли мансабҳои муайян ё машғул шудан бо фаъолияти муайян ба муҳлати панҷ сол муқаррар намудааст.

Тоҷикистон яке аз ташаббускорони мубориза бар зидди терроризм ва экстремизм буда, ҳама гуна даъватҳоро вобаста ба халалдорсозии тамомияти арзӣ ва амнияти давлатӣ, ҷудоиандозию ба миён овардани низоъҳои диниву мазҳабиро маҳкум менамояд. Шаҳрвандони кишвар бояд доданд, ки ҳар шахс вазифадор аст Конститутсия ва қонунҳоро риоя кунад, ҳуқуқ, озодӣ, шаъну шарафи дигаронро эҳтиром намояд. Надонистани қонун ҷавобгариро истисно намекунад. Фаромӯш набояд кард, ки ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд аз вазифаҳои шахс ҷудо нестанд. Ҳар шахс дар рафти амалӣ намудани ҳуқуқу озодиҳояш бояд вазифаҳои муайяни ба зиммааш гузошташударо иҷро намояд.

Аз ин рӯ, ҳар як шаҳрванд вазифадор аст, ки масъалаҳои зикргардида дуруст дарк намояд ва нагузарад, ки фарзандону наздиконашон ба ақидаҳои носолиму иғвоангези ин созмонҳо пайравӣ намоёнд, фирефтаи ақидаҳо ва ташвиқи тарғиби душманонаю ваъдаҳои иғвогаронаи онҳо гарданд. Зеро ақидаю ғояҳои ин гуна ташкилоту равияҳои террористӣ-экстремистӣ ба дини мубини Ислом ва мазҳаби Абуҳанифа иртиботе надошта, таблиғгарони ин созмону гурӯҳҳо меъёрҳои Қуръон ва Ҳадисро нодуруст маънидод мекунанд ва Исломо барои амалӣ гаштани ҳадафҳои ғаразнокӣ хеш истифода мебаранд.

Маҳз ба хотири баланд бардоштани ҳисси миллӣ ва ҳудогоҳиву худшиносии мардум, инчунин тарбияи насли имрӯза, омӯхтану аз худ кардани мероси бузурги ахлоқиву маънавӣ ва арзишҳои ҷовидонаи фарҳангии гузаштагонамон бояд вазифаи аввалиндараҷаи шаҳрвандон бошад.

Ҳар як шаҳрванди кишвар, махсусан, ҷавонон вазифадор ва масъул мебошанд, ки ҳаргиз ва дар ҳеҷ ҳолат ба Ватан, миллат ва давлати худ хиёнат накунанд. Фирефтаи тарғибу ташвиқи душманон ва хоинони миллат нагарданд.

МЕТОДИКАИ ИСТИФОДАИ ТЕХНОЛОГИЯИ ТАЪЛИМИ ФОСИЛАВӢ ДАР МУАССИСАҲОИ ТАҲСИЛОТИ ОЛӢ, МИЁНА ВА ТАҲСИЛОТИ ИЛОВАГИИ КАСБӢ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

1. Мақсад ва вазифаҳои таълими фосилавӣ.

1. Таълими фосилавӣ бо истифодаи маҷмӯи маълумотҳои технологӣ, ки ифодаи ғайримустақими мақсаднок ва ё ифодаи ғайримустақими нопурраи ҳамкориҳои таълимгиранда ва омӯзгор, новобаста ба ҷои мавҷудият ва тақсироти вақт дар асоси ташкили педагогикӣ технологияи иттилоотӣ, пеш аз ҳама бо истифодаи воситаҳои телекоммуникатсионӣ ба амал бароварда шуда, таъмин карда мешавад.

Технологияҳои асосии таълими фосилавӣ аз технологияи кейс, технологияи интернет, технологияи телекоммуникатсионӣ иборат мебошад.

Намудҳои асосии технологияро дар як вақт истифода бурдан мумкин аст.

2. Мақсади таълими фосилавӣ бевосита имкони додан ба таълимгирандагон барои аз худ кардани барномаҳои асосӣ ва ё таҳсилоти иловагии касбӣ, таҳсилоти олӣ ва миёнаи касбӣ (минбаъд-барномаҳои таълимӣ) дар ҷои истиқомат, ё истиқомати муваққатӣ ба ҳисоб меравад, ки дар муассисаҳои таҳсилоти олӣ, миёна ва таҳсилоти иловагии касбии таълим мувофиқат намояд (минбаъд – муассисаҳои таълимӣ).

3. Раванди таълим бо истифодаи таълими фосилавӣ ба воситаи муассисаҳои таълимӣ бо гирифтани таҳсили рӯзона, рӯзона ғоибона (шабона), ғоибона дар шакли экстернат, ё ин ки дар якҷоя намудани шаклҳои номбурда ба амал бароварда мешавад.

Баланд бардоштани ихтисос ва азнавтайёркунии мутахассисони касбӣ дар муассисаҳои таълимии тақмили ихтисос ҷудо аз ҷои кор, бе тарк кардани ҷои кор, қисман аз кор ҷудо будан ва ё аз рӯи шаклҳои таълимӣ ҷудогона (фардӣ) гузаронида мешавад.

Муассисаҳои таълимӣ метавонанд раванди таълимро мустақилона ва ё ба воситаи қисматҳои сохтори худ – филиалҳо ва намояндагӣ амалӣ намоянд.

4. Шуъбаи муассисаи таълимӣ вазифаҳои худро дар асоси тартиби муайяншуда иҷро менамояд.

5. Бо мақсади расонидани кӯмак ва аз худ кардани барномаҳои таълимӣ ба донишҷӯёни шуъбаи ғоибонаи мактаби олӣ бевосита дар ҷои кор ва истиқомат гузаронидани консултатсия, назорати ҷорӣ азхудкунӣ ва аттестатсияи мобайнии таълимгирандагонро бо роҳи ҷалб кардани кормандони илмӣ-педагогикӣ мактабҳои олӣ дар асоси заминаи моддию таълимии намояндагон амалӣ мекунад.

Фаъолияти муқарраршуда бо ризояти мақомоти Идораи маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ карда мешавад.

2. Роҳҳои истифодабарии технологияи таълими фосилавӣ.

1. Муассисаи таълимӣ метавонад таълими фосилавиرو аз рӯи як ё якчанд барномаи таълимӣ бо истифодаи қисман, ё ин ки пурра амалӣ гардонад. Аз рӯи баъзе самтҳо ва ихтисосҳо барномаҳои таҳсилоти иловагии касбӣ мумкин аст барои аз худ кардан бо истифода дар ҳаҷми пурраи таълими фосилавӣ маҳдуд карда шаванд.

Барномаҳои таълимии таълими фосилавӣ дар он сурат амалигардида ҳисобида мешаванд, ки барои барномаҳои таълимӣ мактабҳои олӣ ва миёнаи касбӣ ба воситаи технологияи таҳсилоти фосилавӣ на кам аз 80%-и ҳаҷми соатҳои фанҳои умумигуманитарӣ ва иҷтимоию иқтисодӣ, риёзӣ ва фанҳои илми умумитабии иҷро бояд гардад.

Ташкили раванди таълим барои гирифтани таҳсилот дар шуъбаи рӯзона бо истифода дар ҳаҷми пурраи таълими фосилавӣ ҳангоми ба ҳисоб гирифтани талаботи муайяншуда ба ташкили раванди таълим барои гирифтани таҳсилот роҳ дода мешавад.

2. Дохилшавандагони муассисаи таълимие, аз рӯи барномаи таълими фосилавӣ фаъолият мекунад, бояд ба шарту шароити ин усули таълим шинос карда шуда, имзои онҳо гирифта шавад.

3. Ҳуқуқ ва вазифаҳои таълимгирандагоне, ки барномаи таълимиро бо истифодаи таълими фосилавӣ аз худ мекунад, шакли маълумоти мегирифтаашон дар асоси қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда мешавад.

3. Захираҳои асосӣ барои раванди таълими фосилавӣ.

1. Барои таъмини раванди таълими фосилавӣ, дар баробари захираҳои анъанавии иттилоотӣ, чунин воситаҳои таълими фосилавӣ: Китобҳои махсус бо мувофиқ кардани мултимедӣ, комплексҳои электронии таълимию методӣ, Китобҳои электронии воридшуда, Китобҳои таълимӣ, барномаи компютерӣ тренингӣ, машғулияти амалии компютерӣ, маҷмӯи тестҳои санҷишӣ, видеофилмҳои таълимӣ, сабтҳои аудӣ, маъхазҳои дигаре, ки барои бурдани барнома аз рӯи алоқаи каналҳои телекоммуникатсионӣ пешниҳод шудаанд, истифода мешаванд.

2. Ба сифати захираҳои асосии иттилоотӣ дар раванди таълим заминаҳои иттилоотии методи коркардашудаи нишондодҳои таълими фосилавӣ истифода бурда мешаванд, ки дараҷаи талаботи замонавиро ҳангоми истифодаи он таъмин менамояд, тибқи ҳаҷм ва мазмун худ ба талаботи Стандарти давлатии таҳсилот, барномаҳои асосии таълимие, ки дараҷа ва ё талаботи мундариҷаи барномаҳои таълимии иловагии касбиро муайян менамояд, мувофиқ мебошанд.

Заминаи таълими фосилавии додашуда дар шакли маводи нашрӣ метавонад аз навъҳои мухталифи захираи адабиёти таълимӣ ва таълимию методӣ, анвои гуногуни нашрияҳои даврӣ, нашрияҳои соҳавию тахассусие, ки тибқи тайёр намудани мутахассисони соҳа гирд оварда мешаванд, адабиёти ахборӣ–библиографӣ, ҳамчунин нашрияҳои ҷамъиятию сиёсии оммавии марказиву маҳаллӣ, захираи адабиёти илмие, ки дар шакли монографиявӣ нашрияҳои илмӣ даврии соҳавӣ гирд омадаанд, пурра гардонида мешаванд.

3. Ҳангоми таълими фосилавӣ муассисаи таълимӣ ба ҳар як таълимгиранда барои истифодаи воситаҳои таълими фосилавӣ ва захираи асосии иттилоотии миқдори соатҳои нақшаи таълимӣ, ки барои омӯзиши барномаи таълимӣ ва ё қисми он зарур мебошад, шароити мусоид фароҳам меоварад.

Бо мақсади таъмини баҳрабардорӣ толибилмон аз манбаи ахборӣ, воситаҳои дигари таълими фосилавӣ дар заминаи муассисаи таълимӣ, шӯъбаҳо, намояндагиҳо ва муассисаи таълимии инфиродӣ аз васоити телекоммуникатсионӣ истифода мебаранд.

Дар сурати мавҷуд набудани воситаҳои зарурии дастгоҳҳои барномавӣ ба таълимгиранда муассисаи таълимӣ ин таҷҳизотро мутобикӣ шарту шароит ва қоидаҳои ҷорӣ амалкунанда метавонад алоҳида пешкаш намояд.

4. Ҳангоми таълими фосилавӣ муассисаи таълимӣ ёрии илмӣ ва таълимию методиро ба таълимгирандагон тавассути маслиҳати омӯзгорони варзида, бо истифода аз воситаҳои телекоммуникатсионӣ амалӣ мегардонад.

4. Усул, тарзи баҳодиҳӣ ва санҷиши донишҷӯён.

1. Назорати ҷорӣ ва аттестатсияи мобайнии таълимгирандагон аз ҷониби муассисаи таълимӣ бо усулҳои анъанавӣ, инчунин бо истифода аз воситаҳои электронӣ (саволномаи электронӣ ва ғайра), ки пешравии шахс ба воситаи онҳо имконпазир аст, амалӣ гардонида мешавад. Аттестатсияи ҷамъбасти хатмкунандагон ба тавру усулҳои анъанавӣ гузаронида мешавад.

2. Профессорон ва ҳайати устодон таълими фосилавиро метавонанд аз ҳисоби кормандони омӯзгории муассисаи таълимӣ, филиалҳои он, ки дар

шаҳру ноҳияҳои гуногун истиқомат мекунад, воситаҳои ташкилию методи телекоммуникатсионии раванди таълимиро дар филиал ба роҳ монда, консултатсия, назорати ҷорӣ пешрафт ва аттестатсияи мобайниро дар шӯъбаи ғоибонаи таълим дар рӯзи шабакаи намояндагиҳо бо истифодаи телекоммуникатсионӣ ва дигар воситаҳо, новобаста аз маҳалли қойгиршавии кормандони омӯзгорӣ ба амал бароранд.

3. Муассисаи таълимӣ метавонад як ё якчанд барномаи таълимиро дар раванди таълим бо истифодаи ҳаҷми пурраи таълими фосилавӣ дар шабакаи филиалҳои худ ҳангоми консултатсия, назорати ҷорӣ пешрафт ва аттестатсияи мобайнии таълимгирандагонӣ шӯъбаи ғоибонаро дар намояндагиҳо, ки раванди таълимиро ташкил менамояд, амалӣ кунад.

5. Талаботи ташкили таълими фосилавӣ.

1. Барои тасдиқи имкони татбиқи як ва ё якчанд барномаи таълимӣ бо истифодаи комили таълими фосилавӣ муассисаи таълимӣ метавонад ба Вазорати маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон бо ариза оид ба гузаронидани санҷиши ин тарзи тайёри мутобиқи талаботи зерин ва дигар талаботи методикаи мазкур муроҷиат намояд:

- мавҷуд будани комплексҳои таълимию методӣ аз ҳар як фанни таълимдиҳанда ва ё мавҷуд будани кейсҳои махсус (комплексҳои инфиродӣ (ҷудогона)-и маводи таълимию методӣ бо истифода аз воситаҳои мултимедиявӣ);

- мавҷуд будани системаи иттилоотии идтиҳодиявӣ (корпоративӣ)-и гардиши ҳуҷҷатҳо (аз он ҷумла электрони)-е, ки ба пуррагӣ қараёни таълимро идора мекунад;

- мавҷуд будани устодоне, ки махсус барои кор бурдан дар муҳити иттилоотии таълимии муосир тайёр карда шудаанд;

- мавҷуд будани шаклҳои санҷишӣ дараҷаи дониши толибилмон (аз он ҷумла шаклҳои электронӣ).

Дар ин сурат ҳаҷми талаботе, ки барои муассисаҳои таълимӣ муайян карда мешавад, аз ҷониби Вазорати маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон бо назардошти намуди муассисаи таълимӣ ва махсусиятҳои истифодаи технологияи таълими фосилавӣ муқаррар карда мешавад.

Ҳангоми ташкили санҷиш иштироки масъулони маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳамчунин барои муассисаҳои таълимии омӯзиши касби иловагӣ иштироки намояндагони соҳавие, ки муассисаи таълимии мазкур дар тобеияташ аст, ба мақсад мувофиқ мебошад.

2. Муассисаи таълимӣ тибқи қоидаи муқарраргардида қабули донишҷӯёнро ба таълим дар асоси барномаҳои таълимӣ, гузариш ва хориҷ амалӣ мегардонад.

3. Ҳангоми таъсиси таълими фосилавӣ ба мақсад мувофиқ будани натиҷаи раванди таълим ва ба воситаи коргузориҳои дохилӣ дар намуди электронӣ бо истифода аз қоидаҳои қонуни амалкунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон.

4. Теъдод ва истифодабарии каналҳои телекоммуникатсионии раванди таълим бо таҷҳизоти махсусгардонидашуда ва лабораторӣ (чи шахсӣ ва чи иҷравӣ), воситаҳои расонидани донишҳо ба толибилмон дар муассисаи таълимӣ, шӯъбаҳо ва ба таври инфиродӣ (индивидуалӣ) бояд тибқи рёҷаи воқеии вақту замон ё дар шакли сабт имкони татбиқи таълими фосилавиرو таъмин намояд.

5. Муассисаи таълимӣ метавонад ҳаҷми пурраи сарбории аудитори толибилмонро оид ба ҳар як ихтисос, бо истифода аз дарсӣое, ки барои гузаронидани онҳо воситаҳои телевизионӣ, компутерӣ, алоқавӣ ва ғайра вучуд дорад, таъмин намояд.

Ҳамчунин, тамоми таълимгирандагон бояд бо ҷойҳои кори таълимие, ки барои таълими фосилавӣ бо назардошти ивазшавандагӣ муҷаҳҳазанд, таъмин карда шаванд.

Ҷойҳои кори таҷҳизонидашудаи таълимгирандагонро ба шароити мусоиди истифодабарӣ аз воситаҳои таълими фосилавӣ ва захираҳои асосии иттилоотӣ таъмин намудан лозим аст.

6. Барои гузаронидани дарсҳои лабораторию амалӣ, тибқи нақшаи таълимӣ, муассисаи таълимӣ барои толибилмон имкон медиҳад, ки дар ин дарсӣо воқеӣ иштирок намоянд ва ё бо истифода аз таълими фосилавӣ бархурдор бошанд (кори лаборатории виртуалӣ ё кор дар лабораторияи дастраси дур).

7. Вобаста ба интиҳоби технологияи таълими фосилавӣ муассисаи таълимӣ бояд теъдоди муайяни ҳуҷраҳои ба таври махсус ҷиҳозонидашудае, ки гузаронидани рафти таълимро мутобиқи тамоми стандартҳои давлатии таҳсилот имкон медиҳад, дошта бошад. Тамоми ҳуҷраҳо ва ҷойҳои корӣ бояд ҷавобгӯи талаботи муайянгардида бошанд.

8. Муассисаи таълимӣ ба толибилмон имкони гузаштани таҷрибаомӯзиҳои таълимию истеҳсолиро, ки тибқи стандартҳои давлатии таҳсилот ба нақша гирифта шудаанд, таъмин менамояд. Таҷрибаомӯзиҳои таълимӣ аз ҷониби таълимгиранда бо назардошти технологияи муқарраргардидаи аънанавӣ ё таълими фосилавӣ амалӣ мегардад. Таҷрибаомӯзиҳои истеҳсолӣ (ҳамчунин таҷрибаомӯзиҳои технологиву пеш аз дипломӣ)-и таълимгирандагон одатан ба таври аънанавӣ гузаронида мешаванд.

9. Ба муассисаи таълимӣ тавсия дода мешавад, ки барои ташкили тақмили маҳорати касбӣ ва ё баландбардории ихтисоси ҳайати профессорон-устодон, омӯзгорон ва ходимони ёрирасон аз рӯи усули технологияи таълими фосилавӣ дар филиалҳои намояндагӣҳо, дар ҳаҷми на камтар аз 72 соат омӯзиш ва тақмили ихтисоси онҳоро ба роҳ монанд.

ТАЛАБОТИ ИҶОЗАТНОМАДИҲӢ ҲАНГОМИ ТАШКИЛИ РАВАНДИ ТАЪЛИМ БО ИСТИФОДАИ ТЕХНОЛОГИЯИ ФОСИЛАВӢ ДАР АСОСИ БАРНОМАҲОИ ТАЪЛИМИИ ТАҲСИЛОТИ МАКТАБҲОИ ОЛИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Талаботи иҷозатномадиҳӣ (минбаъд «Талабот») ҳангоми аз ташҳиси иҷозатнома гузаронидани мактабҳои олии (филиалҳои) амалкунанда, ки дар асоси барномаҳои асосӣ ва иловагии худ аз ҷунин технологияи маълумоти фосилавӣ ТМФ ба монанди: технологияи кейсӣ, интернет ё телекоммуникатсионӣ (шабакавӣ) истифода мебаранд; ин технологияҳо ба дараҷаи таълимоти муассисаи таълимӣ (филиал) бо ҷойҳои корӣ: таҷҳизии раванди таълим, дараҷаи таҳсилоти ҳайати профессорону омӯзгорон, тақмили таъмини штатӣ, ки ба теъдоди ҳадди аксари муҳассилин мувофиқат менамоянд, амал мекунад.

Талабот ба таҷҳизоти бинои таълимӣ

1.1. Талаботи умумӣ

Сарфи назар аз истифодаи технологияи таълими фосилавӣ мактабҳои олии (филиалҳо) бояд синфхонаҳои таълими махсуси ҷиҳозонидашуда дошта бошанд, ки раванди таълимро аз ҳамаи ҷанҳонҳои мувофиқи Стандарти давлатии таҳсилот амалан ба роҳ монда тавонанд. Мувофиқи нақшаҳои таълими амалкунанда барои гузаронидани машғулиятҳои лабораторӣ ва амалӣ мактабҳои олии (филиалҳо) бояд лабораторияҳои ҷиҳозонидашуда дошта бошанд ё худ имкон дошта бошанд, ки бо истифода аз технологияи таълими фосилавӣ фаъолияти муҳассилинро (корҳои вертуалии лабораторӣ, кор дар лабораторияи дар масофаи дур қарордошта ё дар маҷмӯи лабораторияҳои кейсии шабех) таъмин карда тавонанд.

Мактабҳои олии (филиалҳо), ки дар раванди таълим технологияи таълими фосилавиро ба пуррагӣ истифода мебаранд, бояд студияи муҷаҳҳаз ва техникаи видеопроекссионӣ барои гузаронидани телеконференсияҳо дошта бошанд. Таҷҳизоти телекоммуникатсионӣ ва серверӣ, техникаи нусхабардор ва сканер дар бинои алоҳидаи барои шахсони бегона дастнорас бояд ҷойгир карда шаванд.

Мактаби олии (филиал) вазифадор аст, ки ба донишҷӯёни таълими рӯзона ҷанҳонҳои тарбияи ҷисмонӣ ва варзишро мувофиқи соатҳои дар Стандарти давлатии таҳсилот пешбинишуда таъмин намояд. Ба донишҷӯёне, ки вобаста ба ҳамаи ҷанҳонҳои тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш мебошанд, ҷиҳози мустақилонаи машғулиятҳои тарбияи ҷисмонӣ иҷозат дода мешаванд. Ҷунин донишҷӯён вазифадоранд, ки оид ба машғулиятҳои дар бахши (сексия) тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш ва мувофиқати он ба Стандарти давлатии таҳсилот ба мактаби олии маълумотнома пешниҳод намоянд.

Бо мақсади назорати ҷиҳози донишазхудкунӣ аз рӯи барномаи таълим бо назардошти ҳаҷми пурраи технологияи таълими фосилавӣ аттестатсияи донишҷӯён гузаронида мешавад. Дар раванди назорати ҷиҳози донишазхудкунӣ донишҷӯён кифояти донишҳои бадастомада ва шахсияти хонандагон низ ба эътибор гирифта мешаванд.

1.2. Технологияи кейсӣ

Машғулиятҳои кейсӣ дар синфхонаҳои барои таълими рӯзона таҷҳизонидашуда гузаронида мешаванд.

Барои самаранокии машғулиятҳо ва истифодаи усули фаъоли таълим маводи тасвирии таълим мавҷудияти шабакаи дохилии компютер (интернет): иттилооти ҳозиразамон ва таҷҳизоти намоишдиҳанда зарур аст.

1.3. Технологияи интернет (шабакавӣ)

Ташкили раванди таълим бо истифодаи пурраи технологияи шабакавӣ барои ташкили таълими рӯзона тақозо дорад, ки тамоми донишҷӯён ҷойи барои таълими фосилавӣ ҷиҳозонидашудаи худро дошта бошанд, ё бо ин гуна ҷой аз тарафи таълимгоҳ таъмин карда шаванд.

Таъти мафҳуми ҷойи кори барои таълими фосилавӣ ҷиҳозонидашуда инҳо дар назар дошта мешаванд: компютер бо васоити мултимедия, ки ба воситаҳои вурудӣ ба интернет ҷиҳозонида шудааст. Ҷойи кори дурдасти донишҷӯён дар асоси аризаи шахсии худ онҳо сабт карда мешавад.

Барои дар дигар шаклҳои таълим ба таври пурра истифода кардани технологияи интернет (шабакавӣ) синфхонаҳоро махсус ҷиҳозонидан шарт нест.

Кифоя аст, ки дорои компютерҳо ва имкони ба интернет воридшавиро дошта бошанд, то ки ҳамаи намунаҳои аттестатсияҳо гузаронида шаванд.

Ба ҳар омӯзгор бояд имкон фароҳам оварда шавад, ки дар рӯйи «online» ва «offline» гуфтушуниди таълимӣ анҷом диҳад ва аз захираҳои имконоти ахбории таълими фосилавӣ баҳри идоракунии фаъолияти донишҷӯён, ки ҳаҷман мутобиқи фанни тадрисшаванда мебошад, комилан истифода барад.

Таълимгоҳ бояд бинои махсусгардонидашуда дошта бошад, ки дар он чунин воситаҳои технологияи шабакавӣ (интернет)- касб карда тавонад:

- асбобҳои серверӣ, ба монанди сервери маълумотдиҳандаи дорои захираи ахборӣ ва таълимӣ, сервери телекоммуникатсионӣ, сервери муҳофизатӣ аз воридшавии худсарона ва монанди инҳо;

- техникаи ташкилӣ (нусхабардор, техникаи аудио ва видео ҳам барои сабт ва ҳам намоиш);

- мултимедияи компютер барои сабт ва намоиш дар CD ҚОМ: васоити алоқаи видеоконференсия.

1.4. Технологияи коммуникатсионӣ

Таълимгоҳ бояд барои гузаронидани телеконференсияҳо студия ё студияҳо ва барои филиалҳо ва намоёндагӣҳо бо видео телеконференсияҳо таъмин карда, дастаи «комплектӣ» асбобҳои видеонамоишдиҳӣ дошта бошад. Асбобҳои телекоммуникатсионӣ ва сервис бояд дар бинои алоҳида ва дастрасияш маҳдуд ҷойгир карда шаванд. Ташкили раванди таълим тақозо дорад, ки муҳассилин бо назардошти коэффисенти ивазшавияшон бо ҷойи кори таълимӣ таъмин карда шаванд, ки номгӯи тахминии ин ҷойҳо чунин аст:

- ҷойи ба компютери шахсӣ ҷиҳозонидашуда;

- ҷойи дар толорҳои видеонамоиш ва теленамоиш, ки имкони дидани коллективонаи барномаҳои компютерӣ, телевизион ё видеофилмро дорад ва имкони иштирок дар телеконференсияҳоро фароҳам меоварад;

- ҷойи ба асбобҳои тестгузаронӣ ҷиҳозонидашуда;

- ҷойи бо асбобҳои видеосабт ва видеонамоиш ҷиҳозонидашуда.

Ҷойҳои дигаре, ки истифодаи воситаҳои таълими фосилавӣ ва ахбори таҳсилоти ро имконпазир мегардонад.

2. Муҳайё сохтани раванди таълим

2.1. Таҷҳизоти раванди таълими коммуникатсионӣ

2.1.1. Талаботи умумӣ

Дар шароити таълими фосилавӣ таълимгоҳ вазифадор аст, ки ҳар як муҳассилро дар ҳаҷми соатҳои нақшаи таълим бо захира ва воситаҳои асосии иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ, ки барои азхудкунии барномаҳои таълим кифоя мекунад, таъмин намояд.

Дар ҳолати мавҷуд набудани барномаҳои таълим мактаби олии метавонад ин воситаҳоро вобаста ба шароит, тартибот ва қонунҳои амалкунанда ба донишҷӯён бевосита пешниҳод намояд.

2.1.2. Технологияи кейсӣ

Барои истифодаи технологияи кейсӣ ва воридшавӣ ба каналҳои коммуникатсионӣ баҳри ба даст овардани маълумоти асосӣ ба донишҷӯён талаботи махсус пешниҳод карда намешавад.

Ба мактаби олии зарур аст:

- баромадан ба интернет;

- Web-сайт бо саҳифаҳо, ахбори мазмунӣ таълимию методӣ ва таълимию маъмурӣ барои донишҷӯён таъмини алоқаи дутарафа байни устодон ва донишҷӯёни мактаби олии (1-то Web-сайт барои якҷанд мактаби олии).

Адади Web-сайт аз рӯи нишондоди FQL шартнома барои хидматрасонии провайдерӣ ё корбарии сайти бо ҳуҷҷатҳо (фармонҳои дохилӣ, санадҳо ва ғайра) асоснок мегардад. Ҳангоми якҷо истифодабарӣ аз Web-сайт якҷанд мактаби олии бояд миёни худ шартнома банданд;

- бояд якҷанд рақами телефон (алоқаи бисёрканалии телефонӣ) барои консултатсия ба ихтиёри омӯзгорон (рӯзона) дода шавад.

2.1.3. Технологияи шабакавӣ (интернет)

Раванди таълим бо истифодаи технологияи шабакавӣ (интернет) комилан ба муҳити махсусгардонидашудаи ахборию таҳсилоти таълим мекунад.

Ин муҳит воситаҳои таълим, нигоҳдорӣ, дастрасгардонӣ, сафарбарӣ ва идораи раванди таълимро аз тариқи интернет фароҳам меоварад.

Барои амалигардонии раванди таҳсилот таълимгоҳи асосӣ (базавӣ) бояд воситаҳои зеринро муҳайё созад:

- рабобити шабакавӣ дар заминаи шабакаи компютерӣ тақсимшудаи корпоративӣ ё маҳдуд;

- имкони воридшавӣ ба шабакаи Интернет аз тариқи хатти канали ҷудошуда, ки қобилияти интиқолияш на камтар аз ду Мбайт/сония аст;

- Web-сайти ахборотию таҳсилоти ё тавоноии таҳсилоти;

- хидматрасонии интернет – провайдер дар асоси қарордод;

- мавҷудияти ҳуҷҷате, ки бақайдгирии расмии доменро тасдиқ мекунад, мавҷудияти ҳуҷҷати берунӣ ё дохилӣ, ки истифодабарии сайти таҳсилоти роҳат медиҳад. Дар сурати истифодаи шариконаи Web-сайт аз тарафи якҷанд муассиса мавҷудияти шартномаи миёни онҳо;

- мавҷудияти хатти телефони робитаи фаври бо ҳамаи иштирокдорони раванди таълим;

- мавҷудияти васоити фаврии онлайн ва офлайн барои ҳамаи иштирокдорони муҳити ахборию таҳсилоти, анҷуман (форуми) муҳоҷисот, телеконференсия, мукотиботи электронӣ, ICQ, CHAT, FAQ, ки дар Web-сайт маҳфуз аст;

- мавҷудияти алоқаи видеоконференсия.

Муассисаи таҳсилоти ба донишҷӯён реҷаи шабонарӯзии кори асбобҳои серверӣ ва воситаҳои воридшавӣ ба захираҳои ахборию таҳсилот, омодабошии тамоми воситаҳои техникӣ ва барномавии рабобит бо омӯзгоронро кафолат медиҳад. Ҳамзамон, муназзими ва пайдарпаии ахборивазкунии миёни муассисаи таҳсилоти асосӣ ва ҷузъҳои минтақавии он бояд таъмин карда шавад.

2.1.4. Технологияи телекоммуникатсионӣ

Қудрати интиқолии телекоммуникатсионии таълимгоҳи таҳсилоти (филиал, намоёндоғ) барои ташкили раванди таълим аз рӯи ҳамаи намудҳои фаъолияти таълимии дар нақшаи таълим ва ҷадвали тақвими раванди таълим пешбинишуда бояд кифоя кунад.

Ҳангоми истифодаи технологияи телекоммуникатсионӣ хатҳои коммуникатсионии алоқа бояд ба ҳар ҷойи таълими компютерӣ воридшавиро ба шабакаи умумӣ таъмин намояд. Қудрати интиқолии ин шабака на камтар аз 30 Кбит/сония бошад, захираҳои ахбороти бояд дар гиреҳбандҳои қудрати интиқолии хатҳои каналҳояшон на камтар аз 1 Кбит/сонияро барои як донишҷӯ дошта бошанд.

Ҳангоми истифодаи технологияи телекоммуникатсионӣ хатҳои алоқа бояд қудрати зерини интиқолиро дошта бошанд:

- ба сӯи донишдӯз на камтар аз 1 Мбит/ сония;

- аз сӯи донишдӯз на камтар аз 8 Кбит/ сония.

Талабот ба реҷаи кори дастгоҳӣ-барномавии раванди таълими телекоммуникатсионӣ ҳамон аст, ки ба технологияи шабакавӣ (интернет) пешниҳод шуда буд.

2.2. Талабот ба таҷҳизоти раванди таълим

2.2.1. Талаботи умумӣ

Шумораи компютерҳо дар синфхонаҳо ва ҷобачогузориҳои онҳо мувофиқи қоидаҳои санитарии меъёрии Сан ПиН 2.2.2. 542-96 муайян карда мешаванд: масоҳати 1 ҷойи кори компютерӣ бояд на кам аз 4,0 м. кв-ро ташкил диҳад. Ҳамаи компютерҳо бояд ба шабакаи умумӣ пайваست карда шуда бошанд.

Компютерӣ дар ҷойи корӣ бояд мувофиқи намудҳои корҳои таълимӣ ҷо ба ҷо карда шаванд. Дар ҳар ҷои корӣ гузариши картаи овоздиҳанда ва ғушак бояд мавҷуд бошад. Мактаби олий бояд иҷозатномаи таҳияи таъмини барномаҳои таълим ва ҳуқуқи дар филиалҳо амалӣ сохтани онҳоро дошта бошад.

2.2.2. Технологияи кейсӣ

Барои омӯзгорон ва кормандони маъмурӣ ҷойҳои кори ба компютер ҷиҳозонидашуда ва вуруд ба шабакаи коммуникатсионӣ (интернет, системаи радиои телевизионӣ) зарур аст. Барои мактабҳои олий технологияи кейсии таълими фосилавӣ бо усули фаъоли таълими телекоммуникатсионӣ дар раванди таълим ба 100 донишҷӯ на кам аз 9,5 воҳид техникаи ҳисоббарор ҳатмист. Барои гузаронидани телеконференсияи коллективона ба 100 донишҷӯ ба миқдори 0,2 дастаи видеопроексионии аппаратҳо лозим мешавад.

Адади техникаи компютерӣ бояд талаботи фардии донишҷӯени аризадодаро барои истифодаи компютерӣ дар шабакаҳо, шумораи муайяни аз ҷойҳои кор ва истиқоматӣ ба компютер воридшавандаро қонеъ намояд.

Бинобар ин, дар баланси муассисаҳои таълимӣ ба 100 донишҷӯ техникаи ҳисоббарор набояд аз 0,13 воҳид кам бошад.

2.2.3. Технологияи шабакавӣ (интернетӣ)

Технологияи иттилоотии таълимӣ бояд тарзҳои гуногуни баёнгардонии захираҳои иттилоотӣ ва роҳҳои фаврӣ ва васоити иттилоотӣ воридшавиро дар бар гирад. Захираи иттилоотӣ бояд қомилан раванди таълим ва сифати дониши донишҷӯенро таъмин намояд. Воридшавии фаврӣ ба захираҳои иттилоотӣ дар асоси шабакаҳои компютерӣ ва технологӣ бояд анҷом ёбад. Ба ҳисоби миёна ба 8 нафар донишҷӯ бояд 1 компютер рост ояд. Барои ғуш кардани сабти аудио ва дидани сабти видео ба 15 нафар донишҷӯ на кам аз 1 комплект аппаратураи нав бояд муҷаҳҳаз бошад. Аз ин маълум мешавад, ки барои устодони мактабҳои олий миқдори ҷойҳои кори компютерӣ ба меъёри дар 1 рӯз 3 соат муайян шуда, ба 4 устод 1 ҷои кориро ташкил медиҳад. Ба ҳар як устод бояд имкони ғуфтуғи таълимӣ дар «online» ва «offline» барои реча ва идора намудани фаъолияти таълимии донишҷӯён мувофиқи фанҳои таълимӣ таъмин гардад. Муҳайё будани низоми автоматикунонидашудаи раванди таълими дорои бонки маълумоти пурра, инчунин бонки ахбори таълимии (супоришҳои санҷишӣ ва ғайра) қамефт зарур мебошад. Бунёди мукаммали таҳсилот дар мактабҳои олий мавҷуд буда, дар филиалҳои сегментҳои бевосита ба фаъолияти онҳо алоқаманд ҷой дода мешаванд: дар ин ҳолат бунёди автоматикунонидашудаи таҳсилоти мактаби олий ва филиали он бояд таъмин карда шавад. Чунин сохтори идоракунии раванди таълим ягонагии давраи омӯзишро дар мактаби олий таъмин менамояд.

2.3. Таъминоти раванди таълим бо адабиёт, маводи таълимию методӣ ва иттилоотӣ

2.3.1. Талаботи умумӣ

Мактаби олий вазифадор аст, ки ба ҳар як донишҷӯ мувофиқи талаботи Стандарти давлатии таҳсилот адабиёти таълимӣ, маводи таълимию методии дар коғазҳо ё варақаи электронӣ сабтшуда, ташкили раванди таълим, барномаҳои таълимии ҳамаи фанҳоро қомилан дастрас гардонад. Дар раванди таълим ба сифати захираи иттилоотӣ ахбори таълими фосилавӣ тавре истифода мешавад, ки ба талаботи муосир ҷавобгӯ бошад. Ин ахбори таълими фосилавӣ аз рӯи ҳаҷм ва мундариҷа ба талаботи Стандарти давлатии таҳсилот, барномаҳои асосии таълим ва мундариҷаи барномаҳои таълими иловагии касбӣ мувофиқат мекунад. Асосҳои илмию методии таълими фосилавӣ дар мазмун ва мундариҷаи наشريҳои гуногуни зерин инъикос меёбад: адабиёти таълимию методӣ, наشريҳои даврӣ ва муҷаҳҳазкуносидашудаи соҳавӣ мансуб ба тайёр кардани кадрҳои наشريҳои иттилоотӣ китобдорӣ, инчунин наشريҳои дигари марказӣ ва ҷамъиятию сиёсии маҳаллӣ; Дар манографияҳо ва наشريҳои даврии мансуб ба барномаи фанни таълимии пешниҳодгардида. Барои таъмини раванди таълими фосилавӣ аз чунин адабиёт ва маводи таълимию методӣ ва иттилоотӣ истифода бурдан мумкин аст: Китобҳои дарсии махсусгардонидашуда бо истифодаи таҷҳизоти аёнӣ, комплексҳои таълимию методии электронии мутобиқ ба Китобҳои электронӣ, воситаҳои таълимӣ, барномаҳои компютери тренингӣ, корҳои амалию лаборатории компютерӣ, маҷмӯи тестҳои санҷишӣ, видеофилмҳои таълимӣ, сабтҳои аудио ва дигар маводи мувофиқ ба каналҳои телекоммуникатсионӣ.

2.3.2. Технологияи кейсӣ

Адабиёти таълимию методӣ барои кори мустақилона ва тайёрӣ ба аттестатсияи ҷории донишҷӯён ба дараҷаи кофӣ бояд муҳайё бошад. Бинобар ин таҷҳизоти таълимию методии кейс барои донишҷӯён бояд инҳоро фаро гирад:

- нақшаи кори семестрии дониш;
- ҷадвали чорабиниҳо дар шуъбаҳои рӯзона;
- тайёрӣ ва машварат (консултатсия);
- қайд намудани мундариҷаи мавзӯҳои назариявӣ, ки ба нақшаи таълимии риштаҳо (ихтисосҳо) ва дар навбати худ ба Стандарти давлатии таҳсилот мувофиқанд ва дар шакли барномаҳои кории фанӣ, курсҳои назариявӣ, самти корҳои амалию лабораторӣ ва моделкунонӣ оварда шудаанд;
- воситаҳои дидактикӣ, истифода аз таҷрибаи фардии донишҷӯ, мантиқи солиму фаҳмо ва таъмини идораи корҳои мустақилонаи донишҷӯ;
- мақсад ва вазифаи таълим, тезис ва проблемаи асосӣ (аз рӯи мавзӯ); воситаҳои проблемавӣ (саволу супоришот); супоришоти санҷишӣ ва машқҳои худназораткунӣ ва тадриҷан азхудкунии васеи маводи таълимӣ бар асоси мисолӣ, ҷадвалу нақшаҳо;
- курси лексияҳо (китобу дафтарҳои корӣ), ки дар шакли чопӣ (бо назардошти имкони донишҷӯ ва шароити кори мустақилона), ё худ дар воситаҳои электронӣ буда метавонанд;
- маҷмӯи супоришот, машқҳо, мавзӯи корҳои санҷишӣ, ки иҷрои онҳо аз рӯи курсҳои назариявии нақшаи таълим барои аттестатсия заруранд;
- адабиёти иловагии таълимӣ, маҷмӯи матнҳои маводи асосӣ ва иловагӣ, ки аз китобхонаи муассисаи таълимӣ барои донишҷӯ дастнорасанд ё бо душворӣ ба даст меоянд, ба шакли электронӣ дар дискетаҳо ё CD-KOM, дар формати гипертекст, ё гипермедиа, ба шакли барномаҳои видео ва аудио нашр ва дастрас карда мешаванд;
- тавсияҳои методӣ оид ба курсҳо, мақсад ва вазифаҳои курс, ки дар сохторҳо сабт гардиданд, тавсияҳо оид ба истифодаи комплекти таълимию методӣ, ташкили кори мустақилона муносибати фаъоли коммуникатсионӣ бо устодон ва маъмурияти мактаби оӣ, тартиби иҷрои нақшаи аттестатсионӣ, тарзи банақшагирии вақти таълим, тартиби ҷамъбасти мустақилонаи таҷрибаомӯзии таълимӣ ва ҳисоботи ҷамъбастиро дар бар мегирад.

Микдори воҳидҳои комплекти таълимию методие, ки дар ихтиёри муассисаи таълимӣ ё дар истифодаи шахсии донишҷӯён қарор дорад, бояд баробари шумораи донишҷӯён ё аз онҳо зиёд бошад.

Дар муассисаи таълимӣ мавҷудияти инҳо заруранд:

- китобхонаи электронӣ бо мавҷудияти адабиёти асосӣ ба воситаи Web-сайт оид ба фанҳои нақшаи таълим;
- бонки электронии тестҳо, ки гузарондани тренингҳоро дар шакли тестӣ имконпазир мегардонад.

Иҷрои талаботи охирин метавонад бо ҳайати комплекти таълимию методии (кейсӣ) мувофиқ иваз ё илова карда шавад.

2.3.3. Технологияи шабакавӣ (интернет)

Талабот ба маҷмӯи таълимию методӣ (минбаъд МТМ) ба муқаррароте, ки дар талаботи умумии ташкили раванди таълим тавассути захираҳои ахборию таҳсилотӣ оварда шудаанд, комилан мутобиқ аст.

МТМ дар муҳити ахборию таҳсилотӣ ҷой дода мешавад ва аз далелҳои тақсимшудаи бонкӣ иборат аст. Ба ин далелҳои бонкӣ ҳар як донишҷӯ мувофиқи пороли инфиродӣ кафолати воридшавӣ дода мешавад. Ҳамаи унсурҳои МТМ бояд ба андозаи рақамӣ пешниҳод ва дар сервер бо тартиби муайян ҷой дода шуда бошанд. Онҳо бояд возеҳу равшан ҳамчун маводи графикаи аудио (видео) инъикос шуда бошанд ва ба андозаи матни далелҳо (ҳамчун маводи электронӣ) мувофиқат намоянд. Онҳо воридшавиро ба ҳамаи бобҳои таълимӣ таъмин намоянд, андозаи муносиб (мавод дар қоғаз) дошта бошанд. Донишҷӯён бо ахбори муфассал ва дастури ҳама намудҳои машварат (консултатсия), бо график ва дастури гузаронидани ин машғулятҳо таъмин карда мешаванд:

- машваратҳои гуногунамонаи мукотибаи электронӣ: FAQ, анҷумани муҳоҷисот, телеконференсия, ҳаҷмаш на камтар аз 10 фоизи меҳнати азхудкунии фан аст;
- машваратҳои ҳамзамонӣ - CHAT, ICQ видеоконференсия, ҳаҷмаш на камтар аст аз 5 фоиз меҳнати азхудкунии фан мебошад.

2.3.4. Технологияи телекоммуникатсионӣ

Талабот дар МТМ ба муқарарроте, ки дар талаботи умумии ташкили раванди таълим тавассути захираҳои ахбороти таҳсилоти оварда шудаанд, комилан мутобиқ аст. Мавҷудияти маводи видео ва аудио ҳатмӣ мебошад. Маводи таълимӣ, ки ба кори инфиродӣ марбут аст, бояд ба ҳар донишҷӯ як нусхара ташкил диҳад. Замимаи мултимедиа (сабти аудио ва видео) метавонад дар речаи гурӯҳи хурд истифода шавад; ба 8 донишҷӯ на камтар аз як нусхаи мултимедияҳо бояд рост ояд. Китобҳои дарсӣ ва дастурҳои методӣ бояд якнусхагӣ барои ду донишҷӯ муҳайё бошад.

3. Талабот ба таъмини кадрӣ раванди таълим

3.1. Тақмили воҳидҳои кори кормандони педагогӣ

3.1.1. Талаботи умумӣ

Кормандони педагогии мактабҳои олий, ки раванди таълими фосилавиро таъмин мекунанд, аз гурӯҳҳои зерин иборат мебошанд ва онҳо бо вазифаҳои ба уҳда дошташон аз ҷиҳат фарқ мекунанд:

- ҳайати профессорон-устодон;
- ҳайати идора ва ходимон;
- ҳайати кормандони ёрирасон;
- ҳайати муҳандисон ва техникҳо;
- устодон ва кормандони ходим ва технолог-педагогӣ, ки бо истифода аз технологияи таълими фосилавӣ дар филиалҳо бо донишҷӯён машғулиятҳо мегузаронанд.

Бо сабаби ин фарқиятҳои вазифавӣ талабот низ ба онҳо фарқ мекунанд.

Тақмили штатҳои устодон – методистҳо аз ҳисоби кормандоне, ки дар мактаби олии мазкур ҷои кори асосӣ ё иловагӣ доранд, бояд чунин бошад:

- барои мактабҳои олии, ки то 2 сол фаъолият доранд, на кам аз 10 %;
- барои мактабҳои олии, ки аз 1 то 3 сол фаъолият доранд, на кам аз 15 %;
- барои мактабҳои олии, ки аз 3 то 5 сол фаъолият доранд, на кам аз 20 %;
- барои мактабҳои олии, ки аз 5 то 9 сол фаъолият доранд, на кам аз 30 %;
- барои мактабҳои олии, ки зиёда аз 9 сол фаъолият доранд, на кам аз 40 %.

Дар ин нишондод саҳми кормандони (педагогӣ), асосӣ (штатӣ) ва ҳамкорони (педагогӣ) дохил ба назар гирифта шудаанд.

Педагог - технологҳо дар муассисаи таълимӣ ба сифати корманди штатӣ (асосӣ): ё дар соҳаи интихобкардашон, ки ба самти барномаи таҳассусӣ мувофиқат менамоянд, ҳамчун ҳамкор фаъолият мекунанд.

Шумораи устод - методистҳо ва педагог-технологҳо, ҳамчунин таносуби шумораи онҳо вобаста ба шумораи донишҷӯён бо зарурати корӣ аз ҷониби роҳбарияти мактаби олий мустақилона муайян карда мешавад.

Ҳангоми дар шахрҳо ва маҳалҳои гуногун сукунат доштани ҳайати профессорону устодони мактаби олий ва дигар кормандони педагогӣ онҳо бояд аз ҷиҳати ташкилӣ ва методӣ ба воситаҳои телекоммуникатсионӣ муттаҳидкарда шуда бошанд; ҳар яке аз онҳо бояд дар ихтиёри худ воситаҳои мувофиқи телекоммуникатсионӣ дошта бошад, ки барои ба амал овардани ҷараёни таълим, машварат, назорати ҷорӣ азхудкунӣ, аттестатсияи бобвори донишҷӯён, корҳои таълимию методии кафедра лозим аст.

Вазифаҳои асосие, ки педагог-технологҳо иҷро мекунанд, сарфи назар аз технологияи таълими фосилавӣ амалкунанда, инҳоянд:

- роҳбарии бевосита ба кори донишҷӯён;
- машғулиятҳо бо донишҷӯён дар ҳайати гурӯҳҳои таълимӣ;
- назорати сифати азхудкунии қисмҳои барномаи таълим ва гузаронидани аттестатсияи бобвор;

- машваратҳои техникӣ ба ҳайатҳои гуногуни донишҷӯён чи дар шакли инфиродӣ (индивидуалӣ) ва чи дар гурӯҳҳо;

- саҳмгузорӣ дар таҳияи маводи таълимӣ ва методӣ.

Вазифаҳои асосии кори устод-методистҳо инҳоянд:

а) Кор бо технологияи кейсӣ;

- таъмини густариши саривақтии маводи таълимӣ ва методӣ дар миёни донишҷӯёну устодон;

- тайёрии касбӣ ва дастгирии илмию методии фаъолияти педагог-технологҳо, иштирок намудан дар аттестатсия ва баланд бардоштани савияи дониши онҳо;

- иштирок дар аттестатсияҳои бобвор ва ҷамъбастии донишҷӯён ва шунавандагоне, ки ҳоло таълим гирифта истодаанд.

б) Технологияи шабакавӣ;

- доир кардани лексияҳо, семинарҳо, машваратҳо бо истифодаи технологияи «online» ё «offline».

3.2. Меъёри таҳсилоти миқдори педагогӣ

Дар ҳайати устодон-методистон бояд на камтар аз 60% шахсон дараҷа ё унвони илмӣ ва на камтар аз 20% дараҷа ё унвони доктори фанҳо, ё профессор дошта бошанд. Вазифаи устод-методистро шахсоне соҳиб шуда метавонанд, ки таҳсилоти бунёдияшон ба равияи фанне, ки таълим медиҳанд, мувофиқат кунад.

Дар ҳайати педагог – технологҳо бояд на камтар аз 20% шахсон дорои унвони илмӣ бошанд. Ҳамаи педагог-технологҳо бояд таҳсилоти олии касбӣ ва оид ба омӯзиши курси махсуси таълим (дар ҳаҷми на камтар аз 72 соат) ҳуҷҷат дошта бошанд, ки аз омӯзиши усулҳои таълимӣ ба технологияи таълими фосилавӣ асосёфта гувоҳӣ диҳанд.

3.3. Бозомӯзӣ ва такмили ихтисоси педагогӣ

3.3.1. Талаботи умумӣ

Мақтаби олий вазифадор аст, ки системаи бозомӯзии касбӣ ё такмили ихтисосро ба роҳ монанд: ҳайати профессорону устодон (устод-методистҳо) барои гузаронидани дарсӣ дар муҳити нави таълимию иттилоотӣ; устодон ва кормандони махсуси таълимӣ-ёрирасон (педагог-технологҳо) барои кор бо технологияи таълими фосилавӣ дар филиалҳо ҷалб карда мешаванд.

Ҳаҷми омӯзиш на камтар аз 72 соат ва на дертар аз як маротиба дар 5 сол. Мақтаби олий вазифадор аст, ки сифати таълимро мунтазам назорат кунад. Барномаи таълим барои устод-методистон ва педагог – технологҳо бояд силсилаи фанҳои махсусро фаро гирад, ки дар натиҷаи аз худ намудани онҳо устод- методистҳо ва педагог-технологҳо бояд:

- оид ба фанҳои соҳавӣ ва фанҳои ба онҳо наздик соҳиби дониши касбӣ бошанд, ки шартӣ зарурии гузаронидани машғулиятҳои комплексӣ, ҳамгиро ва аттестатсия мебошад;

- тайёр ва гузаронида тавонистани машғулиятҳои гурӯҳӣ дар шакли бозиҳои корӣ «ҳуҷумҳои фикрӣ», ки ба принципи таҳарруки (динамикаи) гурӯҳ мувофиқат намояд;

- тарзу услуҳои машваратҳои инфиродии (консультатсияҳо) таълимӣ ва психологӣ, инчунин, тарзи машвартаро ба воситаи интернет дар речаи «offline» ва «online» донанд;

- дар баҳодиҳӣ ба сифати дониш, тафтиш, тақризнависӣ, роҳбарӣ ба навиштани корҳои санҷишӣ ва курсӣ, аз ҷумла лоиҳавӣ ва татқиқотӣ, ки аз тарафи гурӯҳҳои аз устод дур иҷро карда мешаванд, донишу малакаи махсус дошта бошад;

Аз технологияи компютерию иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ, пеш аз ҳама, аз ҳамаи технологияҳои кор бо WWW-ро дилпуруна истифода бурда тавонад.

Ин талабот барои устод-методистҳо хусусияти тавсиявӣ дошта, барои педагог-технолог ҳатмист.

4. Таносуби масоҳати таълимӣ ва шумораи донишҷӯён

Мақтаби олий (филиал), ки барномаҳои таълимиро бо истифодаи ҳаҷми пурраи таълими фосилавӣ ба амал мебарорад, миқдори ниҳии донишҷӯёнро аз рӯи масоҳати биноҳои таълимӣ-лабораторӣ муайян мекунад.

Меъёри масоҳати таълимию лабораторӣ ба ҳар як донишҷӯи таълими рӯзона ба таври зайл муайян карда мешавад (ҷадвали 1):

Технологияҳои таълими фосилавӣ

Равияҳои барномаи таълимӣ

Технологияи кейсӣ

Технологияи шабакавӣ (интернет)

Гуманитарӣ: умумӣ - 5,5 м/м 6 м/м таълимӣ ва илмҳои табиӣ

Байнисоҳавӣ ва техникӣ 7,5 м/м 6,8 м/м

Миқдори ниҳии донишҷӯён бо назардошти технологияи таълими фосилавӣ ва равияҳои барномаи таълим муайян карда мешавад.

Миқдори ниҳии донишҷӯён мувофиқи афзоиши коэффитсенти смена дар асоси ҷадвали раванди таълим метавонад тағйир дода шавад.

Чунин тарзи баҳисобгирии миқдори ниҳии донишҷӯён барои шакли рӯзонаи таълим пешбинӣ шудааст. Барои гузариш ба шумораи дақиқи донишҷӯён коэффисентҳои зерин истифода мешаванд: 1,0; 0,25; 0,1 мутаносибан барои шаклҳои таълими рӯзона, рӯзона - ғоибона (шабона) ва ғоибона.